KÖPRÜLÜ KÜT.
14
M. ASIM BY.

بسم الله الرحمن الرحيم

شیخ العارفین غوص الواصلین الشیخ یونس افندی حضرتلرینك مصری افندی حضرتلری قدس الله سره و رحمة الله علیهما وعنه شرح بیورمشلردر

چقدم اریك دالنه انده یدم اوزومی | بستان ایسی قاقوی دیر نه یرسن قوزومی

کرپیج قویدم قازانه پوریاز ایله قینادم | نه درلو صورانه یانذم ویردم اوزونی

ایلك ویردم چولیه بصارب بوتی ایمش | بجد بجد اصمرلر کلسون السون بزنی

بر سرچه نك قنادین قرق قاغنی یه یوکلتدم | چفت دخی چکه مدی شویله قالدی قاغنیلی

بر سینك بر قارتالی صالادی اوردی یره | یلان دکل کرچکدر بن ده کوردم توزونی

برکوت ایله کوکلدم السز ابانم الدی | شوبنده بصدم کوبندردی اوزونی

قاف طاغندن بر طاشی شویله آتدیلر بکا | اولدیکی یوله دوشدی یوره بازدی یوزونی

بالق

بالق اوه چقمش زفت تورنوسن قورمغه | لیلك قودوق طوغورمش نه شونك سوزونی

یونس بو سوز سوبلمش هیچ بر سوزه بکزمز | ارتر مجلسدن معنی بودر یوزینی

چقدم اریك دالنه یدم انده اوزومی
بستان ایسی قاقوی دیر نه یرسن قوزومی

بوندن مراد اولدر که هر علمك بر درلو میوه سی اولور ظاهرده هر میوه نك مخصوص شجری اولدوغی کبی کذلك هر علمك بر مخصوص التی واردر انکله حاصل اولور مثلا علم ظاهرك حصولنه الت علم لغت علم صرف علم نحو علم منطق معانی علم اداب وکلام واصول و تفسیر وحدیث وحکمت وهیئت کبی وعلم باطنك حصولنه دخی الت اولا خلوص دائم مرشد کامل نفسی ایله ذکر بردوام قلت طعام قلت کلام قلت منام عزلت عن الانام وعلم حقیقتك التی ترك دنیا و ترك عقبا و ترك وجود لیس اندی عزیز حضرتلری قدس سره اریك وانوزم وجوز ذکر ایتمه دن مراد اولتان شریعت وطریقت وحقیقته اشارتدر زیرا که اریك ظاهر سره سی تیوروایجی تمیز بر میوه در حالا اریك کبی لردار ظاهر علمنه دلالت ایدر و اوزوم علمك باطننه مثالدر زیرا که اوزوم هم تیور و هم نیجه دورلو نعمتلر انده وجوده کلور مثلا پکمز کوفتر و توزشی وسرکه کبی ودخی بونلرك امثالی نیجه دورلو نعمتلر حاصل اولور لکن الجمله بر مقدار ربا دمعه

وتحجب وتذکیر نفس ایلدکی اولمغله علم باطن دینور حقیقت دینلمز اما جوز صرف حقیقته مثالدر
زیرا جوزک ایچنده اصلا یابانه اته جق بر شی یوقدر جمله سی بینور و نیجه امراضه دخی شفا ایچون
مرهملر دخی جوزدن حاصل اولور ایدی بهر کم که اریک اغاجندن اوزم طلب ایده احمقدر قوری یره
زحمت چکر و امکی هبا اولور حاصلی جفا و محصولی عنا درامدی بو مقدمه معلوم اولدی ایسه
بوندن صکره بلکه برکسه ظاهر علمنک صلاحنی و فسادینی بلمک مراد ایلسه انی شریعت
مطهره دن طلب ایلسون و کتب فقهدن و حدیث شریفه مراجعت ایلسون و اگر
باطن علمنک صلاحین و فسادین بلمک مراد ایلسه و نزول ترقیسنی بلمک مراد ایلسه انی
مرشدین متقینی و اصول اسما ایله علم تعبیره و کوکل کتابنه مراجعت ایلسون هر کون کندویه
نه واقع اولورسه مرشده عرض ایلسون هر حالی مرشده اعلام ایلسون و دخی برکسه دن علم
حقیقت معرفت نفسیدر که عین معرفت ربه در پس بو نوع علمک ذوقنه و وصالنه ایرمک
استین کمسه ریاضت نفس و آتشیله مرشدک تربیه سنه و نفسک جمیع ارذولینی و انانیت
اخلاقنی یاقوب و کوکلدن نفی ماسوا ایله بالکلیه وجود ظلمی محو قلدقدن صکره عین وجود حقیقی
اولوب فناسی عین بقا اولمغله اولور ایدی بو اوج علمک شجره طریقی واردر اکر کوبلی
ایله طلب اولورایسه امیددر که از زمانده مقصود حاصل اولور نتکم اریک و یوزم و جوز شجره
شجره لری اولوب و هر بیش کندی شجره سندن طلب اولنه یعنی کیمسه اهل ظاهر علمک برکسه
ایسترکن علم باطنی و علم حقیقتی ظاهر علمی ایله الا کتورمک استرسه علم باطن و علم حقیقتی بر الای زحمت

در نیجه منفعت حاک مثلا کتبه و کلکندن اسمایه مداومت ایدوب واوراد و توب و خلوتنزد و عزلتله چکمه
الجلین شخصک مثالی همان اریک اغاجندن اوزم طلب اتمکه بکزر دیمک اولورلر بستان صاحبی مرشد
کاملدر نیچون بر سین قوزومی و یوقا قوروغی تنبیه درکه نیچون یوق یره زحمتلر چکوب و ریاضتلر
ایدرسین یوقسه بو اوج علمی بر علم ایله الا کتورمک استرسین بو ممکن فکر درزیرا هر برینک
شعبه علمی واردر دیو اهلی اولنلر بونلر کبی کندی رأیی ایله سلوک ایدنلری کوردکده ازار ایدوب
نیچون کندی وجودینه زحمت ویررسین که لازم اولان بودر که هر میوه نک جنس اغاجدن حاصل
اولدیغنی بلوب انون حصولنه ملازم اوله سین سنک مثالک بوکه بکزر که برکمسه اوغولین
بر باغه اریک و یوزم بیمکه چیقه بوستانجی انی کوردکده نیچون بیرسین قوزومی دیدیکی بودرکه
اریک بیمک ایچون کیرمش اما الندن جوز سکه جق طاشی وار و جوز اغاجنه چیقمش اریک
بیمک نیتی ایله پس اریک علوم شرعیه دن بهره مند اولان مؤمنک مثالیدر جوز علوم حقیقتک
مثالیدر بوستانجیدن مراد مرشد کاملدر اولیا اولنجه حقیقت مرشد کاملک علمی و عملی درو انک
علمی والتی ان بلکه ملکه و استعداد حاصل ایتمکدر اما مرشد کاملک اذنی تربیه سیله ریاضت نفسده در
اکا کمال تسلیمدر و کندی ذکرندن چیقوب مرشدک ذکریله هم رنک اولمقدر پس ابدی مرشد
کاملی کورسه که برکمسه کندی ایله علم اسمایه و ریاضته مداومت ایدر اکا جواب ویررکه نیچون صاحب
اذنسز باغچه یه کیرسین علم اسما طریقت حقیقت مرشد کاملک باغچه سی و ملکیدر مداومت اسما
ریاضت نفس اول باغچه نک قاپوسیدر پس هرکشی کندو لکندن سلوک ایدرکه بر یبی طریقت
و مرشدسزک دستورسز باغچه سنه اوغرلجه کیرمش اولور بونک امثالی اکا بکزرکه برکمسه

برالای دوکلکر الثی بازارده فراداولنورکن تعشق ایدوب اما دوکلکر صنعتنی بلمزو اول التلری
ادنی دخی بلمز دوکلکرلك اشلکه مباشرت اینه کن اول اشلدوکی اشی نه دورلو آلت الوب دوکدیکنی
بلمز کسه ایله اولاجق مجلس دستره ایله کسمك استرسن انی بر استاددن صنعت اوغرسبی المیش
سنك استاده خدمت اینه وکك یوق نیچون الدن صنعت اوکرنمدن دیو طعن ایدر اکرچه
آلتلری اوجه سیل بازاردن المشلرکن بلمز عزیز حضرتلری دخی بو بیتدن مرادی بودرکه مرشدسز
شریعت وطریقت وحقیقته کندی رأی ایله وعقل واسطه سیله یول بولورین دیو عبث یره سعی
ایدوب تضییع اوقات ایدوب عمرك هبا ایدرلری تمثیل طریقی ایله بیان بیوردیلر یعنی بویله اولان
کمسه لرك حاللری حالنا بکزرکه بر میوه قنغی شجره ده حاصل اولور بلمیوب کوکلی اریك ارزو ایدر جوز
اغاجنه جقوب انده تبرد یو طعن ایدر ویوزوم استدوکی وقت اریك اغاجنه جقر بوستانجیدن
سؤال ایدرسه خبردار اولمز ایمدی بوستانجیدن مراد مرشد کاملدر مرشدسز یول ایستیك مثالی
بوکا بکزرکه زیرا اعمی اولان جلادرلنکری قره قیاس ایدر پس یونس امرم حضرتلری بو حالی کندویه
نسبت ایتدی جائزدرکه کندی برزمان مرشدسز چالشوب برشی حاصل ایده میوب آخر الامر
طابوق امرم که یونسك مرشدیدر صکره یونسی ارشاد ایتمش اوله وبو دخی جائزدرکه
کندویه خطاب وسائرلره تنبیه وتعریض اوله

کر هیچ تویوم قرانه بو یراز ایدر قیناتوم
نه دردی بو صورانه باتوم وبردم اوزونی

یونس امرم حضرتلری بو بیتدن مرادی ریاضت ایدوب اوراد اسما اوقومغه مداومت ایدنلرك

چلکوکبی

چلکوکبی زحمت ومشقتی تحصیل طریقی ایله بیان ایدرلر یعنی بیمار اولان رنجور کار ایله جامور قیدوب
بکه ویوورمکه بکزر زیرا برکمسه کندوینه براستدوکی آدمه دخی آنی ییدررسه ایدی
رنجور کار ایله کربچدن طعام اوله پشمك دکل بلکه طوبکار وخام قلور بونك خود قابلیتی دوکی
جامور بکمز صالح طعام دکل بونك کبی ریاضت دخی جامور طعامه بکزر جامور غذای
بدن اولمدوغی کبی اجازتسز ریاضت واصول اسما واوراد دخی غذای روح حاصل اولمز
پس امدی غذای روح حاصل اولمیجق صرفه ایله والهامات ربانیه حاصل اولمز بلکه جامور
بنیره مرض جسم حاصل اولدوغی کبی اول ریاضتدن مرض قلب حاصل اولور وسوء
خلق ووساوس شیطانیه وافکار فاسده وعجب مثللو شیلردرکه وبلکه بونلرده مهلك
قلبده حاصل اولور وعزیز حضرتلری دخی بو یراز ایله قیناتوم دیدوکی بابه محمدیه ایله تلقین
مرشد اولمدوغنه اشارتدر برمثال دخی بودرکه بو یراز صاووق روزکاردر وصوق
میوه هلاك ایدر کماله ایرکور فرایدی بارد مجاهده ایله برشنه حاصل اولمز پس سالکك راه
خدا اولان جانك استعدادی قاونیه تر فعلج اگر تنشمزسه یاخود مرشد کاملك نظری
بلمور تنبیه طالب راه حقیقت اولان کندوسنی تسلیم تام ایله مقابل قلمزسه اکر هبادر
وهر نه قدر سعی بلیغ ایدرسه توحیدك مرشد نفس اولان حرارتن بولوب جکرین بریان
وخام قلبنی طبخ ایدوب کماله ایتشمز پس امدی بونك کبی کمسه لر مرشدان طریقیدن
غذای روح حاصل ایتمیوب عاقبت الجاده دوشر وجاده محمدیه وطریق مشایخ

احمد به اسنادندن محروم اولور. هم ضال هم مضل اولور نعوذ بالله تعالی شیطان اولیاسی
اولوب سوء خاتمه یه بونك كبی علتلر سببی كللی در بونك كبی مرشدء راه كمینین
دورنخنه بر اهل سلوك دوشنه جك اولورسه حال بوكه بر آدم امی اوله دردمندی دخی
بولدن چیقروب هلاك اتمكه سبب اولور پس سلوك اهلنه بونك كبی یاردن غفلو
سالوس شیخلردن احتراز زیاده لازمدر كه تمیس ایكی فرقه ضال مسكه دوشوب
هلاكه ایلمیه پس عزیزك بو بیتدن مرادی طالبی عنوی الجا یه ایتمكدن منعدر و بونك

امثالی كمسنه لرله مقارندن تحذیردر

ایلك ویردم جولحه یه صارب بوتقو اتمه مش

بجه بجه اصمر ایكلسون السون بزینی

قال المصری بو بیتدن عزیز حضرتلرینك مرادی تعلیری ناقص مرشدلرك احوالنی بیان ایدرایدی
طالب حق اولانلره مرشد كامل لازم اولدوغنی بیان ایدن صكره بیرناقص شیخی مرشد كاملدر
دیكوب درون دلدن تسلیم رضا كوستر میه تا برمرشد كامل ودنیدار و عاقل بولمغه سعی بلیغ و كوشش
تام ایدوب اندن صكره تسلیم رضا كوسترمك لازم اولدوغنی بیان ایدیور كه سالك اولانلر كمسنه
هیم قلب ویرانمی ودل پرنشانمی بر مرشد كامله تسلیم ایتدم سلامت قلب بولمق ایكون دیوب
تسلیم تام كوستروب ارشاده منتظر ایكن اول مرشد ظن ایلدیكی كمسنه امراض قلبیه سندن
بردردینه درمان و مجروحه اولان جراحتنی برمرهم نشانی و علاج كافی ایتمدین بس خلافت

مقامنه

مقامنه ایردكی شیخدن صكره اتیك تمام اولدی دیو پس بونلر معلوم اولدی كه تربیه ده
ناقص ایمش زیرا جولحه دن مراد مرشد كاملدر ایلكدن مراد تفویضا اولادر یومقدن مراد حال
جمعه ات رندر كه سالكی وساوس شیطانیه ایله مشوش اولانلر قلبی نور اسما وضیا و نور اوراد
واذكار و توحید ایله قلب جمع ایدوب آیینه قلبی مجلا اولور ارشاد مقامنه قدم اول بصمقدر
وبزدن مراد فرق بعد الجمع اشارتدر كه كمال بونده در پس بو بیت دل اوبر شیخه تسلیمدن
مراد نه ایدوكن بیلدر ركه تا طالب راه حقیقت اولانلر كمسنه آگاه اولور مقصود نه ایدوكن بیله
كه مرشده وارد یغی زمان مرشد كاملی بولوب ناقصی معلوم ایدینه زیراكه دردیكی بلینجه درمان
بولنمز اول طالب راه حق اولانلر كه بیلك كركدركه مرشده وارمقدن مقصود كندی
وجودنده بالقوة قوندیلان كمالات انسانیه هر نه ایسه بالفعل ظهوره كلمسنه سعی ایتمك
نیجه اولور مثلا بر چكردك كنه وسنی بر باغبانه تسلیم ایدر و حال دلی ایله دیركه ای اوستاد
باغبان جانكو كلدن برخوش تربیه ایله تا كه بنیم درونمده بالقوه وضع اولنان كمالات باطنه
ظاهر اولوب و صدا قنله خدمت ایدوب استعداد اولنیم ظهور ایدرسه بری بر بیوز و بر بیوز
بری بیك و بری بیك تمیس اوله ادی باغچه وانك ایوسی تربیه سندن بللو اولدوغی
كبی مرشد حق دخی كنه وسندن بعث كرده اولانلر سالك راه خدا اولنلری منازل مقصوده
ایركوره سنده بللو اولور اما عزیزك ایلك ویردم جولحه یه دیو تمثیلی غایت لطیف تمثیلدر
زیرا اگر چه كمالات انسانیه ده اطوار منازل چوقدر لكن اصول اوچ نوعدر بری فرق

بری جمع و بری جمع الجمع که مشایخ اصطلاحنده فرق بعد الجمع دیرلر پس امدی اینک فرق و اشارتلر
اصل مقصود ایسه اینک یوموق اولمق دکل بلکه مقصود دیرا اولمقدر اول ایسه دخی یوموق بله
اولمامش امدی حقی اکلامق ایسه اندر زیرا شواهدی و دلائلی چوقدر اما حق وصولدن صکره دونوب
خلقی بولمق کوچدر زیرا بوالان کمسه نک مستقل وجودی یوقدر کمال ایسه بنه دونوب
خلقه حقی خلقه خلقی بولکوب کثرتی وحدت وحدتی کثرت بولکو احدیتها ایله آخردن
محجوب اولمقدر امدی عزیز حضرتلری دیمک استر که چونکه مرشد کاملدن عبارتدر بنم هنوز
ملمک اسکی یرینه ثملی طوررکن و نفسم امارکن ثابت ایکن پس کامل اولدک دیو خلاف
لاف کذاف ایله خلافت ویروب کندی کبی بر شهرت کاذبه ایله اسیر نفس اماره ایدن بم
دیرسن ای مرشد متمشعه اولان ناقص دخی بنم صنعت بشریتیم اخلاق حمیده یه تبدیل
ایتمدین همان شیخلک و خلافت عرض ایدرسک بنم خود شجره منتهاسنه یعنی کزرکن
واول درخت تابناک بوداغنده عروج ایتمدین بنمش تکلیف ایدرسن نیجه ممکن اولور
انک میوه سن آل اوزمق که مخبر صادق بیورمشدر الشریعة شجرة والطریقة اعضاؤها
والحقیقة اوراقها والمعرفة اثمارها امدی بو حقیر بیچاره مصری در عزیز حضرتلرینک
بلجه لجه اشعارلر دیو غایب صیغه سیله بیان ایتمه لسن مرشدک مرادی ایله طالب حق اولانک
مقصودی اوزاق اولور ودخی مرشدک حالی طالبه معلوم اولور وطالبک درون
عالمندن و باطن احوالندن طالب اولمشه حقیقتدن مرشده معلوم اولمدقدن اتک زیرا

زیرا طالب یوموق اولمدوغندن بلمک مثلا مرشد ناقص اولدوغی طالبه معلوم اولمزی ولکن مرشد
کندی کامل و مکمل ظن ایدوب ویاخود مرشد دخی کندی ذاتنک نقصانن بلور و طالب راهه
تجربه طریقی ایله سویلر اوله یعنی کون یم بنی مرشد کامل بریته الدانمز مواخذه ایدرمی دیوا طالب
ایسه مقدم انک ناقص اولدیغی اکلدی بو فقیر بیچاره مصری یونس حضرتلرینک بو قطعه
بیتینی بعض اخوان التماس ایتمکله تسوید اولنوب بشکر آئی مقداری کاغدلر ارالسنده شویله
برینده قالمشدی و قالمغه سبب بو ایدیکه عجبا بو ابیاته استنباط اولنان معنیلر عزیز حضرتلرینک
مرادی مختاری اوزره اولدیمی یوخسه خطای محض میدر دیو فکر ایدرکن ناکاه بر کیجه واقعه عالمنده
یونس امرم حضرتلری ایله روح شریفی ملاقات اولنوب عظیم بشاشت ایله التفات ایدوب بیوردیلر که
ای برادر بنم اول ابیات غرامی تحریر ایدلیک شرحی بیانه جیقیر که فقرا طریق حقه اولنلر
منفعت بولسونلر ولکن اینک ویردم چونکه یه بتینه یازدیغک معنای جیقیر بنم مرادیم
اوزره دکلدر بس شو معنای یازدیلر بو محلده یازیلان معنای اخراج ایدوب عزیزک فرمانی ایله بو معنای یازلدی

برسره بتک قنادیک قرق قاکلی یه یوکلتدم

حقیقت دخی حکمدی شویله قالدی قاریلی

قال المصری بو بیت طریقت علمنک شرفنی ودخی لزومنی و سلوک اهلنک طریقتی حقه راغب
وجود سعی ایله سی بیاننده در ودخی ظاهر تصحیحدن صکره باطن طرفنه اهتمام زیاده اولمسی لازم
لوازمدن اولدوغی بیان ایدر زیرا علمک ظاهری ایسه نه سبب بودر که فقها عظام استنباط
مسائل شرعیه ده مبالغه ایدر اهتمام ایدوب اجتهاد ایله مشردر ادلات کریمه و حدیث شریف

ایله بیان اولنمشدر اما باطن علمی زیاده کوجدر امدی اگر بونی بیلدک ایسه فالکی بورمک
ظاهر علمنه مثالدر روقنادله اوجمق باطن علمنه مثالدر پس باطن اهلنک علمی ظاهرک
اولان اهل زیاده آغرکلور زیرا اویله اولان علم بهره دکلو چوق اولور ایسه اندر امابهاسی
دخی سما کبی در آز در ولکن خلوص ایله اولان علم بهره کوجدر وعبادات اغردر نه قدر آز
اولور ایسه ده بینه بهاسی زیاده در التون کبی مثلا زیرا تفکر ساعة خیر من عبادة سبعین
سنة وجذبة من جذبات الرحمن توازی عمل الثقلین در ودخی بونلرک کبی ترک دادر
علمی فالکله ایکنمک دکلدر زیرا طریقت اهلی اولانلر اول امرده دنیای ترک ایلمکدر وملکوت
عالمنه طوغری اوجمانه قنادلا زمدر بونلرن مراد یقین ایله اولان طاعات وعبادتلردر لهم اجنحة
تطیر بغیر ریش الی الملکوت رب العالمین یعنی اهل اللهک قنادلری واردر توی یوقدر
زیرا انلرک قنادلری نوردندر ملکوت عالمنه طوغری اوجرلر اول قناد بونلرده ترک دنیا
وترک عقبا وترک لذاید نفسانیه وتقلید مشایخ ایله وما یه محمدیه واصول اسمائیه مداومت
ایله وریاضت شرعیه ایله در حاصل کلام دیمک اولور که طریقت اهلنک اکا ذنلسنک
نظرینه سرچه قوشندن دخی احقر کورینور انک صدقی خلوصی ویقینی وحسن اعتقادی فرق
عابدک کوکلنه مثلا بوکلنک ایکمز زیرا بونلرده واردر ترک دنیا اما عابدلرده ایسه حب دنیا
وحب مال وحب جاه وحب اولاد واردر پس ترک دنیا رأس کل طاعة وعبادة وحب دنیا
رأس کل خطیئة امدی برکمسنه برنخود مقداری جواهر فرق فالکی یه یوکلنسم ایکمزی دیسه

مرادی

مرادی اول جواهرک قیمتی دیمک اولور حتی ذاتنه بربا قله قدر جواهری ایکیوز التونه فرخت
ایدوب قرق فالکی یوکلتمک ممکندر پس بو تمثیل اهل حالک ادنی مرتبه‌سندن بر بر
وهم فقرای اهل طریق اولنلر عوامک واهل دنیانک نظرینه سرچه قدر قدری یوقدر
ودخی سرچه قوشنک غایت احقر پر ر جو سماده پرواز ایدر قادر دکلدر اوزاق سفر ایدمز
اما اعلا مرتبه اولنلر شاهینلر وطوغانلر وعنقا طیورلر کبی یقین عالمنه پرواز ایدرلر پس
امدی انلرک بر زینک علمی وتعیینی فرقی یوز بیک فالکه دکل بلکه بوکونکی دخی دکوری ایله یکمز واللّه اعلم بالصواب

بر سنک برقلر تمال صالدی اوردی بیره
یاران دکل ایکمکدر نیچه کوردم توزونی

بو بیت اهل دنیادن بعض مناصب وجاه وریاست ایله دعوای کمال وعلم وعقلیات
وفلسفیات ایله کامل کبیجین جیفهٔ دنیایه مانند زاغ سیاه مائل اولان دنیا تورغونلرینک واهل طریقت
اولان فقرانک کوزه دور وحقیر اولوب تجارت نظری ایله بقوب منکر اولیا اولنلرک
ومسکنت لباسیله کزن عرفان حاللرینی بیان ایدر یعنی بونلرک ظاهرده فقر وفنالرک وتذلل
ومسکنتلرک کوروب استهزاء وسخریه طریقیله ایله طائفهٔ علیه دن بعض منکرانه سؤال ایلیوب
وکوزلرینه سنک قدر کورنمین عرفان ایله سوزه شلیوب وعرفانه کلدکی اول سنک
ظن ایلدیکین مسکین بو کلکده قرتال کبی اولان دنیاپرست روش ایله ابو علی وقت اولان
علما دانشمندن کبی قالدرب یره اوردوغن یعنی عرض وناموسی پایمال ایدوکن بیان ایدر
یعنی اول کوزه خور وحقیر اولان عظمت وشهرت اسی اولان فلان افندی حضرتلرینی غلبه ایلیوب

الزام ایلدی عزیز حضرتلری بنده کوردم توزون دیدوکی سلوکلری عالملرینه نیجه عالم کلمشلر کیتمشلر ده
الزام ایتمک طریقی ایله بعض سؤاللره شروع ایدرلردی عزیز حضرتلری سؤاللرینه جواب ویردکدن
صکره کندولر دخی انلره بعض سؤال ایدوب جوابلرینه عاجز قلدوغن بیان ایدر یعنی اول حالده واقع
اولدی وانلر کبی قرتال کبی قوزغونلری یره اورلر یعنی بندنی راست کلام دیو حکایت ایدر قال
النبی صلی الله تعالی علیه وسلم من اخلص لله اربعین صباحا ظهرت ینابیع الحکمة من قلبه
علی لسانه حق بودر که بر کمسه قرق کون خالص مخلص صباحه داخل اولسه یعنی قرق کون
صباحه خلوص اوزره عبادت وطاعت وذکر وتسبیح اوزرینه اولور ایسه علم بوکارلری انک قلبندن
لسانی اوزرینه جاری اولور حکمتدن تکلم قادر اولور ایدی امر بویله اولنجه اهل سلوکک خود دکمی
قرق هفته دکمی قرق آی وکمی قرق ییل صباحه داخل اولمشلردر یا عمرین قرق کون خلوص
کورمین کوکل غالب اولسه عجبدر امدی قرتال نه قدر کوزده بیوک ایسه دائما غداسی جیفه در
وکندیرن جیفه دخی جیفه در امااو نظرده هر نقدر کوچک ایسه غداسی لطیف رایحه لو
انواع شکوفه اولمغله کندوده ظهور ایدن فاحولنه بالکلیه درکه نیجه دورلو دورلو درده
دوا در امدی طبعاوت هیمن مشلولر ایله مناسبتی اولمدوغی طریق الاولی در

برکوت ایله کوزتدم الشیرا با عم الذی

شو بنده نصیحه دم کوسنردی اوزوی

بو بیت دلاویز بوندن اول کلام بنندن عجب اکلنمز تعیندن بنه طالب راه حقیقت اولنلره
لسر نفس طریقنی تعلیم ایدوب بیوررلر که کوتن مراد نفسدرکه کوزینه حب شهوات مزین اولمشدر
دائم ارزوی شبهات ایدر السندن مراد شیطاندر که ناردن خلق اولمشدر انک غضب

صفتی

صفتی اول اتشک بالکلیه نددر ونفس بر طفل کبی در غداسن ویرمزسک کسلور لکن احلقدن
بر حرارت ویبوست حاصل اولوردیو حرارت غالب اولوب برودت ورطوبت که نفسک
استدوکی طرفی درکه اکل وشرب بدر بنه نفسک مرادک ویرکه مضطرب اولور مرادم ویردم یعنی
مرادم اوزره نفسی بوتن ایدوب یکه مرم دیمکدر بوبیت بو قاروده که بیتک ضدیدر یعنی دیمک
استرکه صورتا هر نه قدر ضعیف وحقیر ایسه دخی هر عدوه غالب اولدم اذن حقیله اما نفسی
ملعون شیطان بالکلیه غالب اولوب الترندن خلاص اولمادم دیمکدر واوزومی کوسنردی بو بنده
تنبیه واردرکه سالک عارف هر نه قدر نفس شیطان غالب اولورسه ده بنه کندی وجودینی نفسک مغلوبی
بلمک کرکدر اکر مغلوب دخی دکل ایسه دعوی اهلی اولمیه وفنا وذل وافتقار اهلی اوله کندوزنی
دائم عاجز وذلیل کوستره ونفسی عجبدن منع ایلیوب عجبه دوشرمیه صاقنه زیرا هرکیم که نفسی
بکندی وکندی ایله دوست اولدی حالیه دشمن اولدی اکر عزیز ایسه ده هرکیم که نفسی ایله عداوت
اوزره اولدی و دائم نفسه مخالفت اوزره اولدی حالیه دوست اولدی وهر عدوه غالب اولدی
هر نه قدر ذلیل ایسه ده پس امدی کوتن مراد شهوات نفسانیه صفتیدرکه جاذبه در یعنی
الی وار ایاغی یوق مراد نفسدر السندن مراد غضب بشریه نک صفتیدرکه رافعه در یعنی
الی ایاغی یوقدر مراد شیطاندر یعنی مراد الکهیه موافقت ومرادات نفسه شیطانه مخالفت اوزره
اولدم نفسه غالب اولمق وقتنده شیطان نفسه بردم ایدوب غضب صفتی ایله نفسم معین
اولوب وایکیسی بر اولوب بکا غالب اولدیلر ودخی عبادات وطاعاته رغبت ایتدکجه شیطان
بنی منع ایدوب دفع ایدردی بن فارغ اولمزدم نفس شیطانه یاردم ایدوب اوزریمه کسل ارزو ب
عبادات ترکنی سودیرردی دخی عبادات ترکندن بکا لذت واردی دائم بونزایله جنک

خارجه ولجی داله ایله کاه غالب وکاه مغلوب اولور بالکلیه الرندن خلاص بولور وشرلرندن امین
اولمز دیو سوک اهلنی بو ایکیسی ایله دائم مخالفت اوزره اولمغه قندررامدی نه عجب سنکلور که
دیولر و پریلر و دخی قهرمانلر ونریمانلر وانبیا وسلیمان علیه السلام کبی نیجه لر حیات المغندر نفس شیطان
ه بر مرد شمشیر زن کی ولکین شونک الندن انبیا واولیا اغلبوب اکلدن بر آن خالی اولمه مشلردر
بو ایکیسنک الرندن خلاص اولمزلر مگر بالکلیه کندیلکندن بالکلیه فانی اوله اول قورتیلور
بوترک الندن الحق والله اعلم بالصواب

قاف طاغندن برطاشی توپله اتدیلر بیکا
اویله کلک یوله دوشدی بوزه یازدی یوزلی

عزیز حضرتلری قاف طاغندن مراد شریفلری شرع مطهره محمدیه درکه جمله امت محمدی احاطه ایدوب
دائره سندن المشه علماء عظام اول قاف شریعت اوزرندن هر جانبندن احوال خلقه ناظر
اولوب طورورلرکه اگر بر جانبدن بر خلل ظهور ایدوب اطرافنده اول خلل ظهور ایدن طاشی اتوب
شرعا اکا قتل یجاب … بر خود حد شرعی یاخود تعزیری یاخود تادیبی لازم کلورسه فی الحال
اول امری اجرا ایدوب اول طرفک مختلاترین تعمیر ایدرلر زیرا عالمک نظامی وانتظامی
انلرک وجود شریفلری سببیله در بهر یوزدن بو دین اسلام وشرع شریفه مخالف برکمسنه کورسه لر
یاخود دستیاب … فساد ایدر بونلره برغیرت دینیه دوشروانی شرعله منعه زیاده چالشورلر
نیست ونابود ایدوب دین شریفه بو وجهله متین ونزدلرندن مصون ومحفوظ اولور ولله قیامته
وارنجه قدر اولوب … مقامه … اولانلر بزلرک … اکثر یا سوزلری مطلق اولمغله
فهم وخطابت … اولوب علما بو ترکده مطلق نکار ایدرک شرعه مخالف ظن ایدوب اکثر یا طعن

طاشنی بوترک اوزرینه یاغدیروب دخل وتعرضندن خالی اولمزلر ولکن اول سوزلردن
مشایخ عظامک مرادی علمانک فهمنه طلوع ایدن معنا اولمامغله ترک طعن طاشلری
مشایخه طوقنیوب خلاص اولورلر زیرا اوزرینه هجوم ایدنلرکلرینه سویلدوکی کلامک شرع
شریفه موافقتنی بیان ایدوب اول طعن طاشندن خلاص اولورلر اول طعن طاشی مشایخه
یتیشمامش اولورلر پس یونس حضرتلری بیورلرکه علمانک مطلق کلام فهم ایتمه مکله بکا طعن
طاشنی قاف طاغندن آتدیلر اما بنم مرادم انلرک اکلادقلری کبی اولمامغله طاش یول اوزرینه صنوب
قالدی اویله کلک یوله دوشدی دیدوکی مراد اوله کونک اوزرینه سید علم ظاهرده زیرا علمک
خطابی واحکامی متعلق اولانلر علم کلام وعلم فقهدرکه علم ظاهردر وعلم حقیقت که اول علم
باطنه رامدی عزیز حضرتلری دیمک استرکه علماء ظاهر یاده فهم اولنسلری تمثیل طعنی یول
اوزرینه دکدر اویله کلک یول اکا اشارتدر بوزه یازدی یوزلی دیدوکی بعضی اوزاقالدیکی
مرادیمی الکیلر بوسری اوزرینه لازم اولانلر علمی اننه کشف ایتمش اولام دیو قورقدم که افشا
سر بیته کفردر تفسیر قاضیده یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک آیتنک
تفسیرنده درکه اسرار الهیده بعض سرلر واردرکه افشا حرامدر واحیاء علومده زین العابدین
حضرتلرندن منقولدر یقولون لی انت ممن یعبد الوثنا معناسی بیانه لازم دکلدر اهلنه
معلومدر والله اعلم بالصواب

بالق قوالدی جیقمش زفت تورنی سن قورمغه
لیلک قودق طوکمش تقه بنوتک سوزینی

بالق الهام طریقی ایله کوکله واردی اول معرفت اللهدرکه دریا توحید الهیده اولوردی اول دریا دخی
فضا دلها رفته اولورکاه تموج ایدوب آرالسندن طشره کلندک عارف ساحلنه اولنده

بزل دنیا را بر ایلرنسون جان دل غدای روحانی حصل اولور فواق بر میوه سز بوی کوزل شجره در
بومن مراد دعوای معرفت ایدن زاهد خشکدر که اسیر رباسنه راهل الله عظامک عبادات اصطلاحاتنده
بعض کلمات حفظ ایلیوب بانه کلام کذرلری بغلودر دمنلره اول معارف کند و حالی اوزره حالی
اومنی اوزره صانار مقصودی اکل دنیادر اخرنی ویروب الور زفت تورشی سی دیدیکی اولور که
نکند و حفظ ایدروب دکلینر حفظ ایدر کندی دخی حفظ ایتمز زیرا بلور که کندی حالی دکلدر و دکلینر
حفظ ایتمز که جانانه کلمین معرفت لذتینه اولمز بونک منالدری کاملکرن برسی بویله وصف و بیان
ایدمشدر تا الخیام مکجبا ماهم دارنسا، لطی اغیرنها معرفت سوزین جاهل دلنه الور دنبا
یلک ایچون عارف ان کورر جاهل ایدر و معارف سوزین بزاغوب غیری سوزلره اغاز ایدر
شرایه وکن کمی اوسنر طورلر زیرا ایلیک قودق طلوعرمش دیدک کبی اولور غز بر حضر بزرکی
ایلیک ذکر ایتدوکی مراد اهل الله غطادر زیرا ایلیک ظاهرده اکل شرب و تناسل یوزندن
اوزن معانی خلقه کوسترر اما بر سفری وارد را دکه بلمز که اول سفری نیره یه کیدر کذلک
عارف بالله اولانلر کامل کرکن ظاهر حالری خلقه در اما باطنلری احوالن کمسه بلمز که نه منوال
اوزره در عارف بالله اولنلرک کوکلی نه مطالعه در و نه حالده در یوی فات کوکلری درلی
دیری راسه بر مرفان قنده اولدو دخی بوله مز سبابوی طرزک لیلک قودق طوغرمش دیدوک
الندن ... ایلمنیه را اولور لر بخصوص بالغک قواق اه جنه حقد دخی
او دکبه ... بنه بزبکت ... اولور لر معاملک شرابجون جاهلانه و خلط کونه
متحد الفنر سوزمز ... دانم مفتقح وله ایلیک کارا اولور که جاهلانه حرکت ایدوب

کرادس

کنه دس خلقه اوبله کوسترر که خلق بکا التفات اتمه سوزمز سفرمدن کیرد فلیبام دیو خلق لبسه
قوانک ابنا نورلر ایلیک سوزینه طعن ایدوب بنه شونک سوزن دیو تعیب ایدرلر اما اهل
اولنلر الکینک دخی سوزینه تعجب ایدرلر والله اعلم

یونس بر سوز سویلمش هیچ بر سوزه بکزمز
ارنر مجلسنده معنی بورر یوزنی

حمد ذاتنه یونسک بو سوزی کبی سلفدن کلان شطح خطادن صدور و ظهور ایتمش دکلدر که صه
صورتا ظاهر لبات و مسخرات و ملعبه صبیانه مثابه بر سوزدر اما باطنا اراس البلاد اولیاد الله
اسرار الهی و معان حقان ناشایی الکارینک یوزلرینه نامحرمدن ستر ایچون حکلمش بر لطاف
نقاب مثالدر که نامحرم اولنلرک کوزی کورمیه وانی دخی ارمیه یونسه بو صحیح
اولور هر بر عاشق بو یولده بر دورلو نشانن دیمش بر نشان دیدی نشانندن ابری و قصیده یک
بر مثالی دخی بودر که بوزاغونک یوزینه کیر بله درسنیدن بورونسالق باغلیوب اثری کمه سه
امزرمسین دیو امدی نامحرم اولنلره هر بر نیک معنای سرونی ویرمز رد ایدر
بو قصیده اغرب الغرایبدن اولوب مثلی کلمدوکندن الحق
یونس حضرتلرینه مخصوص در غیره دکلدر والله
اعلم بالصواب تمت شرح القصیده
للامام یونس المصری
قدس الله سرهما
تمت

تفسیر محمد غزنوی

بسم الله الرحمن الرحیم

لک الحمد یا من بیده الملک وهو علی کل شیء قدیر والصلوة والسلام
علی سیدنا محمد السراج المنیر وعلی آله واصحابه وتابعیه اجمعین
فیقول العبد الفقیر المحتاج الی العفو الرحمی
یعقوب بن عثمان بن محمود بن محمد الغزنوی ثم الجرخی ثم السرزی
رحمهم الله قد التمس منی زمرة من الاحباب والاصحاب ان اکتب لهم
تفسیر الفاتحة وسورة الملک الی آخر الکتاب منتخبا من التفاسیر
والکشاف والکواشی وغیرها بالفارسی لینتفع به الخواص
والعوام من الاناسی فاجبتهم الی ذلک وان لم یکن مقامی
هنالک والله تعالی المستعان وعلیه التکلان الحدیث
قال النبی صلی الله علیه وسلم مفتاح القرآن التسمیة وقال
ابن عباس رضی الله عنهما اجلال القرآن اعوذ بالله من الشیطان الرجیم
ومفتاحه بسم الله الرحمن الرحیم بدان ای عزیز که عبد الله بن عباس
رضی الله عنهما شاه مفسران است روایت میکند که اجلال قرآن
یعنی بزرگ داشتن قرآن اعوذ بالله را گفته است وکلید قرآن
بسم الله الرحمن الرحیم گفته است ودر حدیث بروایت دیگر نیز
چنین است که کلید قرآن نام خدای عز وجل گفته است یعنی
بسم الله الرحمن الرحیم واین فقیر نیز میخواهد که افتتاح این سخن

الرحمن الرحیم

باین دو وجه مرتب باشد وفواید که در اعوذ بالله وبسم الله
است ببین کان خدای تعالی فرا رسانده شود اهل معرفت
گفته اند که اعوذ بالله کلمه ایست که مقربان بآن قربت جویند
وترسکاران بآن عصمت یابند وگناه کاران بآن پناه یابند
وگریزندگان بآن بحضرت الوهیت باز گردند ومحبان بآن مناسبت
جویند حضرت باری تعالی مر نبی خود را فرمود که فاذا قرأت القرآن
فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم یعنی بگوی که پناه میخواهم وامان میخواهم
ونگاه داشت میخواهم ویاری میخواهم وفریاد میخواهم بخدای تعالی از دیو
دور شونده دور از رحمت خدای تعالی است اگر شیطان از شطن
مشتق باشد ای بعد قال الشاعر فاصبحت بعد ما صلت بدان شطون
لا نعاذ ولا نعوذ معنی این بود که پناه میخواهم از دیو هلاک شونده
بغضب خدای تعالی در دنیا وآخرت چون شیطان از شاط باشد
قال الشاعر تشیط علی ارجائه ابطل الرجیم رانده ونفرین کرده شده
وروی ابن عباس رضی الله عنهما عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال
المعلم اذا قال للصبی قل بسم الله الرحمن الرحیم فقال الصبی
بسم الله الرحمن الرحیم کتب الله براءة للصبی وبراءة لابویه
وبراءة للمعلم من النار یعنی استاد بگوید بچه را که بگوی بسم الله

الرحمن الرحیم

وبچه بگوید بسم الله الرحمن الرحیم حق تعالی فرماید برای نویسند که
این بچه را با آتش دوزخ کار نباشد واستاد ویرا وپدر ومادر
وی را بیک گفتن بسم الله الرحمن الرحیم چهار کس از آتش دوزخ
خلاص شوند وعبد الله بن مسعود گفته است که هر که خواهد که

نجات یابد از نوزده فرشتهٔ عذاب که بر دوزخ موکلند که
علیها تسعة عشر بسم الله الرحمن الرحیم را بگوید که نوزده حرفست
با خلاص تمام تا خلاص یابد و در روایت آمده است که اول چیزی که
قلم نوشت در لوح محفوظ بسم الله الرحمن الرحیم بود
اول چیزیکه بآدم علیه السلام آمده بود بسم الله الرحمن الرحیم بود
بسم الله الرحمن الرحیم امان اهل آسمان و زمین است
بسم الله الرحمن الرحیم کلمهٔ جوازست یعنی بندهٔ مؤمن ببرکت او
از پل صراط بسلامت بگذرد و بسم الله الرحمن الرحیم مهر قبول
خداوندست بر موحدان و از جابر بن عبد الله روایت کرده شده
است که چون بسم الله الرحمن الرحیم بآدم علیه السلام فرود آمد
ابرها از روی آسمان دور شد و بطرف مشرق رفت و بادهای سخت
مخالف ساکن شد و دریاها روان شدند و بهایم یعنی ستوران
منقاد و فرمان بردار شدند و دیوانرا از آسمان بیرون کردند
و حضرت حق سبحانه و تعالی سوگند یاد کرد و گفت بعزت و جلال من که
بر هر بیماری که نام مرا بگویند با خلاص شفا دهم و بر هر چیزی که
نام مرا با خلاص بگویند برکت دهم بدان چیز و هر که بسم الله الرحمن الرحیم
با خلاص بگوید در آید در بهشت و اهل معرفت گفته اند بسم الله
کلمهٔ قدسیه است از کنز هدایت و خلعت ربوبیت است
از خلع ولایت و وصلت و قربت بر اهل هدایت و رحمت نامه
است و مصاحب حقایق را و روایت کرده شده است از امام جعفر
صادق رضی الله عنه که همه کتب سماویه مودعست در قرآن و همه قرآن

مودعست در فاتحه و همه فاتحه مودعست در بسمله و همه علم بسم الله
مندرج است در بای بسم الله و معنی بای بسم الله اینست که ای بی ماکان
و بی مایکون یعنی هر چه بود بمن بود و هر چه باشد بمن باشد پس اشارت
بود باین که والله بکل شیء محیط روایت کرده شده است از نبی
صلی الله علیه وسلم که در بهشت چهار دریا باشد دریائی از شهد و دریائی
از شیر و دریائی از خمر و دریائی از عسل و ازین دریاها جویها
روان میشود در منازل بهشتیان کما قال الله تعالی فیها انهار
من ماء غیر آسن و انهار من لبن لم یتغیر طعمه و انهار من خمر لذة للشاربین
و انهار من عسل مصفی روایت کرده شده است بر ساق عرش نوشته
شده است که بسم الله الرحمن الرحیم چشمهٔ آب از میم بسم الله بیرون می آید
و چشمهٔ شیر از هاء بسم الله بیرون آید و چشمهٔ خمر از میم الرحمن بیرون
آید و چشمهٔ عسل از میم الرحیم بیرون آید و نقل کرده شده است
بسم الله الرحمن الرحیم آغاز میکنم بنام خدای نیک مهربان
و نیک بخشاینده است یعنی بالوهیتش شناختند عارفان
رحمن است یعنی بمهربانیش روزی یافتند عالمیان و رحیم است یعنی
ببخشش نجات یافتند گناهکاران آغاز کتاب حق تعالی باین سه اسم شد
از بهر آنکه بنده را سه حالت است حال این جهان و حال گور و حال آنجهان
چون معبود وی الله است درین جهان کارسازی وی ازوست
رحمن و مهربان وی در گور اوست رحیم بخشاینده وی در آن جهان
و آمرزندهٔ گناهان اوست نام او را بگور خواهم برد چونکه او یار مهربان منست
و علمای دین گفته اند که مر الله تعالی را سه هزار نام است هزار نام او را

فرشتگان میدانند و بس و هزار نام او را پیغمبران میدانند و بس و از هزار
دیگر سیصد نام وی در توریة است و سیصد نام دیگر در انجیل و سیصد
نام دیگر در زبور است و نود و نه نام دیگر در قرآنست و یک نام است که
جز از خدای تبارک و تعالی کس آن نام را نمیداند و بازگشت معنی این سه هزار
نام باین سه اسمست بسم الله الرحمن الرحیم پس هر که این سه نام را
بداند و خدایرا بآن خواند گویا که خدای تعالی را بآن سه هزار نام خوانده
باشد و یاد کرده باشد بدانکه بعضی علما گفته اند که سورهٔ فاتحه تعلیمست
از حق تعالی مر بندگان را که چون حمد و ثنا گویند و معنی الحمد لله اینست که
بگویند که همه سپاس و ستایش یعنی صفت کردن نیکیها مر خدای تعالی راست
رب العالمین که پروردگار عالمیانست الرحمن الرحیم
نیک مهربان و بخشاینده است و بعضی گفته اند که این اخبار است
از حق تعالی به بندگان باین که همهٔ حمد و ثنا مر خدای تعالی راست
بدانکه سبب نزول این سوره بقول امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه
و عبد الله بن عباس رضی الله عنهما در مکه بوده است و اول سوره که آمد
اینست عبد الله بن عباس رضی الله عنهما گفت رسول الله صلی الله علیه وسلم
فرمود که چون بصحرا میرفتم آوازی شنودم که یا محمد انا جبرئیل
و انت نبی هذه الامة تحقیقا نور انیا علی سریر من ذهب بین السماء
و الارض و من گریختم تا مرا ورقه بن نوفل (داری) گفت چون آواز بشنوی
مگریز و گوش دار تا چه میگوید همچنان کردم چون آواز آمد یا محمد
گفتم لبیک گفت بگوی اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله
باز گفت بگوی الحمد لله تا آخر سوره و آواز کننده جبرئیل بود علیه السلام

ورسول

و رسول علیه السلام فرمود ان فی سورة الفاتحة سبعین شفاءً
و فی روایة فاتحة الکتاب شفاء من کل داء الا السام ای الموت
یعنی در فاتحه هفتاد رنج و درد را شفاست و بر روایت دیگر فاتحه
شفاء همه دردهاست مگر مرگ را در فضیلت این سوره
احادیث بسیار است رسول الله علیه السلام فرموده است که
...نی علیه السلام گمراه نشدی
...م گمراه نشدندی و اگر در
...سخ نشدندی یعنی خوک
راه راست یافتند
و هر مسلمانی که این سوره را یکبار بخواند گویا همهٔ قرآنرا خوانده
باشد و گویا که بر همهٔ مسلمانان صدقه کرده باشد الحمد لله
همه ثنای خدایرا سزد که هر چه کند حاکمست شکر ویرا واجبست که
از وی بیشمار نعمت است ثنای او گوی ای بنده تا آشنائی یابی
و شکر وی کن تا عطا یابی. راست شو تا دیدار او یابی که بخشاینده
در دو جهان ویست و مهربان در بهشت جاودان بر دوستان ویست
مالک یوم الدین یعنی پادشاه روز قیامت اوست که دوستانرا
نوازد بلطف و دشمنانرا گدازد بقهر در وقت دادن جزا و سزا
ایاک نعبد بگویید ای بندگان که مر ترا بندگی میکنیم و بس اهل معرفت
گفته اند که العبادة شغل کلک به و هو شغل القلب بمعرفته و شغل
الروح بمشاهدته و شغل النفس بخدمته و شغل اللسان بمدحته
یعنی عارفان گفته اند که معنی عبادت آنست که بنده همهٔ اعضای خود را

در دو ... لرزه و فلج و دالجنب و ... از رنج ... و استسقا و ما ... و هر ... آدم ... باز ...

فرشتگان میدانند و پس وهزار نام او را پیغمبران میدانند پس وازهزار
دیگر سیصد نام وی در توریة است و سیصد نام دیگر در انجیل و سیصد
نام دیگر در زبور است و نود و نه نام دیگر در قرآنست و یک نام است که
جز از خدای تبارک و تعالی کس آن نام را نمیداند و بازگشت معنی این سه هزار
نام باین سه اسمست ب [illegible]
بداند و خدا را بآن خواند [illegible]
باشد و یاد کرده باشد بدا [illegible]
از حق تعالی مر بندگان را [illegible]
بگویند که همه سپاس و ستایش یعنی صفت کردن بپیچ [illegible]
رب العالمین که پروردگار عالمیانست الرحمن الرحیم
نیک مهربان و بخشاینده است و بعضی گفته اند که این اخبارست
از حق تعالی به بندگان باین که همه حمد و ثنا مر خدای تعالی راست
بدانکه سبب نزول این سوره بقول امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه
و عبد الله بن عباس رضی الله عنهما در مکه بوده است و اول سوره که آمد
اینست عبد الله بن عباس رضی الله عنهما گفت رسول الله صلی الله علیه وسلم
فرمود که چون بصحرا میرفتم آوازی شنودم که یا محمد انا جبرئیل
و انت نبی هذه الامة تحقیقا نورا نیا علی سریر من ذهب بین السماء
و الارض و من گریختم تا مرا ورقه بن نوفل گفت چون آواز شنوی
مگریز و گوش دار تا چه میگوید همچنانکه کردم چون آواز آمد یا محمد
گفتم لبیک گفت بگوی اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله
باز گفت بگوی الحمد لله تا آخر سوره و آواز کننده جبرئیل بود علیه السلام

و رسول علیه السلام فرمود ان فی سورة الفاتحة سبعین شفاءً
و فی روایة فاتحة الکتاب شفاء من کل داءٍ الا السام ای الموت
یعنی در فاتحه هفتاد رنج و درد را شفاست و بر روایت دیگر فاتحه
شفاء همه دردهاست مگر مرگ را در فضیلت این سوره
احادیث بسیار است رسول الله علیه السلام فرموده است که
اگر این سوره در توریة بودی قوم موسی علیه السلام گمراه نشدندی
و اگر در انجیل بودی قوم عیسی علیه السلام گمراه نشدندی و اگر در
زبور بودی قوم داود علیه السلام مسخ نشدندی یعنی خوک
و حمدونه و همه مؤمنان باین سوره راه راست یافتند
و هر مسلمانی که این سوره را یکبار بخواند گویا همه قرآنرا خوانده
باشد و گویا که بر همه مسلمانان صدقه کرده باشد الحمد لله
همه ثنای خدای را سزد که هرچه کند حاکمست شکر ویرا واجبست که
از وی بیشمار نعمت است ثنای او گوی ای بنده تا شناسائی یابی
و شکر وی گوی تا عطا یابی. راست شو تا دیدار او را یابی که بخشاینده
در دو جهانست و مهربان در بهشت جاودان بر دوستان ویست
مالک یوم الدین یعنی پادشاه روز قیامت اوست که دوستانرا
نوازد بلطف و دشمنانرا گدازد بقهر در وقت دادن جزا و سزا
ایاک نعبد بگویید ای بندگان که مر ترا بندگی میکنیم و بسیار عارفان
گفته اند که العبادة شغل کلک به و هو شغل القلب بمعرفته و شغل
الروح بمشاهدته و شغل النفس بخدمته و شغل اللسان بمدحته
یعنی عارفان گفته اند که معنی عبادت آنست که بنده همه اعضای خود را

بعبادت مشغول دارد دل را بمعرفت وروح را بمشاهدت ونفس را
بخدمت وزبان را بمدحت نعبد از عبادتست یعنی بندگی کردن
و یا از عبودیتست یعنی بنده بودن نیز شاید که باشد یعنی ترا بنده
میباشیم وپس دادن مال برای زکات وصدقه عبادتست ورضا دادن
بنده بگرفتن مال بظلم عبودتست وعبودت را درجه بسیارست
ودر حدیث آمده است که یک درم که ظالم بظلم بگیرد ثواب آن
بهترست از صد هزار درم که بنده بصدقه بدهد عبودت بنده بودنست
لقوله تعالی واعبد ربک حتی یاتیک الیقین علماء ظاهر
میگویند بندگی کن تا غایتی که ترا مرگ بیاید وعلماء باطن میگویند که
بندگی کن تا غایتی که ترا یقین شود بعد ازان بنده باش وچون بنده
شدی ترا رضا باید داد بانچه مولی تعالی بتو بکند باد وقبله
در ره توحید نتوان رفت راست یا رضای دوست باید یا رضای خویشتن
وقهر ولطف محبوب حقیقی یکسان شود عاشقم بر قهر وبر لطفش بجد
این عجب من عاشق این هر دو ضد شیخ محقق خاوند سعید کابلی رحمة الله علیه
میگوید گر مرا دوزخ بسوزد گو بسوز ور مرا جنت نباشد بوستانی گو مباش
من سگ اصحاب کهفم بر در مردان مقیم گرد بهر درمی نگردم استخوانی گو مباش
واین مقام محبت ذاتیست اللهم ارزقنا وعبودت مقام رضا بقضا
اگر کار طلب میکنی چو کار افتاد قضاء عمر کنی ورضا دهی بقضا
وترک چون وچرا کن که شرف بنده بودن یافته شد تاج کرامت وخلعت
امامت وجوار رفت وسبحان الذی اسری بعبده اشارت بدانست که
یا عباد لا خوف علیکم الیوم ولا انتم تحزنون نتیجه اینست که مکلم بالی غزلوی

ملوکه

این عجب من عاشق این هر دو ضد

دارست ابن

نیک فرماید درگه خلقان همه زرق وفسوست وهوس درگه خاص خداوند جهان
بر در مخلوق بودن عمر ضایع کردنست خاک آن در شو که آب زندگانی زرتست
وایاک نستعین وازتو یاری میخواهم وبس والحصر مستفاد من التقدیم
ای نطلب منک العون قال بعض اهل المعرفة الاستعانة
طلب العین ای نسألک ان تجعلنا عابدین لک کاننا نعاینک
یعنی عین الیقین میطلبیم از تو چونکه علم الیقین دادی مارا بعین الیقین
نیز برسان گوش دلاست وچشم اهل دل چشم صاحب حال او
گوش است اهر قال الهی مارا چشم بخش که شایستهٔ لقای تو باشد
شاه کشادست روی دیده شه بین کراست وشیخ سفیان ثوری
رحمة الله علیه در نماز شام امامت میکرد وچون ایاک نعبد وایاک
نستعین گفت بیهوش شد وبیفتاد چون بخود آمد گفتند یا شیخ شمارا
چه حال واقع شد گفت ترسیدم که مرا گویند که چون مرا بندگی میکنی
وبس وازما یاری میخواهی وبس چرا از طبیب دارو میخواهی واز سلطان
یاری میخواهی دروغ چرا میگویی اهل معانی وبیان میگویند که درین آیت
التفاتست از غیبت بخطاب بنا بر انکه هر اسم ظاهر غایبست
وبس الحمد لله غایب باشد واهل شوق میگویند که درین اشارتست مر اهل
طلب را که نومید مباشید که کرم من از غیبت ندا میکند بخطاب شعر
هله نا شی که ترا یار براند گرت امروز براند نه که فردات نخواهد عجب
حیرتست اگر عاشق ارنی انظر الیک گوید خطاب آید که لن ترانی
واگر نومیدوار بگوشهٔ بنشیند وبگوید ای نفس این چه بوالفضولیست
تو میکنی ما للتراب ورب الارباب ندا آید که ادعونی استجب لکم

دانستن علم الیقین [illegible] عین الیقین [illegible] حق الیقین [illegible]

فبقیت ارواح المشتاقین بین الرد والقبول والعرف والوصل کرصت بکاریم
زنجیر بر جستم نهد درخم مرغ قم کنند کرعزم هشیاری کنم اهدنا الصراط المستقیم
بنما مارا راه راست یعنی پای داری ده مارا براهی که نموده وهذا قول علی
وابی رضی الله عنهما قال الامام القشیری رحمه الله اهدنا ای
واجعل اقبالنا علیک وکن علیک دلیلنا ویسر الیک سبیلنا یعنی راه
نمای مارا بشاهد جمال خود وبکردان اقبال مارا بجناب جلال خود وباش مارا
دلیل واسان مارا سبیل وقال علماء المعانی والبیان المراد بالصراط المستقیم
دین الاسلام علی طریق الاستعارة المصرحة وقال اهل المعرفة الاستقامة
علی ثلاث اقسام استقامة الاقوال والافعال والاحوال وقال سید الطائفة
جنید رحمه الله کن طالب الاستقامة ولا تکن طالب الکرامة فان الرب تعالی
یطلب منک الاستقامة لقوله تعالی فاستقم کما امرت والنفس یطلب الکرامة
استقامة ظاهر رعایت حقوق شرعیه است استقامت باطنه نفی ما سوی الله
تعالی است که ان الذین قالوا ربنا الله ثم استقاموا فلا خوف علیهم ولا هم یحزنون
مژده عظیم است مر اهل استقامت را استقیموا ولن تحصوا ای لن تطیقوا
کار صعبست صراط الذین انعمت علیهم بدل از قوله تعالی الصراط المستقیم
یعنی بنما مارا راه آنانکه نیکی کرده برایشان بدادن ایمان وعرفان
غیر المغضوب علیهم نه خشم کرفته شده برایشان بعد از یافتن راه راست
یعنی همچون جهودان مکردان مارا که اول ره راست یافتند واخر غضب
کرده شد برایشان چون ایمان نیاوردند بقرآن مجید وبسرور پیغمبران
ولا الضالین ونه کمراهان وبی راهان یعنی مارا مکردان همچو ترسایان
که اول راه راست یافتند وباخر کمراه شدند چون ایمان نیاوردند بقرآن مجید

این فقیر

این فقیر میکوید والله تعالی اعلم که حاصل این دعا آنست که بنمای مارا
راهی که در وی ترس وبیم نباشد واین راه عاشقان ودوستان
حق تعالی است الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم ولا هم یحزنون
چون مقصودشان جز محبوب حقیقی نیست از عرش تا تحت الثری
نثار ایشان کردد التفات بدان نکردند مازاغ البصر وما طغی
اشارت بآنست ومولانا جلال الدین رومی بیان حال شیخ محمد
غزنوی سرزی میکند یعنی شیخ محمد غزنوی سرزی رحمه الله که هفت
سال در بیابانها میبود وسر علف میخورد واز خدای تعالی دیدار
میجست وبس کنجهای خاک تا هفتم طبق عرضه کرده بود پیش شیخ حق
شیخ کفت ای خالق من عاشقم ور بجویم غیر تو من فاسقم هشت جنت کر درارم در نظر
ور کنم خدمت من از ترس سقر مؤمنی باشم سلامت جوی من زانکه این هر دو
بود حظ بدن عاشقی کز عشق یزدان خورد قوت صد بدن پیشش بیرزد نیم توت
بنده دائم خدمت داد ار جوست خلعت عاشق همه دیدار اوست
الهی مارا از عاشقان جمال وجلال خود کردان آمین بقول
کوفیان از قرآن نیست ودر مصحف نوشته نشده است یعنی میخواهد باد
توفنا مسلمین والحقنا بالصالحین وصلی الله علی سیدنا محمد واله اجمعین

بسم الله الرحمن الرحیم

تبارک یعنی بزرکست وپاینده است وپاکی بسیارست وهمه
خیرها ازوست الذی آن خدای که بیده بفرمان وقدرت وی است
الملک پادشاهی بعضی میکویند مراد اینجا ازید صفتست

از صفات حق تعالی و از متشابهاتست ایمان داریم بان و مشغول نشویم بکیفیت آن و بعضی میگویند ید عبارتست از تصرف و قدرت یعنی بتصرف و قدرت اوست ملک دنیا و عقبی نصیب درویش اینست که از غیر او نترسد و از غیر او طمع نکند و ارباب ملک و ملک را مقهور او داند در بلاها باو گریزد و عطاها از و جوید و بنده خاص او شود تا از شر ملوک مجازی خلاص یابد حکیم سنائی غزنوی گوید

بنده خاص ملک باش که با داغ ملک روزها ایمنی از شحنه و شبها ز عسس

و هو علی کل شیء قدیر و اوست بر همه چیزها توانا ای مؤمن توکل با او کن چون دانستی که معبودی چنین داری زهد و تقوی و نور را بحطام دنیا مفروش و بمناصب ارباب ملک دنیا التفات منمای

ملکی بهر گرانی که تو خاصش زان مانی مفروشش خویش ارزان که تو بس گران بهائی

حکیم غزنوی گوید مسازید از برای نام و کام خویش جو مردان جمال نقش آدم را نقاب نفس شیطانی

باز صفت دیگرش گفت الذی خلق الموت و الحیوة آن خدایی که افرید مرگ و زندگانی را لیبلوکم تا بیازماید شما را ایکم احسن عملا کیست از شما نیکوکارتر افریدن مرگ و زندگانی دلیلست بر هستی خدای تعالی قادر حکیم و علیم قاهر بدانکه حضرت عزت جلت قدرته از آزمودن منزه هست پس مراد انست که افرید مرگ و زندگانی را تا پیدا شود از شما باختیار شما آنچه دانسته است بعلم قدیم که عمل نیک که کند و به بهشت رسد و عمل بد که کند بدوزخ رسد نصیب مؤمن اینست ازین آیت که مرگ را دایم در نظر دارد و استعداد آن جند و از سرای غرور نفور کند حضرت شیخ ابو بکر میفرمودند که

هر روز

هر روز چهل بار خود را بگورستان می برم و حساب خود میکنم قال النبی علیه السلام بئس العبد عبد نسی المقابر و لبئس العبد عبد نسی الجبار الاعلی الحدیث و نکته در تقدیم موت بر حیات شاید که این باشد و الله تعالی اعلم باز در صفت خود را یاد کرد و گفت جل جلاله و هو العزیز و اوست غالب بر همه چیزها که میسر نشود از وی گریز نصیب درویش اینست که روی بطاعت آورد و عزت و نصرت از وی جوید و از غیر او نجوید الغفور و اوست پوشنده گناه مؤمن بدکار و اگرچه بود بی شمار

بر کرداری

هر کرا آنچه خواهد بدهد نصیب درویش اینست که هر چند گناه داری از رحمت بی نهایت او نومید نشوی از عزیز غزنوی یاد دارم که گفت

الهی حسنه را بی علت ادا نجا قطرها مارا تمامت اگر الاکس خلق کنهکار فرو شوئی بان دریا بیکبار نگردد تیره آن دریا زمانی ولی روشن شود کار جهانی

غیر کرم او چه داریم باز صفت دیگر گفت الذی خلق سبع سموات طباقا آن خدایی که بیافرید هفت آسمانها طبقها بر زبر یکدیگر یعنی ته به ته کعب الاحبار گفت آسمان دنیا از موج آبست و دوم از در سفید و سیم از آهنست چهارم از مس پنجم از سیم ششم از زر هفتم از یاقوت سرخست ما تری فی خلق الرحمن من تفاوت نبینی تو یا محمد یا هیچ بیننده در آفریدن خدای بخشاینده تفاوتی یعنی هیچ عیب نه بینی در آسمانها یا در هیچ مخلوقی خللی نه بینی همه را بحکمت کامله او حواله کنی و اگرچه نکنه او نرسی نصیب تو اینست که بدانی که هفت آسمان را بالای یکدیگر برداشت بی ستون بقدرت کامله ترا نیز ضایع ندارد از رحمت شامله خود امام حمزه و کسائی من تفوت خوانده اند تفاوت الامر

و تفوت

دیگر گونه شد کار یعنی نه بینی در مخلوقات خدای تعالی اضطرابی و اختلافی
و تناقضی هر که را بینی از فرید یا ولی یا مؤمن یا کافر یا فقیر یا انسان
یا غیر آن مختلف الالوان صحیح الابدان و معیوب الارکان
و همه بموجب حکمت بود و همچنین اوضاع عالم بهشت و دوزخ
و اهل آن عارف همه را بحکمت حواله کند و بچشم انکار نظر نکند
در خلقت او   هر آن نقشی که در عالم نهادیم تو زیبا بین که ما زیبا نهادیم
ز زلف او سر موئی نمودیم جهانی در پی غوغا نهادیم قوله تعالی ربنا
ما خلقت هذا باطلا سبحانک فقنا عذاب النار چون خبر کرد که هیچ
تفاوتی و عیبی نیابی در مخلوقات و باز فرمود فارجع پس باز گردان
البصر چشم را در آفرینش آسمانها هل تری هیچ می بینی من فطور
از شکافها جمع فطر شکافتن ثم ارجع البصر پس باز گردان چشم را
کرتین باری پس از باری یعنی بارها تا مل کنی در آسمان هر چند
تامل کنی و نظر کنی ینقلب باز میگردد الیک بسوی تو البصر
چشم خاسئا خوار و زار و دور از یافتن عیبی و هو حسیر و این
چشم باز مانده و کند شده باشد از یافتن عیبی در آفریدن آسمان
و بعضی میگویند که ثم ارجع البصر باز در زمین و جمله مخلوقات
نظر کن تا هیچ عیبی می یابی یعنی هر چند نظر کنی در هیکل علوی
و مرکز سفلی هیچ عیبی نیابی بلکه همه قضیه حکمت و دلیل بر وجود
واجب الوجود و وحدانیت و قدرت و علم و ارادت او باشد
پس عارف شوی بصفات او همه در ملک و ملکوت و راه یابی
بعالم جبروت باز اشارت باستدلال بصفت دیگر کرد و گفت

جل جلاله و لقد زینا بدرستی و راستی که بیاراستیم
السماء الدنیا آسمان نزدیکترین را بزمین بمصابیح بستارگان
که همچون چراغهای درخشنده و زرافشانند و جعلناها
و گردانیدیم آن ستارگان را رجوما انداختنها جمع رجم
بمعنی مراجم باشد آنچه بوی اندازند للشیاطین مر دیوان را
چون خواهند که بر آسمان بر آیند آسخن فرشتگان شنوند بدانکه
از اول سوره تا اینجا نه صفت یاد کرد یعنی منم ملک بزرگوار
ملک دار قادر و قهار عزیز و غفار خالق هفت آسمان بی عیب
و مصور مزین آسمان دنیا بستارگان بی شمار و گردانیدن آن
مراجم مر شیطانان حقارة استدلال کرده شود از این صفات غیر
بذات ذو الجلال و الاکرام که آسمان را بقدرت برداشته و در هوا
بی ستون داشته و چندین هزار کواکب ثواقب نگاشته هر
و عارف این همه را مظاهر نور دانسته ای تابش نور از تو وی
نازش حور از تو ای درویش زینت زندان اینست تا دانی که زینت
دل دوستان بشمس العرفان چون باشد بدانکه اهل علم هیئت و نجوم
نه فلک اثبات میکنند و در قرآن هفت آسمان و عرش و کرسی
مذکور است و می گویند که کواکب سیاره هفت است زحل
و مشتری و مریخ و شمس و زهره و عطارد و قمر و هر یکی
از اینها بر فلکی اند همه برین ترتیب و غیر این هفت را ثابتات
بر فلک هشتم است و امام ابو المعین نسفی صاحب کتاب تبصرة
گفته است که این گمان ایشان ظاهرا خلاف این آیت گونه که

بیفزند و سیم از ثنیا ... (margin)

الادلة

ولقد زینا السماء الدنیا بمصابیح وجعلناها رجوما للشیاطین
و گفته است مذهب اهل سنت وجماعت و اهل تفسیر اینست که
هر در آسمان دنیاست و در بعضی تفاسیر نیز آورده است که این
آیت دلیلست به بطلان قول منجمان ظاهرا از بهر آنکه نجوم رجوم
شیاطین اند در آسمان دنیا نه در فلک هشتم در تفسیر لسان التنزیل
آورده است که الفلک چرخ آسمان که ستارگان در وی گردند و این
قول حقست قوله وکل فی فلک یسبحون فاما آن سخن که میگویند که
آسمان میگردد خلاف نص قرآنست باطل است بدانکه بیشتر اهل تفسیر
برین رفته اند که جدا میشود از ستارگان همچون شعلهٔ آتش و بر شیاطین
میزنند فاما ستارگان بر جای خود است و امام قتاده گفت آفریدن
ستارگان از برای زینت آسمان و رجم شیاطین و شناختن
راهها و شناختن جهت قبله در بیابانست فاما اعتقاد منجم
این که جهت مختار مؤثرند در سعادت و شقاوت مکلف است
بی علم بآن و بدانکه علماء معانی و بیان انتقال کلام را از غیبت بخطاب
یا بتکلم یا بر عکس صفت التفات میگویند چنانکه درین آیت که
ولقد زینا السماء الدنیا بمصابیح بنسبت ما قبلش و ذکر مصابیح
و ارادهٔ نجوم و مانند این را استعارهٔ مصرحه گویند چون دلائل
عظام یاد کرد بر وجود واجب الوجود و طائفهٔ منکران را از دیوان
و آدمیان اقرار ند بآن و اعراض کرده اند و بقرآن مخصوص کردشان
بعذاب نیران و فرمود در حق ایشان جل جلاله واعتدنا لهم
آماده کردیم مر ایشان را یعنی دیوان را عذاب السعیر آتش سوزان

واین

واین آیت دلیلست بر آنکه دوزخ حالیا موجودست وللذین
کفروا بربهم و مر آن کسانی را که کافر شدند بخدای خود عز و جل
با وجود چندین و چنین دلائل عذاب جهنم که عذاب دوزخست
وبئس المصیر و بدین جای باز گشتنست هی فاعل بئس و هی مخصوص
بذم است یعنی جای بازگشتن وی دوزخست صفت بدی ویرا
یاد کرد و گفت جل جلاله اذا چون القوا افگنده شوند کافران
فیها در آن دوزخ سمعوا شنوند لها مر آن دوزخ را شهیقا
بانگ زشت سهمناک چون بانگ خر یعنی بشنوند دوزخیان که پیشتر ایشان
در آمده باشند یا آواز خود یا آواز دوزخ وهی تفور میجوشد برین کافران
(این دوزخ)
همچون جوشیدن دیگ بسیین که آتش تیز باشد و دانه در وی اندک
و آب بسیار باشد تکاد نزدیک باشد این دوزخ که تمیز بطرقد پاره
پاره شود النمیز پاره شدن و از یکدیگر جدا شدن من الغیظ از خشم
یعنی از خشم خدای تعالی یا از خشم مالک دوزخ یا فرشتگان عذاب یا از خشم خود
بر دشمنان خدای تعالی کلما هر باری که القی فیها انداخته شود در دوزخ
فوج گروهی را سألهم پرسند شان خزنتها جمع خازن یعنی
نگاهبانان مالک و دیگر زبانیهٔ دوزخ الم یأتکم نذیر آیا نیامده بود
شما را بیم کننده نذیر یعنی منذر باشد یعنی پیغمبری نیامده بود بشما
تا شما را ازین روز و عذاب دوزخ خبر کردی تا شما را ایمان بودی
و عمل نیک بودی و ازین دوزخ و عذاب دوزخ خلاصی بودی این
پرسیدن سرزنش بود شان را قالوا دوزخیان در جواب گویند بلی
قد جاءنا بلی آمده بودند بما نذیر پیغمبران بیم کنندگان و ما را

خبر کرده بودند ازین دوزخ و ازین عذاب فکذبنا پس ما ایشانرا دروغ گوی
داشتیم و با ایشان ایمان نیاوردیم و قلنا و گفتیم ما نزل الله
نفرستادست خدای تعالی من شیء هیچ چیزی از آنچه شما میگویید
و گفتیم پیغمبرانرا ان انتم نیستید شما الا فی ضلال در گمراهی
کبیر بزرگ از برای آن مبتلا شدیم در آخرت بعذاب بزرگ ای برادر
ترا نیز خواهند پرسید که هیچ واعظ و پند دهنده بتو نیامد و بتو
نگفت که حرام کدامست و حلال کدام و چه باید کرد و چه نباید کرد
و هر چند وعظ بیشتر میشنوی و عمل نیکی کار بتو دشوارتر میشود
و علم بسیار حاصل کردی بی عمل وای بر تو باد تا چند بدرگاه ظالمان
روی آری و اهل دنیارا ملازمت کنی و قالوا و بگویند دوزخیان
لو کنا اگر بودیمی ما نسمع که بشنیدمی سخن پیغمبران و فرمان برداری
کردیمی علمای حقانی را و پیروی ایشان کردیمی او نعقل و یا تعقل کردیمی
سخن ایشانرا و عقل را بکار داشتمی هر آینه از اهل دوزخ نبودیمی و اگر سخن اهل حق
شنیدیمی و در دلائل وحدانیت سمعی و عقلی نظر کردیمی و ایمان آوردیمی
و عمل نیک کردیمی ما کنا نبودیم ما فی اصحاب السعیر در یاران دوزخ نفسا
یعنی اهل دوزخ نبودیمی اگر سخن اهل حق بشنودیمی و در دلائل وحدانیت
سمعی و عقلی نظر کردیمی و ایمان آوردیمی و عمل نیک کردیمی تا دوزخی نبودیمی
حق تعالی فرمود فاعترفوا پس اقرار کنند دوزخیان بذنبهم بگناه خود و هیچ
نامی نکنند ایشان فسحقا پس دور باد از رحمت خدای تعالی لاصحاب السعیر
مر دوزخیانرا امام کسائی فسحقا بضم سین و حا خوانده است فالزمهم الله سحقا
پس الزام کرد ایشانرا خدای تعالی دوری از رحمت خود و اسحقهم سحقا

ای سحقا

ای سحقا ای ابعادا التسحیق دور کرد ایشانرا خدای تعالی از رحمت خود نصیب تو اینکه
اینجا از چنانکه سزاوارست و سخن اهل حق را بشنوی و قبول کنی و در ملک و ملکوت
تامل کنی و از خلق بخالق راه بری و دلرا بنور قرآن و ذکر روشن کنی و در دنیا
پیش از مرگ بتوبه و استغفار عذر خواهی و رد مظالم کنی تا از عذاب آخرت
خلاص یابی گفتند شنودیم و بکردیم بر آمد گفتیم شنودیم نکردیم بد آمد چون
از اول سورت بیان دلائل عظام کرد بر هستی خود و قدرت خود چنانکه گذشت
و طبقها فانکه ایمان نیاوردند بآن عذاب ایشانرا یاد کرد و از بدی حال ایشان
خبر کرد بعده حال مومنانرا و رستگارانرا بیان کرد و گفت جل جلاله ان و بدرستی
و راستی هر آینه که الذین آنانکه یخشون میترسند ربهم پروردگار شانرا
بالغیب بغیب یعنی خدایرا جل جلاله نادیده می ترسند و می پرستند لهم
مر ایشانرا مغفرة آمرزیدن گناهان و اجر و مزد کبیر بزرگ یعنی
بهشت جاودان و بعضی میگویند که میترسند از گناهها که بخدای تعالی آشکارا
و نهان یعنی در پیش خلق و در خلوت بدانکه این بهشتیان را خدای تعالی بترسیدن
یاد کرد نه بایمان آوردن تا بدانی که مقصود بزرگ از ایمان ترس خدای تعالیست
قال النبی علیه الصلوة والسلام من قال لا اله الا الله خالصا مخلصا دخل الجنة
قالوا و ما اخلاصها قال ان تحجزه عن المحارم یعنی گفت الذین یخشون و نگفت
الذین امنوا تا معلوم شود که ایمان آوردن بی اخلاص نتیجه نمیدهد و اخلاص
کلمه طیبه باز ایستادنست از حرامها و ترس خدای تعالیست نصیب تو اینست که
ترس خدای تعالی شعار خود سازی از اول قرآن تا آخر قرآن تامل کنی تا مرتبه
خدای ترسان را بدانی و گفته نشد که مردان دانشمند از اوشیخان را یا بازرگانانرا
مزد بزرگست بلکه گفته شد که مر خدای ترسانراست باز حضرت پروردگار

بیان علم خود میکنند

و میفرماید عزّ جلاله وأسرّوا پنهان دارید ای مؤمنان وای کافران قولکم گفتار خودرا
او اجهروا به یا آشکارا کنید گفتار خودرا بهر حالی که باشد او بداند انه بدرستی که
خدای تعالی علیم نیک داناست بذات الصدور آنچه در سینهها و در دلهاست
پس اسرار مؤمنانرا و کافرانرا و احوال ایشانرا بداند و جزاء ان بدهد
و بعضی میگویند که این امرست لفظا و خبرست معنی ای ان اخفیتم کلامکم
کلامکم او اعلنتم فانه علیم و بعضی میگویند این آیت در حق کافران قریش بود
بزبان و دل پنهان و آشکارا رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم دشنام میدادند
و قصد بدی میکردند بوی بدشنام و ناسزا میگفتند آهسته و پنهان میگفتند
تا خدای محمد نداند پس این آیت آمد که من که خدایم پنهان و آشکارا بدانم پس گفت
جل جلاله الا یعلم من خلق او نداند آن خدای که خلق را بیافرید همه چیزها را
چون نداند حال ایشانرا یا چون نداند مخلوق خودرا و حال اینکه وهو اوست
اللطیف دانا بکارهای پنهان و رسانندهٔ نیکیست به بندگان و قیل اللطیف
دور بین و قیل باریک بین و بشر نیکان الخبیر آگاهست به همه چیزها و خبر کننده است
از آن عارف باید که ظاهر و باطن خودرا پاک کند از التفات بغیر حضرت الوهیت
دور باشد تا باطن او چون ظاهر او شود بی مکر و حسد و خدیعت بدانکه او اشارت
بدانائی کرد که در آفرینش آسمانها بود و گفت الذی خلق سبع سموات تا آخر عذاب
منکران و حال ایشانرا یاد کرد و حال مؤمنانرا نیز یاد کرد و علم خودرا بیان کرد باز
اشارت بدلیلی کرد که از زمین باشد و فرمود جل جلاله هو الذی جعل لکم
یعنی آن خداست که گردانید از برای شما الارض زمین را ذلولا
فرمان بردار الذل رام شدن یعنی رام کرد و نرم کرد زمین را که توانید رفت
برو چون چنینست فامشوا پس بروید فی مناکبها در کنارهای او در راهها

یادر

یا در کوههای بلند یا در راههای وی یقال ذل البعیر ذلا رام شد
و هو ذلول و این راست المنکب الغارب و فیه استعارة
مصرحة و تخییل علی ما یخفی و کلوا و بخورید من رزقه از روزی
خدای تعالی که از زمین بیرون می آورد برای شما و الیه و بآن خداست
جل جلاله النشور زنده کردن شما بعد از پراکنده کردن از گورها روز
قیامت از برای جزا یعنی دلیل بر هستی من که خداوندم آنست که
آسمانرا بیافریدم تا نظاره کنند در وی و زمین را از برای شما نرم
گردانیدم تا باشید و در وی زراعت کنید و در وی بهر تجارت
روید و بروی بخورید از نعمتهای وی باز جمع کنیم شمارا چون بمیرید
در وی و پراکنده کنیم از وی چون که منم قادر و حی بر بالای شما آسمان
و ستارهگان دلیل بر زیر قدم شما زمین دلیل و بیرون آوردن نعمتها
از وی دلیل و خوردن نعمتها و نرم آن دلیل پس زنده کردن شما در زمین
آسانست بر تو حبیبا ایمان آر عارفانه تا شوی عزیز و کافر و غافل
مشو تا نشوی ذلیل چون دلائل عظام نمود بر قدرت و حکمت و علم
و انعام و اکرام و انرا قبول نکردند بیان عذاب کرد که اگر خواهم
بزمین فرو بردشان یا بلایی از آسمان فرستد و گفت جل جلاله أأمنتم
و ایمن شدید شما من فی السماء از آن خدایی که در آسمانست
قدرت و سلطنت وی و قیل در آسمانست پادشاهی و عرش و کرسی او
و یا از فرشتگان عذاب و رحمت او ان یخسف بکم که فرو برد شما را
الارض بزمین فاذا هی پس آنگاه زمین تمور می جنبد و فرو
می برد شمارا بخود و میگردد بشما چون آب که کسی را غرق کند

یعنی عذاب کند شما کافران را چنانکه قارون را کرد و بزمین فرو برد ام
ام امنتم امین شدید من فی السماء از انخدائی که در آسمان قهر
قدرت اوست ان یرسل که فرستد علیکم بر شما حاصبا سنگ
یا بادی که در وی حصبا باشد یعنی سنگ ریزه بیندازد بر شما فستعلمون
پس زود باشد که بدانید کیف چگونه است نذیر ترسانیدن من از عذاب
من پس یاد کرد حال منکران را و گفت جل جلاله و لقد کذب
بدرستی و راستی که دروغ گوی داشتند الذین آن کافران که من قبلهم
پیش از این کافران بودند پیغمبران خود را چنانکه این کافران ترا یا محمد
فکیف کان پس چگونه بود نکیر عذاب من ایشان را بسبب انکار کردن
ایشان پیغمبران مرا و قبول ناکردن ایشان حکمهای مرا و نیز نکیری
انکار من افعال ایشان را و گردانیدن من احوال ایشان را بعضی را
بزمین فرو بردیم و بعضی را بلای از آسمان فرود آمد سنگها و بادها
باسنگ و بعضی را حمدونه (?) گردانیدیم و بعضی را خوک پس شما ای کافران
مکه زود باشد که عذاب مرا در دنیا و آخرت ببینید باز دلیل قدرت
خود را یاد کرد که در میانه زمین و آسمان است و گفت جل جلاله
اولم یروا نمی نگرید یعنی بنگرید الی الطیر بسوی مرغان فوقهم که می پرند
بر بالای ایشان صافات باسطات اجنحتهن یعنی گشاینده پرها شان را
وصف کننده و یقبضن ای و قابضات و فراز گیرنده بالها شان را
وصف کننده پرها شان را در پریدن عطف علی الفعل الدال علیه صافات
تقدیر یقبضن اجنحتهن فی الهوا و یقبضها بعد البسط یعنی بال
باز کرده می پرند گاه بال بجنبانند و گاه بال را می جنبانند و نمی پرند

یقبضن

و پرها را بر هم میزنند در پریدن ما یمسکهن باز نمیدارد این مرغان را
و نگاه نمیدارد شان در هوا در حال پر گشاده بودن و در حال
جمع کردن پرها شان را در هوا الا الرحمن مگر خدای بخشنده
انه بدرستی که وی بکل شیء بصیر بینا است بهمه چیزها و داناست
بصلاح هر چیزی چون مرغان را در هوا میدارد بقدرت خود
اگر علت پر بودن بایستی مرغان خانگی پس همچنین بودی و سبزه چنین
نبودی چون پر ندارد پس خداوند قادر است بر همه چیزها که خواهد
از عذاب و رحمت و برزنده کردن بعد از مرگ اگر عذاب کند کیست
از شما که شما را یاری کند چنانکه فرمود جل جلاله امن هذا الذی
هو جند لکم لشکریست مر شما را ینصرکم یاری کند تا من دون
الرحمن بجز خدای تعالی ان الکافرون الا فی غرور نیستند کافران
مگر در فریفتن نفس و شیطان و دنیا مر ایشان را باز فرمود امن هذا الذی
یا کیست آنکه یرزقکم روزی دهد شما را ان امسک رزقه اگر باز دارد
خدای تعالی روزی خود را از شما یعنی از بتان شما کدامست که لشکر باشد مر
شما را و یاری دهد شما را اگر بلای از خدای تعالی بیاید و کدامست از بتان شما
یاری دهد شما را و کدامست از بتان شما که روزی دهد شما را اگر حق تعالی از شما
روزی را باز دارد و چون عاجز شدند از جواب و حق را گردن ننهادند
حق تعالی فرمود بل لجوا فی عتو و نفور بل استهیدن (?) در گردن کشی و رمیدن
از حق و از اقرار کردن بحق ای درویش حق را از اهل حق قبول کن و عناد
و تمرد را دور کن تا از دوستان شوی و اگر قبول نکنی از دشمنان شوی چنانکه
حق تعالی بیان کرد حق را و باطل را بعضی حق را قبول کردند و بعضی انکار ایشان را

بیان کرد و گفت جل جلاله

افمن کیست آنکسی که یمشی میرود مکبّا علی وجهه بر روی افتاده
الانکباب بر روی افتادن اهدی راه راست یافته شده تر یا راه راست
نماینده تر باشد و تر است امن یمشی یا آنکه میرود سویّا راست ایستاده
بر پای خود آفت علی صراط مستقیم براه راست یعنی کافرانرا برابری
نیست در راه راست یافتن بمؤمن بی آفت حال مؤمن چنانکه کسی براه راست
برود بر پای خود و نیفتد بر روی و حال کافر چنانست که کسی براه برود
ناهموار و بر روی افتد و بسیار بلغزد یا حال مؤمن همچون کسی بیناست که
میرود براه راست و حال کافر همچو کور است که در راه ناهموار میرود
و مرافقه بر روی و یا کافر که در دنیا ایمان نیاورد حق تعالی او را در قیامت
بر روی روان کند بدوزخ و مؤمن خرامان خرامان میرود به بهشت و بعضی
میگویند ازین آیت ابوجهل مراد است و رسول الله صلی الله علیه و سلم گفت
یا امیر المؤمنین حمزه یا همه کافران یا همه مؤمنان و فی الکلام تمثیل حال عارف
و زاهد و حال اهل هوا و اهل رضا و حال منزع و مبتدع و حال عالم و جاهل
همین دان سیر عارف هر دمی تا تخت شاه سیر زاهد هر مهی یکروزه راه
چون عارف بمحبت شوق بندگی میکند و زاهد بخوف و طمع بندگی میکند
چون یحبونه را بخواندی در نبی با یحبهم قرین در مطلبی پس محبت وصف
حق دان عشق نیز خوف نبود وصف یزدان ای عزیز وصف حق کو
وصف مشت خاک کو وصف حادث کو و وصف پاک کو نصیب
واعظ اینست که براه راست خواند و بر منکر خود رحم کند همچو بینا که
بر نابینا رحم میکند و عصا کشی میکند مر کوران مغرور را واعظ بوعظ و نصیحت
و تحمل آن بکند چون در آیت گذشته گفت که کیست که لشکر و نصرت باشد مر شما را

دگر

و کیست که روزی دهد مر شما را درین آیت فرمود مر حبیب خود را
صلی الله علیه و سلم تا جواب گوید قل بگوی ای محمد هو آن حضرت دهنده
مر شما را الذی آن خدایست که انشأکم بیافرید شما را بقدرت خود
الانشاء آفریدن و آغاز کردن و پدید آوردن و جعل و گردانید لکم
از برای شما السمع گوش شنوا را والابصار و چشمهای بینا را
والافئدة و دلهای دانا را دلیل هستی او در نفس شماست تحت
و بعضی را کور و کر و بی عقل آفرید و بعضی را بینا و شنوا و دانا آفرید
تا شکر گویند مر خالق را بسیار پس شما قلیلا ما تشکرون اندکی شکر
شکر میگویید یا خود هیچ شکر نمیگویید قلت بمعنی عدم است نصیب
اینست که هستی خود را و هستی همه اعضای خود را و همه اشیا را
و علم خود را از حضرت حق عز و جل دانی مثنوی از کجا جوییم علم از ترک علم
از کجا جوییم سلم از ترک سلم از کجا جوییم جست از ترک جست از کجا جوییم هست
از ترک هست هم تواند کرد یا نعم المعین دین معدوم را نو هست بجز
چونکه کافر شدند و بتان را پرستیدند و خدای نعمت را شکر نگفتند
باز فرمود حبیب خود را علیه السلام تا جواب روشن تر گوید پس فرمود
قل هو الذی بگو آن دهنده شما را در جنگها و روزی دهنده شما را
در دنیا آن خدایست که ذرأکم بیافرید شما را از عدم فی الارض
در زمین و آن خدایست که والیه و بسوی او تحشرون گرد کرده شوید
پس از مردن و زنده شدن بازگشت شما برحمت او یا بعذاب او باشد
دوستانرا و مؤمنانرا در بهشت جای دهد و کافرانرا و دشمنانرا در دوزخ
و نصیب عارف آنست که شنوایی و بینایی و دانایی و زندگی و مردگی همه از او داند

گرد کرده شد

وخلایق را مظاهر شناسد چنانکه عارف رومی فرماید چون تو صورت نامی منی

بی دم من ناله مکن تا چو چنگت ننوازم ز نوا هیچ مگو چون از او آسوده

تا اینجا از عذاب کافران و راحت مؤمنان و زنده شدن ایشان در روز قیامت

خبر کرد و کافران بطریق مسخره که و انکار از محمد و محمدیان می پرسیدند

از آن نیز خبر کرد و گفت ویقولون و میگویند کافران متی کی باشد

هذا الوعد این وعده کردن و آمدن قیامت خبر کنید ما را از این

ان کنتم اگر هستید شما صادقین راست گویان نصیب عارف اینست که

از انکار منکران خسته دل نشود چون پیش از این به بهتر از ما بدتر از این

کرده اند آنچه کرده اند و شکر گوید که از منکران نیست خطاب شد

مر حبیب علیه السلام تا بگوید جواب ایشان قل انما العلم عند الله

بگو ای محمد بدرستی که نیست دانستن آمدن روز قیامت نزد هیچکس

مگر نزد خدای تعالی و انما انا نذیر که نیستم من مگر نذیر بیم دهنده و خبر

کننده از قیامت مبین پیدا کننده آنچه بر من فرستند و مرا فرماید تا من

بگویم من نمیدانم که کی خواهد بود یا نیستم من مگر پیدا کننده و باید او رسول ظاهرا

بآن لازم و متعدی بود بقال ابانه پیدا کرد و ابان بنفسه پیدا شد

یعنی دانستن ذات من میان شما پیداست و از دروغ گفتن و خیانت

کردن مبراست من محمد امینم و رسول حبیبم و چون شمع منیرم بباد انکار منکران

نمیرم فلما رأوه چون ببینند آن وعده را یعنی عذاب قیامت را زلفة

ای زلفة یعنی نزدیک سیئت غمگین گردد و قبیح زشت گردد یعنی سیاه شود

وجوه الذین کفروا رویهای آن کسانیکه کافر شدند و قیل گفته شود مر ایشان را

هذا الذی این آن عذابیست که کنتم بودید شما به تدعون آرزو می بردید او را

و میگفتند که کی باشد این وعده قیامت بیاید یعنی دعا خواندن و دعوی کردن

و آرزو خواستن و بعضی میگویند چون مؤمنان میگفتند که ما را خدای تعالی نصرت

خواهد داد در دنیا و شما را عذاب خواهد کرد بدست ما و در قیامت در دوزخ

و ایشان مسخره میکردند و میگفتند که کی خواهد بود این حق تعالی این آیت

فرستاد که چون کافران عذاب را ببینند در دنیا نزدیک چنانکه روز بدر

دیدند غمگین شدند و سیاه روی و فرشتگان که جان ایشان را بگیرند گویند این

عذابیست که شما مسخره میکردید مؤمنان را و میگفتید که کی خواهد بود حق تعالی

فرمود قل بگو ای محمد مر این کافران را که مسخره میکنند بتو و بر یاران تو

و هلاک میطلبند ارأیتم آیا می بینید ان اگر اهلکنی الله هلاک کند

خدای تعالی و من معی و هر کسی را که با منند از مؤمنان و نصرت و غلبه دهد شما را

بر ما او رحمنا یا رحمت کند بر ما در آخرت و نصرت دهد ما را بر شما در دنیا

فمن پس کیست یجیر برهاند و امان دهد الکافرین کافران را من

عذاب الیم از شکنجه دردناک در دنیا و آخرت یعنی معبود الله است

و قادر است و رحیم است اگر نصرت ندهد او در دنیا و عقبی شما را

معبودان معبودان شما کی توانند نصرت داد شما را چونکه یک مگس را

از خود دور نمی توانند کرد باز فرمود بگو ای محمد قل هو الرحمن

آن معبود ما نیکبخت بخشنده است آمنا به ایمان آوردیم بوی و علیه

توکلنا و بروی توکل کردیم ما و کار خود را بوی گذاشتیم امید میداریم

که ما را فرو نگذارد و بر دشمنان ما را نصرت و غلبه دهد چونکه مهربان بر مؤمنان

و کارگزار دوستانست التوکل تکیه کردن یعنی پشت بکسی باز نهادن

نصیب درویش اینست که از درگاه او نا امید نباشد و روی نگرداند از هیچ چیز

وبهیچ کس پناه نگیرد و بداند که او رحیم است و بسنا ز افرو نگذارد
نقش جفا کی کند بیت بجا کی کند بیت ندارد چو شمع خوی همگی اوست رحمت
فستعلمون پس زود باشد ای کافران مکه که بدانید من هو که کیست او
فی ضلال در گمراهی مبین پیدا یعنی زود باشد که چو شما را بر شما
غلبه دهیم در دنیا و برحمت خود برسانیم در عقبی چنانکه کردیم بمحمد و محمد یاران
در روز بدر و جبرئیل و میکائیل را با فرشتگان بمدد ایشان فرستادیم ابوجهل
و یاران و لشکر او را خسته و کشته کردیم نصیب درویش انست که صبر کند
بجفای منکران تا حق تعالی نصرت او و همه نصرت او را بدهد و همه منکران
بدانند و روی براه آورند بعضی بتحقیق و صدق و بعضی بتقلید و طمع
دنیایی و رزق بدانکه سنت الهی برین رفته است چنانکه مشاهده کرده شده است
در وقت انبیا و اولیا باز حضرت موسی تعالی گفت قل ارایتم
بگو ای محمد با این خصمان و بیان کن با ایشان نعمت ما را و دلیل اهلیت و قدرت ما را
ان اصبح گردد ماؤکم آب رودها و چشمها و چاههای شما غورا
ای غائرا یعنی فرو روند بر زمین و خشک گردد فمن پس کیست
شما را یأتیکم بیارد تان بماء معین بآب روان و پیدا یعنی
اگر آب شما را معبود ما بزمین فرو برد کدام بت معبود شما که بیارد
آن آبرا برای شما و آن خدایی که شما را با وجود کفر و کافری آبهای شیرین از
از چاهها و رودها و چشمها میدهد ما را که ایمان آورده ایم بوی و توکل
کرده ایم بوی که فرو گذارد و قبل اگر آب چشمها را بر دکیست که آنرا بیارد و یکی
از پادشاهان دنیا که ظالم طبیب بود ناو خود این آیت را بشنود گفت ما آنرا
از زمین به بیلها و تیشها برآریم و چاهها کنیم این بگفت در حال کور شد و آب

شنود

شنود که اول آب سیاه را از چشم خود بردار بعد از آن آب سفید را
به بیل و میتین پیدا کن در شرح کشاف از سیوطی آورده است که
این طبیب محمد بن زکریا بود نعوذ بالله من ذلک نصیب درویش انست که
قبول و رد از حق تعالی بیند و عزت در طاعت او داند و خواری و مذلت
در بی فرمانی او داند بدانکه رسول علیه الصلوة والسلام گفت
ان سورة فی القرآن ثلثون آیة شفعت لرجل حتی غفر له
و هی تبارک الذی بیده الملک و قال النبی علیه الصلوة والسلام
هی المانعة المنجیة تنجیه ای القاری من عذاب الله یعنی فی القبر
و روی انه علیه الصلوة والسلام لا ینام حتی یقرأ الم تنزیل و تبارک
الذی بیده الملک هکذا فی المصابیح بسم الله الرحمن الرحیم

سورهٔ ن

ن بدانکه حرفهایی که در اول سوره های قرآنست هفت است
دران دو مذهبست یکی آنکه از متشابهاتست و آن سریست از اسرار
حق تعالی ایمان آریم بوی و مشغول نکردیم بکیفیت و این قول ابی حنیفه
و امیر المؤمنین ابی بکر صدیق رضی الله عنه و مذهب دیگر آنکه
تاویل کرده اند این حرفها را علما و عرفا و در کتب نوشته اند
ابن عباس رضی الله عنهما گفته است که مراد از نون آن ماهیست
که زمین بر پشت ویست و نام او یهموتست و ضحاک گفت
دواتست و غیر ان نیز گفته اند بدانکه آسمان هفت است و زمین نیز
هفتست چنانکه خدای تعالی در کلام مجید خود یاد کرده است جل جلاله
الله الذی خلق سبع سموات و من الارض مثلهن و در کشاف
آورده است که میان هر آسمانی مقدار پانصد ساله راهست

وسطبر هر آسمانی مقدار پانصد ساله راهست و زمینها هفت
طبقه او همین نوعیست و ابن عباس رضی الله عنهما گفت دران زمینها
مخلوقات حق تعالی هستند و در تفسیر دیگر آورده است که ضحاک گفت
دران زمینها هیچکس نیست مگر برین زمین که ظاهرست در تفسیر
آورده است که این هفت زمین بر سر فرشته ایست که یک دست او
بمشرق است و دست دیگرش بمغرب است و کرانهای زمین بر دست
ویست و دو پای این فرشته بر پارهٔ از زمرد است که پانصد ساله
راهست سطبری وی و این پارهٔ زمرد بر پشت گاویست و پایهای
این گاو بر سنگی است و بزرگی آن سنگ و سطبری وی همچون هفت
آسمان و زمین است و در قرآن در سورهٔ لقمان مذکورست که
یا بنی انها ان تک مثقال حبة من خردل فتکن فی صخرة یعنی ای پسرک من
اگر نیکی و بدی باشد اندازهٔ سپندانه و آن سپندانه در صخره باشد او فی
السموات او فی الارض یأت بها الله یا در آسمانها یا در زمینها آنرا بیاورد
و حاضر کرداند خدای تعالی او را از برای حساب. در کشاف و در کواشی آورده
است که این صخره یکی سنگیست در زیر زمین هفتم که نامهای کفار و فجار را
دران نوشته اند و نام وی سجین است و فی الحدیث ان سجینا اسفل
من سبع ارضین و این سنگ بدین بزرگی بر بالای گردن ماهیست و باقی
پشت ماهی خالیست و زیر این ماهی آبست و دریای بزرگ ایستاده
و در زیر این دریا بادیست و آن باد را بقدرت خود نگاه دارد تا بدانی که
بنای عالم بر بادست و القلم و بحرمة آن قلم که بوی در لوح محفوظ
نوشته شده است هرچه بود و باشد تا قیامت و آن قلم از نور است

بالا او

بالا او پانصد ساله راهست و لوح تخته ایست از یکدانهٔ مروارید سفید است
درازی او همچون آسمان و زمین و پهنای او از مشرق تا بمغربست و کرانهای
او مرصع بدر و جواهر و غلاف او از یاقوت سرخست سر او بعرش رسیده
و پایان او در کنار فرشته ایست که نام او طربونست در کشاف و کواشی
آورده است که لوح بر بالای آسمان هفتم یا بحرمة قلم کی باو نویسند
مردمان وما یسطرون و بحرمة آنچه مینویسند فرشتگان از خیر و صلاح
با همه نویسندگان خیر چون قرآن و حدیث و علوم شرعیه و فرایض
دینیه سوگند یاد کرد حق تعالی و گفت بحرمة ن یعنی آن ماهی
سعین و بحرمة قلم و بحرمة نوشته شده که ما انت نیستی تو ای محمد
بنعمة ربک ای بانعام بینایی پروردگار تو بر تو که پیغامبری و سروری
و مهتری بمجنون که دیوانه نیستی بلکه برگزین مایی و ان لک بدرستی
که مر تراست لاجرا غیر ممنون نه برین شده و نه بپایان رسیده
یعنی ترا ثوابیست و کمالاتیست که انرا هیچ کرانه اند بجز از خدای تعالی
و انک لعلی خلق عظیم و بدرستی که تو ای محمد بر خوی بزرگی و خلق وی
قرآن بود یعنی عمل کردن بقرآن خلق نیکوی محمد است علیه السلام
و همه خلقهای نیکو که در قرآنست از امر و نهی و آداب و مکارم اخلاق
پیغمبران چون صفوة آدم و فهم ادریس و شکر نوح و جود هود و خلت
خلیل و زیادت نیز بران داری چنانکه گفت لقد ادبنی ربی فاحسن
تأدیبی شیوه و شکل و شمائل حرکات و سکنات آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری
و شیخ جنید گفت رحمة الله علیه خلق عظیم این بود که همت جز خدای نبود
و ابو دردا گفت که در قیامت در ترازوی بنده هیچ چیز گرانتر از خلق نیکو نباشد

و جبرئیل گفت علیه السلام مر رسول را صلی الله علیه وسلم آتیتک بمکارم الاخلاق
ان تصل من قطعک و تعطی من حرمک و تعفو عمن ظلمک و لهذا الحدیث
فوائد کثیرة سبب نزول این سوره آن بود که چون وحی آمد مصطفی
صلی الله تعالی علیه وسلم اظهار کرد دین خود را و خدیجه و ابوبکر و علی رضی الله عنهم
ایمان آوردند و نماز گذاردند کافران گفتند که محمد دیوانه شده است
حق سبحانه و تعالی این سوره فرستاد و سه سوگند یاد کرد که محمد دیوانه
نیست بلکه برگزیدهٔ ماست و مخصوص است بانعام عام و اخلاق کرام
و اجر تمام نصیب درویش اینست که همچو ماهی خاموش و همچو قلم مکسور القلب
باشد تا مظهر علوم مسطور و عیوب مستور گردد خاموش شو چو ماهی
و صافی چو آب بحر تا زود بر خزانهٔ گوهر شوی امین و چو دیوانه وار سر بر بوم اهل دنیا
فرو نیاورد چون ندارم باخلایق الفتی خلق پندارند که من دیوانه ام و جز لقای مرسلی
هیچ چیز مطلوب و مراد او نباشد تا مشرف شود ببشری آنکه آن شناسیست
مزد غیر مقطوع مر محمد و محمد یان را اینست که بعمر سرمدی با سیر و سلوک در صفات
و ذات صمدی در آخرت مشغول باشند مسکین آنکه از چنین حضرت باز ماند که
حطام دنیا قناعت کرده باشد و از این سیر و سلوک باز محروم من کان فی هذه
اعمی فهو فی الآخرة اعمی و اضل سبیلا اللهم اجعلنا من الواصلین المشاهدین
فستبصر پس زود بینی تو ای محمد و یبصرون و بینند آنکه با تو بجای نیاوردند
و ترا دیوانه میگویند و بدانند که بایکم کدام شما المفتون چرا نه و کلمه با زاید است
با مفتون بمعنی فتنه و فتون جنون است و معنی این باشد که زود بود که
بدانی تو ای محمد و ایشان که ترا دیوانه میگویند بکدام شما جنونیست بعضی چو ایشان
اینانند نه تو نصیب درویش آنست که در انکار منکران صبر کند تا جزا این

حق تعا

حق تعالی بد مهد گفته اند که بوستان عارفان از رود بار منکران آب میخورد
ان ربک بدرستی که پروردگار تو هو اعلم او دانا ترست بمن ضل
بآنکسی که گمراه شده است عن سبیله از راه راست و دین حق که خود
پیدا کرده است و هو اعلم و خدای تعالی داناترست بالمهتدین
بکسانی که راه راست یافته اند الاهتداء راه راست یافتن یعنی بعلم قدیم
داننده که گمراهی که اختیار خواهد کرد و بدوزخ خواهد رفت و راه راست که
قبول خواهد کرد و به بهشت خواهد رفت نحن پیر هریست شیخ عبدالله انصاری قدس سره
همه مردم از روز آخر بترسند عبدالله از روز اول ترسد و همه از تو ترسد
و عبدالله از خود ترسد که از تو نیکی دیدم و از خود بدی فلا تطع پس چون کار
چنین است که شنودی پس فرمان بردار مکن المکذبین دروغ گوی
کنندگان کافران را و کافران را بمراد ایشان کار مکن چون کافران گفتند ای محمد
در دین ما درای و بتان ما را سجده کن تا ترا مال بسیار دهیم و کلانتر خود
کردانیم و عروسان صاحب جمال دهیم این آیت آمد و دوا دست میدارند
این کافران لو تدهن که کاشکی چرب نرمی و مداهنه کنی با ایشان فیدهنون
پس ایشان چرب نرمی کنند و مدارا کنند بتو و مداهنت را از دهن
گرفته اند یعنی چرب نرم کردن بسخن و بخوش آمد سخن گفتن و حق را
پوشیدن نصیب متشرع اینست که بفجار و اهل بدعت و ضلالت چرب نرمی
نکنند قال النبی علیه السلام اذا لقیت الفاجر فالقه بوجه مکفهر
یعنی هر گاه پیش آیی با فجار و فاسق و صاحب بدعت پس ملاقات کن فاسق را
بروی ترش بین و در حقایق التفسیر آورده است که قال سهل بن عبدالله
کفت من صحح ایمانه و اخلص توحیده فانه لا یانس الی مبتدع و لا یجالسه

ولا یؤاکله ولا یشاربه ویظهر له من نفسه العداوة ومن زاهن مبتدعاً
سلبه الله تعالی حلاوة السنن ومن تحبب الی مبتدع نزع نور الایمان
من قلبه یعنی مومن باید که انس نگیرد بمبتدع و با وی ننشیند و طعام نخورد
و آب نخورد هر کس که دوستی کند با وی نور ایمان و اسلام از وی بگیرد و حکیم غزنوی
میفرماید. گر دریغ از اسب سلطان شریعت سر مکش تا بود نور الهی با دو چشمت مقترن
مژه در چشم سیاهی چون سنانی باد تیز گر زبانی زنی که خواهد سنانی سنن چون
توانگرترین کافران ولید بن مغیره بود و کلانتر ایشان بود تخصیص کرد ویرا
بعد از تعمیم و گفت جل جلاله ولا تطع پس فرمان بردار مکن ای محمد
کل حلاف هر سوگند خورنده را مهین خوار و حقیر و دروغ گوی و ضعیف
در دین حق تعالی هماز عیب کننده مردمان را و غیبت کننده ایشان را مشاء
سخت رونده در میان خلق بنمیم بسخن چینی یعنی در میان خلق سخن میبرد و مردمان را
با یکدیگر در جنگ انداخت و در حدیث آمده که لا یدخل الجنة صاحب النمیمة یعنی
خبرکش در بهشت در نیاید مناع للخیر سخت باز دارنده نیکی یعنی سخت بخیل
و باز دارنده خلق را از ایمان آوردن معتد سخت ظالم از حد درگذرنده در ظلم
و ستم اثیم سخت گناهکار عتل سخت بدخوی و ناپاک بعد ذلک پس
ازین عیبها عیب دیگر دارد آن اینست که زنیم حرامزاده است از باد و ویرا
پدر معین نبود بعد از هژده سال مغیره ویرا به پسری قبول کرد و گفته
منه بها در وی زنا کرده بودم و این ولید از آن زنا متولد شده است حق تعالی دوست
خود را میفرماید این دشمن مرا که عیبهاء ویرا شنودی فرمان برداری مکن ان کان
از برای اینکه هست ذا مال با مال و بنین و با پسران یعنی از برای توانگری وی
و قوت و شوکت و پسران با قوت در که ده بود ویرا فرمان او مبر و عیبها او مکن نه

او دنیم

او دشمن ماست چونکه کتاب ما را قبول نمیکند اذا تتلی چون خوانده میشود
علیه بروی آیاتنا آیتهای قرآن که فرستاده ماست قال گفت اساطیر
الاولین
این افسانها و نوشته شده پیشینیان است و دروغست امام حمزه و بکر که
راوی امام عاصم اند و ایشان بدو همزه خوانده اند و باقی قرا بیک همزه خوانده اند
تقدیر علی الاول الان کان ذا مال و بنین لا تطعه یعنی لا تفعل ذلک و علی الثانی
تقدیر لا تطعه لان کان چون این کافر را یاد کرد و عیبهای بد او را
بیان کرد و جزای او را یاد کرد و گفت جل جلاله سنسمه هر آینه زود باشد که
داغ نهیمش الوسم داغ کردن علی الخرطوم بر بینی در قیامت یعنی روی
ویرا سیاه کنیم خرطوم گفت مراد همه روی است ببینی بیشتر سفیدی ابر بینند که
این کافر ولید بن مغیره است و بعضی ابو جهل میگویند و بعضی میگویند که
مراد همه کافرانند نصیب درویش اینست ازین عیبهایی یاد کرده شد
درین آیت دور باشد سوگند بسیار نخورد و دروغ نگوید و عیب کسی نکند
و غیبت نکند و سخن چینی نکند و بخیل نباشد و گناهکار و پیشانی نباشد
و بد خو نباشد و زناکار نباشد و از فرمانهای خدای تعالی سرکشی نکند
و کسی را از برای مال و قوت فرمان بردار نکند بخلاف فرمان حق تعالی
و از حق گوی باز نه ایستد و باید که بد دستان حق تعالی دشمنی نکند که دشمن
ابدی گردد و رسوای دنیا و آخرت گردد و نعوذ بالله جمله ظلم زین سبب گمراه شد
گم کسی زاهدان حق آگاه شد بدانکه حق تعالی برکت مصطفی علیه الصلوة والسلام
اهل مکه را عزیز کرد در روی زمین و از بلاهای اصحاب فیل و غیر آن نگاه داشت
و کعبه را قبله گردانید و نعمتها بر ایشان بسیار کرد چون شکر نگفتند و قدر ندانستند
و با وی ایمان نیاوردند و ویرا از میان ایشان بمدینه برد و کعبه را قبله گردانید و مسجد اقصی را [قبله ساخت]

ونعمتها نا را برد و در جنگ بدر بهلاک گردنشان و بعد ازان هفت سال در میان ایشان
قحط شد تا غایتی که استخوانها را آرد کرده خوردند و هر جا میرفتند بی عزت و محنت
و برشان میبودند و ایشان را غارت میکردند بلاهای بسیار بایشان پیدا شد حق تعالی
ازان حال خبر میدهد و میگوید انا بلوناهم یعنی که ما بلوناهم آزمودیم اهل مکه را
و نعمتها دادیم و باز از ایشان گرفتیم یعنی آنچه بعلم قدیم خود از ایشان دانسته
بودیم پیدا کردیم کما بلونا چنانکه آزمودیم اصحاب الجنة خداوندان
باغ و بوستان ملکی را که در ولایت یمن بودند که اول ایشان را عطا دادیم
چون شکر نگفتند بلا دادیم چنانکه اهل مکه را و قصه آن بوستان این بود که
پیر مردی بود صالح و مسلمان در ولایت یمن بجایی که انرا ضروان
گویند از صنعای یمن بمقدار فرسنگی دور بود و او را باغی بود که در وی
از هر نوع نعمتها می بود و زراعت نیز میبود در وی چون وقت چیدن آن میوه
و درویدن آن زراعتها شدی فقیران را بسیار دادی و حق خدای میدادی
در وقت درویدن و در وقت خوشه بستن و در وقت آرد کردن و در وقت
نان پختن چهار بار عشر دادی حضرت خدای عز و جل و برا چند برکت داده بود که
تا سال دیگر و برا آن نعمتها بس میکرد چون وی فوت شد ازو سه پسر ماند
و ایشان با یکدیگر گفتند که ما را زن و فرزند بسیار است ما نتوانیم کرد آنچنانکه
پدر ما میکرد برادر نیک تر میانگی گفت که چنین مکنید بنیکی حق تعالی کنید
و بر طریق پدر بروید و عمل کنید سخن او را نشنودند بعده همه اتفاق کردند
و بدین قول سوگند خوردند چنانکه حق تعالی گفت اذ اقسموا چونکه سوگند
خوردند لیصرمنها که برویم و میوهای آن باغ را برچینیم و بدرویم کشت او را
مصبحین بامداد اندر کار باشیم یعنی در بامداد دیگانه فقیران و گدایان

ندانند

ندانند پنهان از ایشان چنین کنیم ولا یستثنون فطاف و ان شاء الله نگفتند
و قصد نفع خود کردند و رضای خدای تعالی را نطلبیدند پس گشت علیها
بران باغ و بوستان و دهقانیهای ایشان طائف گرد کرد نده من ربک
از بلاهای خدای تعالی و پروردگار تو که بوی رسید و هم نائمون و ایشان در خواب
بودند فاصبحت پس گشت آن بوستان همچون شب تاریک که بسوخت با آتش
آسمانی و هیچ درخت و بن و غله نماند تا خاکستر سیاه شد بقول ابن عباس رضی الله عنهما
فتنادوا پس آواز دادند یکدیگر را نزد مصبحین داخلین فی الصبح یعنی در وقت
صبحدم ان اغدوا بامداد کنید و بگاه تر بروید علی حرثکم بر کشت خود
ان کنتم اگر هستید صارمین برین مرمیوه ها را و زراعتها را بگاه تر
بدروید تا گدایان و مسکینان نیایند چنانکه آموخته شده اند که پیش ازین پدر ایشان
بمقدار قوت یکساله خود میگرفت و باقی را بدرویشان و مسکینان میداد و از
انگور هر چه باقی میماند و هر چه بر زمین خوشه میشد و در تنگ خرمن میماند
همه را بفقراء میبردند و فقیران را چیز بسیار جمع میشد فانطلقوا پس همه
جمع شدند در آخر شب نزدیک بصبحدم و رفتند سوی آن بوستان خود و هم
یتخافتون و ایشان با یکدیگر سخن آهسته و نرم میگفتند تا فقیران نشنوند
التخافت سخن آهسته و نرم گفتن ان لا یدخلنها الیوم تا در نیاید
دران بوستان امروز علیکم بر شما مسکین گدای یعنی آهسته میرفتند و سخن آهسته
میگفتند در شب تا فقیران نشنوند و با ایشان نروند در آنجا و چیزی از میوه ها
نگیرند و حاصل اینکه فقیران را دران بوستان نگذارند و چیزی بایشان ندهند و غدوا
و بامداد کردند و رفتند علی حرد بر منع کردن فقیران ازان میوهای آن بوستان
یا بر غضب فقیران و کینه بر ایشان قادرین توانایان اگر در منع کردن و غضب کردن

ازان

یعنی دیگر بامداد رفتند بسوی بوستان خود بقصد اینکه گدایان را چیزی ندهند
از آن میوه‌ها و غله‌ها و در گمان ایشان بود که ما میتوانیم که چنین کنیم فلما رأوها
پس چون دیدند آن بوستان را سوخته شده و سیاه شده قالوا گفتند انا بدرستی که
ما لضالون گم کرده ایم راه بوستان خود را و این بوستان ما نیست زیرا که ما
از این بوستان چون بجاهای خود رفتیم دینه روز پر از میوه بود و سوخته و سیاه
شده نبود پس این بوستان ما نیست چون نیک تفحص کردند نشانهای بوستان خود را
شناختند که این بوستان ماست و ما راه گم نکرده ایم گفتند بل نحن محرومون
نیست که ما راه گم کرده باشیم بلکه ما محرومانیم از منفعتهای این بوستان بسبب نیت بد
خود که کردیم بر فقیران و رحم نکردیم همچنانکه پدر ما میکرد قال اوسطهم
گفت آن برادر میانگی ایشان که گفته بود که چنین نکنید و سخن او را نشنوده بودند
یاد نشان داد که الم اقل لکم نگفته بودم مر شما را پیش از این لولا تسبحون
که چرا به پاکی یاد نمیکنید خدای را عز و جل و ان شاء الله و سبحان الله نمیگویید
و کار را بخدای تعالی نمیگذارید بشومی آن این بلا را بشما رسانید که بخیل گردید و نماز
نمیگذارید که این بجهت آن شومی ماست و بخاطر این مسکین میرسد که شاید که
معنی این این باشد چرا گمان نمیبرید بحق تعالی که شما را عوض ندهد و برکت
ندهد بانچه گدایان میبرند چنانکه پدر تان میکرد چرا حضرت او را منزه نکرده‌اید
از این گمان زیرا که جوانمردان اعتقاد بکرم حق تعالی میکنند جزایش میدهد یکی را
هفتصد و زیاده اگر خواهد بدهد و بخیل گمان بد میبرد بحضرت او و از آن سبب
در حدیث آمده است البخیل لا یدخل الجنة و ان کان عابدا و السخی لا یدخل
النار و ان کان فاسقا پس این سخن برادر میانگی خود شنودند قالوا گفتند
سبحان پاکی از همه عیبها و این نه خوانند جوانمردان ربنا پروردگار ماست

انا بدرستی که ما کنا گناهکار بودیم پیش از این در نیت بد کردن ظالمین
ظلم و ستم کنندگان بودیم بدرویشان به نیت بد کردن و رفتار پدر خود را گذاشتیم
و در ترک کردن توکل بحق تعالی چون اقرار کردند بر بدی خود فاقبل پس روی آوردند
بعضهم بعضی از ایشان علی بعض بر بعضی دیگر یتلاومون ملامت میکردند
یکدیگر را که این چه بدکرداری بود که ما کردیم و رفتار پدر خود را گذاشتیم و سخن
حق تعالی را نشنودیم چون پشیمان شدند قالوا یا ویلنا گفتند ای وای بر ما
انا کنا بدرستی که بودیم ما طاغین از حد برونده که در گذشتگان و ظا — لمان
و عاصیان و بی فرمانان بودیم چون گناه خود را دانستند و پشیمان شدند
امید از رحمت خدای تعالی داشتند و گفتند عسی شاید و بود که و قیل
مگر که پروردگار ما ربنا امید میداریم ان یبدلنا بدل دهد ما را خیرا بهتر
منها از آن بوستان و میوه‌های او انا و بدرستی که ما الی ربنا بسوی رحمت پروردگار
خود یا به پروردگار خود راغبون رغبت کنندگانیم برحمت او و امید میداریم که
ما را ضایع نکند چون توبه بجد کردند و امید برحمت داشتند که بهتر از آن
بوستان بدهد شان بر نعت عبدالله ابن مسعود گفت بمن رسیده است که
ایشان چون توبه باخلاص کردند حق تعالی ایشان را در عوض آن بوستان دیگر داد که
خوشه انگور سیاه وی چون مردی بودی بر پای ایستاده در تفسیر بصایر
آورده است که هم در آن شب چون که توبه کردند حق سبحانه و تعالی باز آن بوستان — را
بهتر از آن که بود ساخت حق تعالی خبر داد از عذاب خود مر عاصیان را در دنیا
و گفت کذلک همچون عذاب اینان است العذاب هر که شکر نگوید و کفر آرد — بنعمت من
در دنیا همچون عذابش کنم و لعذاب الآخرة و هر آینه عذاب آخرت
مر عاصیان را و کافران را اکبر بزرگترست ازین عذاب که در دنیا کردیم — مکه را و اهل آن کوشنا را

لو كانوا اگر باشند لو يعلمون بدانند حقيقت كار را و را از گناه باز ايستند
و حق خدا را بدهند بدرويشان و حكمهاى او را قبول كنند نصيب درويش
ازين قصه اينست كه شكر نعمتهاى ظاهره و باطنه حق سبحانه و تعالى را بجا آرد
تا زوال نيابد و نعمت برحمت مبدل نشود و چون عذاب كافران و عاصيان را
در دنيا و آخرت بيان كرد از حال متقيان و پرهيزكاران نيز خبر كرد
و گفت جل جلاله ان للمتقين بدرستى و راستى كه خداى تعالى ترسانرا
عند ربهم نزد پروردگارشان در آخرت جنات النعيم بهشتهاى پر نعمت
است كه آنرا خداى تعالى داند و بر خاطر هيچكس نگذشته و چشم هيچ كس
نديده است در دنيا مانند آنرا نصيب درويش اينست كه تقوى را شعار
خود سازد و بداند كه در قرآن همه وعدهاى نيكو مر خداى ترسانرا
نه مر دانشمندانرا و نه مر متقيانرا و نه شيخانرا و نه مر زاهدان ظاهرى
و نه حاجيانرا و نه مر غازيانرا و خواجگانرا كه از حرام دنيا گيرند و مكرها
كنند و نان دهند و خلقانرا صيد خود كنند بحيلت و مكر كافران مكه ميگفتند كه
اگر قيامت باشد و بهشت و دوزخ باشد چنانكه محمد ميگويد بهشت مارا
خواهد بود چنانكه حال ما در دنيا بهتريم از ايشان و اگر حال بهتر نباشد
بارى برابر خواهد بود حق تعالى اين آيت را فرستاد و گفت جل جلاله
افنجعل پس بگردانيم ما المسلمين مسلمانانرا در روز قيامت كالمجرمين
همچون كافران گناهكار يعنى جزاى مسلمانانرا نعمتهاى بهشت گردانيم
و جزاى كافرانرا عذابهاى دوزخ گردانيم هرگز برابر نباشد الاستفهام للانكار
باز انكار كرد و عتاب كرد حق تعالى بر كافران برين سخن كه ايشان گفته بودند
و فرمود مالكم چه بوده است مر شمارا اى كافران نگه كيف چگونه تحكمون

حكم باطل ميكنيد كه ما دوستانرا همچون دشمنان جزا دهيم هرگز چنين نخواهد بودن
چون اين حكم ايشان باطل بود بطلان او را ياد كرد و گفت جل جلاله ام لكم
يا مر شماراست كتاب نامه و كتاب منزل از آسمان كه فرستاده باشيم فيه
در اين كتاب تدرسون ميخوانيد الدرس والدراسة علم خواندن ان لكم فيه
اين را مر شماراست دران كتاب لما تخيرون هر آنچه ميگزينيد و اختيار ميكنيد
از براى خود و اين كتاب هرگز نفرستاديم بشما پس از هواى نفس خود حكم
باطل ميكنيد ام لكم يا مر شماراست ايمان سوگندها و عهدها علينا
بر ما كه خداونديم بالغة بنهايت رسيده است اين سوگند و عهد لما هر چه
تحكمون حكم كنيد از براى خود و اين نيز هرگز نبوده است پس حكم شما باطل
باشد و از هواى نفس و افترا باشد سلهم يا محمد بپرس اين كافرانرا ايهم
كدامست از ايشان بذلك باين حكم باطل زعيم كفيل و ضامن و پذيرفتار
يعنى اين حكم ايشان باطلست و هيچ كدام از ايشان قبول نمى توانند كرد
و كفيل نمى توانند شد چون ميدانند كه باطلست ام لهم يا مر ايشانراست
شركاء شريكان مر خداى تعالى را خاكشان بر دهان باد در گواهى چنانكه اوراست
فليأتوا پس بيارند بشركائهم بتان خود را تا بگويند كه اين حكم راستست
در بهشت و در قيامت چنين خواهد بود كه ايشان ميگويند ان كانوا
اگر هستند صادقين راست گويان كه بتان ما چنين گفته اند و اين نيز نتوانند
زيرا كه بتان ايشان سنگ و چوب و جمادى بيش نيستند كه سخن نميتوانند گفت
و در كشاف آورده است كه ام لكم شركاء اى ناس يشاركونهم فى هذا القول
و برين تقدير معنى چنين باشد كه يا مر اين كافرانرا از جنس انس عقلاء عالم
شريكانى هستند كه موافق ايشان باشند كه اين حكم ايشان راستست و باطل نيست گويند

دراستست و بسنده است و ثابتست الى يوم القيمة
تا روز قيامت ان لكم فيه بدرستى مر شماراست
در انچه ميگيريد

این نیز ندارند و هیچ کس چیزی نگفته است و ما فی الکشاف و لیتامل بعلم بدانکه
حق سبحانه و تعالی سخن کافران که ما در قیامت بهتر باشیم از مومنان یا همچون
ایشان باشیم ابطال کرد و ازیشان دلیل طلب کرد بسه وجه اول دلیل نقلی
دوم دلیل اتفاقی و عهدی و سوم عقلی چون ایشان از همه عاجز آمدند
حبیب خود را وعده کرد که ما آنها را در قیامت عذاب خواهیم کرد
و گفت جل جلاله یاد کن ای محمد یوم آن روز که یکشف گشاده شود یعنی
پیدا کرده شود عن ساق سختی عظیم و شدت قطیعهٔ قیامت یعنی یاد کن
آن روز را که پیدا کرده شود در وی بلاهای بزرگ و کارهای بزرگ را که
خلق اولین و آخرین در آن حیران مانند و بترسند و هر یکی را کاری پیش آید که
هرگز انچنان ندیده باشد و در لغت عرب کشف ساق عبارتست از سختی کاری
گفته میشود که کشفت الحرب عن ساقها سخت شد جنگ اگرچه جنگ را ساق
نباشد فاما چون کسی را کار سخت دشوار پیش آید میان بر بندد و جامه را بالا میکند
تا ساق پای در کشاف آورده است قال حاتم اخو الحرب ان عضت
به الحرب عضها وان شمرت عن ساقها الحرب شمرا یعنی چون کار سخت و هولناک
پیدا شود و یدعون و خوانده شود خلقها در عرصات قیامت الی السجود
بسجده کردن پس نتوانند کافران و منافقان سجده کردن از بهر آنکه پشتهای
ایشان استخوان یک لخت شود فلا یستطیعون
خاشعة خوار و ترسیده باشند ابصارهم چشمهاشان یعنی ایشان بترسند
از عذاب و هیبت آخرت قیامت و چشمهاشان در مغاکی فرو رفته باشد
ترهقهم و میرسد بایشان ذلة خواری و سیاه رویی بوده بدین کرد
حق تعالی که چرا نتوانند سجده کردن در قیامت گفت جل جلاله وقد کانوا

کار پیش میر

بودند

بودند آن کسانی که سجده نتوانند کرد در قیامت با هوشان در دنیا آمیخته
یدعون خوانده میشوند الی السجود بسجده کردن و نماز جماعت
گذاردن از کعب احبار آمده است که گفت ایشان سجده نمیکردند
و یا نماز بجماعت ادا نمیکردند و هم سالمون و حال این بود که ایشان
تن درست بودند و پشتهای ایشان همچون استخوان یک لخت نبود
در دنیا امروز از برای آن سجده نمیتوانند کرد یکی از کبرا مفلوج شده بود
چون وقت نماز شدی دو کس وی را برداشته بمسجد میبردند و گفتی که از هیبت
قیامت و ازین حال میترسم بدانکه سجده فرمودن در قیامت از برای عقوبت
کافران و منافقان باشد نه از برای تکلیف مر مومنان را چرا که آخرت جای
تکلیف نیست بدانکه شیخ ابو اللیث و جماعتی از مفسران در تفاسیر خود
معنی این آیت بطریق دیگر نیز بیان کرده اند و دو حدیث روایت کرده اند
یکی از ابو هریره و دیگر از ابو برده و حدیث دیگر در کشاف آورده است از
ابن مسعود رضی الله عنه روایت کرده است که یکشف الرحمن عن ساقه
فاما المومنون فیخرون سجدا واما المنافقون فیکون ظهورهم طبقا طبقا
کان فیها السفافید الاسفود سیخ آهن یعنی استخوانهای پشتشان
بندها کرده و یکلخت شود همچون سیخهای آهنین سجده نتوانند کرد و تاویل
آیت و حدیث بدان وجه میکنند مراد از ساق حجاب عزت است که برداشته
شود چنانکه ابو هریره روایت کرد که چون قیامت شود خلق را در عرصات
جمع کنند و عذاب و حساب پیدا شود و داد مظلومان از ظالمان ستانند چون
ازان فارغ شوند ندا آید که هر کسی چیزی را که بنده میکرد در دنیا پیدا کند
بعده هر که چیزی را بنده وی کرده باشد آن چیز پیدا شود و پیش وی آید تا او را

در دوزخ اندازد

بت پرستانرا بتان پیدا شود و جهودانرا بصورت عزیر پیغامبر فرشته پیدا
و ترسایانرا بصورت عیسی پیغمبر فرشته پیدا شود و ایشانرا می برد بدوزخ (اندازد)
تا آنکه هیچکس نماند از ایشان مگر مومنان فرمان بردار و عاصیان و منافقان
در میان ایشان مانند ندا رسد بر ایشان که شما نیز در عقب معبودان خود بروید
ایشان گویند الها ما هیچ خدایی و معبودی نداریم از اینها و نبودست مگر ذات پاک
آن خدایی که جز او هیچ خدایی نیست ندا آید که خدای خود را ببینید شناسید
گویند شناسیم بی چون و بی چگونه و بی شریک و بی مانند که او را در دنیا
ندیده ایم فاما بنده گی کرده ایم او را پس ایشانرا قوت بینایی دهند که هرگز
نبوده است نور عظمت بیند و کبریا و حضرت عزت در رسد ایشان چون بینند
آن نور را دانند که نور حقیقت جل جلاله همه مومنان فرمان بردار در سجود
افتند و منافقان سجود نتوانند کرد روهای ایشان سیاه گردد و چون مومنان
سر از سجود بردارند روهای ایشان همچون ماه شب چهارده تابان و درخشان
شود این حدیث ابوبرده در پیش عمر بن عبدالعزیز از پدر خود روایت کرد
وی را عمر بن عبدالعزیز سه بار سوگند داد که راست میگویی بعده عمر گفت
ما سمعت من کرامة اهل التوحید حدیثا هو احب الی من هذا الحدیث والله اعلم
و این ضعیف میگوید که این حدیث در مصابیح مذکورست فاما چیزی زیاده
[illegible] از حال قیامت خبر کردو کافران
باور نداشتند [illegible] گفتند رسول الله علیه السلام را تسلی داد
و گفت جل جلاله فذرنی [illegible] بر ای محمد و من یکذب بهذا کسی را که
دروغ می پندارد ترا [illegible] باین حدیث یعنی باین سخن تکذیب میکند
و قرآنرا افسانه میدارند [illegible] میگویند و قیامت را منکرست پس بگذار ورا

بگذار ورا بمن تا من او را هلاک کنم او را بعذاب دنیا و آخرت سنستدرجهم
بدرستی زود باشد که درجه درجه و اندک اندک ایشانرا بعذاب نزدیک گردانم
و بگیریم ایشانرا الاستدراج اندک اندک نزدیک گردانیدن خدای تعالی بنده را
بعقوبت و خشم خود من حیث از اینجا که لا یعلمون ندانند که ایشان را
میکنیم عذابست هرچند که ایشان گناه بیشتر کنند ما ایشانرا نعمت دنیا بیشتر
(دهیم) و هیچ بلایی بایشان نرسانیم تا ایشان توبه را فراموش کنند و املی لهم و مهلت
دهیم ایشانرا و عمر دراز دهیم تا گناه کنند و سزاوار عذاب گردند الا آنکه
فرصت دادن ان کیدی و بدرستی که کید من متین استوارست یعنی عذاب
من در صورت نعمت بر دشمنان سخت استوار باشد چهارصد سال فرعونرا
مال و مملکت دادیم و هیچ درد سر ندادیم نصیب دوستان ازین خطر آنست که
هرچند کرامات ازیشان بظهور آید ترس ایشان بیشتر باشد تا نه بینی نور دین
ایمن مباش کآتش نهان شود بگروز فاش نور آبی دان و هم بر آب خس
زانکه داری آب از آتش مترس قال سید الطایفه جنید رحمة الله تعالی علیه
لولا مکر الله لما طاب عیش الاولیاء و مکر الله ان نظیر فی النعماء و تمنی علیه الابتلاء
ابتلاء در صورت فقر میباشد و در وی ترس کمترست و در صورت غنا میباشد
و اینجا ترس بیشتر که استدراج و مکر باشد نعوذ بالله من ذلک خواجه عبدالله
انصاری میفرماید که اگر در هوا روی مگسی [illegible] باشی
دل بدست آر تا کسی باشی چون چندین بیان و [illegible] همه نفاق
بطلان کفر ایشان بیان کرد و ایشانرا [illegible] بطریق تعجب و انکار از کار
ایشان خبر داد و گفت جل جلاله ام تسئلهم [illegible] تو ای محمد ازین کافران
اجرا مزدی بر رسانیدن احکام شریعت [illegible] ایشان من مغرم از تاوان بسیار

قال النبی علیه الصلوة والسلام اذا رأیت [illegible] فاعلم [illegible] [illegible]

مثقلون گران بار شده اند بسبب تاوان و زیان که بی روزی میکنند
الاثقال گران بار کردن یعنی اگر حق را قبول کنند ایشان را زیانی و تاوانی
نخواهد بود پس چرا ایمان نمی آرند نصیب درویش اینست که از اصحاب
و احباب خود طمع دنیایی نکند که طبیعت بشریت از آن گریزانست
و در کارهای دینی مزد نه طلبد که عزیمت آنست که گفت پیغمبر کرجنت ازاله
بر همی خواهی زکس چیزی مخواه چون نخواهی گفتم مر ترا جنة المأوی و دیدار خدا
بار خود بر کس منه بر خویش نه سروری را کم طلب درویش به ور که نام حق بخواهی آن تراست
آنچنان خواهش طریق انبیاست باز حق تعالی کار ایشان را که ما بر حقیم میگفتند
ابطال کرد و گفت جل جلاله ام عندهم یا نزدیک ایشانست الغیب
آنچه از مخلوق نهانست یعنی لوح محفوظ فهم پس ایشان یکتبون مینویسند
از آنجه حکم میکنند که ما بر حقیم و محمد صلی الله تعالی علیه وسلم بر باطلست این
نیز نیست پس چون هیچ دلیل ندارند و ایشان بی عقلند و دشمنان مانند
غره شده بنعمت دنیا شده اند و ترا میرنجانند بی جهتی فاصبر پس صبر کن لحکم
ربك از برای حکم پروردگار خود که ایشان را فرصت داده است در دنیا
و چند روزی مهلت داده است و تعجیل مکن در رسیدن عذاب بایشان ولا تکن
و مباش کصاحب الحوت همچون یار ماهی یعنی مباش تو ای محمد در تعجیل کردن
برسیدن بلایی و عذابی باین دشمنان خود را و ملول مشو از رنجانیدن ایشان
و دعا بد مکن بر ایشان چنانکه یونس پیغمبر علیه السلام دعا کرد و در کشتن او گر که
سبب نزول این آیت آن بود که در جنگ احد کافران غلبه کردند بر مومنان
و جفا بسیار کردند خواست مصطفی علیه الصلوة والسلام که تا دعا بد کند بر ایشان
این آیت آمد نه تعجیل مکن و صبر کن ای محمد همچون یونس علیه الصلوة والسلام مباش

باهم

بی صبر اذ چون نادی خواند خدای تعالی را در شکم ماهی وهو و او مکظوم
ای مملو غیظا پر خشم و پر غم گردانیده شده بود یعنی غمناک بود چونکه در شکم ماهی
حبس کرده شده بود و شکم ماهی زندان او بود و خواندن او در شکم ماهی این بود
لا اله الا انت سبحانك انی کنت من الظالمین عارف روم گوید
یونست در بطن ماهی پخته شد مخلصش اینست در تسبیح بد او ازین تسبیح
از ماهی بجست چیست تسبیح آیت روز الست این جهان دریاست تن ماهی و روح
یونست محجوب در نور صبوح و در حدیثست که هر درمانده و مبتلایی که گرفتار شده باشد
به بلایی چون این تسبیح را بخواند خداوند تعالی ویرا نجات دهد الکظم خشم
فرو خوردن لولا ان تدارکه اگر نه آن بود که دریافت یونس را نعمة بنعمتی
و رحمة من ربه از پروردگار او لنبذ هر آینه افکنده شدی از شکم ماهی
بالعراء بصحرایی که در وی نه کوه باشد و نه درخت و نه خانه وهو مذموم
و او نکوهیده شده بودی یعنی ملامت کرده شده بودی فاما چون رحمت حق تعالی
بوی رسید انداخته شد در بیابان خالی و مذموم نبود بلکه مرحوم بود و چون
توبه کرد فاجتبیه ربه پس برگزیدش پروردگارش فجعله پس گردانیدش
من الصالحین از نیک مردان یعنی از پیغامبران گردانیدش و باز بر وی فرستاد
و شفاعت دادش بر قومش نصیب درویش اینست که در بلاها صبر کند
و با نکار منکران متغیر نشود و دعا بد نکند بلکه بر سنت مصطفی صلی الله علیه وسلم
عمل کند که گفت اللهم اهد قومی فانهم لا یعلمون هر چند ولی انا نی فی الله
گناه کند بطریق ذلت باز حق تعالی ویرا توبه دهد و به رحمت خود برساند
چنانکه یونس علیه الصلوة والسلام را رسانید آلمی و ... و بدانکه الفانی
لا یرد الی اوصافه بیمار شود عاشق لیکه نمیرد چون ماه شود لاغر نشاده نخواهد شد فهم فهم

قصهٔ یونس علیه السلام این بود که حق سبحانه و تعالی وی را به پیغامبری فرستاد و در زمین موصل
و قوم او بسیار بودند ایشان را وعظ گفت و نصیحت کرد و به ایمان نیاوردند
و او را دروغ گوی داشتند در غضب شد از خدای تعالی عذاب قوم خود را
طلب کرد وحی آمد بوی که ای یونس با ایشان بگوی که عذاب خواهد آمد
بعد از سه روز یا بعد از چهل روز و او از میانهٔ ایشان بیرون رفت
و عروس وی با یک دو پسر او نیز با او رفت بکنار آب رسیدند موج آب
عروس او را با یک پسر غرق کرد و گرگ آمد پسر دیگرش را بخورد و او را تنها ماند
در کشتی نشست چون در میان دریا رسید دریا موج برآورد کشتی بانان
گفتند که در میان ما بنده‌ای هست که از خواجه گریخته است ما عادت این
کشتی را دانسته‌ایم تا آن بنده را در دریا نمی‌اندازیم موج ساکن نمیشود
و قرعه انداختند نام یونس برآمد چند بار قرعه انداختند هم بنام
یونس علیه السلام برآمد گفتند تو پیغمبر مرسلی ما ترا چون در دریا
اندازیم یونس علیه السلام گفت آن بنده از خواجه گریخته منم
خود را خواست که در دریا اندازد ماهی دید دهان خود باز کرده بهر جانب
کشتی که رفت ماهی دید دهان باز کرده آخر چاره نیافت خود را انداخت
ماهی او را بدهان گرفت و در شکم فرو برد در حال بماهی الهام رسید که
ای ماهی این بندهٔ بزرگ خود را طعمهٔ تو نکرده‌ایم فاما وی را در شکم
تو باز داشته‌ایم یک روز یا هفت روز یا بیست روز یا چهل روز
فنادی فی الظلمات پس یونس علیه السلام خواند خدا را در تاریکیها
تاریکی دریا و تاریکی شب و تاریکی شکم ماهی و گفته‌اند آن ماهی را
باز بماهی دیگر فرو برد تاریکی دریا و شب و تاریکی شکم دو ماهی و در آن

تاریکیها

تاریکیها این تسبیح را میخواند که لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین
پس از آنکه این دعا را بخواند الهام رسید بماهی که وی را اندازد پس بینداخت
بصحرا و هو سقیم او بیمار تن و ضعیف تن بود همچون جوجهٔ مرغ
و موی او ریخته بود حق تعالی درخت کدو را سبز گردانید تا او در سایهٔ او
میبود و آهویی را الهام شد که تا وی را شیر دهد هر بامداد و شبانگاه
تا قوت شد تن و مویش برآمد پس در خواب رفت و آفتاب بر وی بتافت
چون بیدار شد درخت کدو خشک شده بود غمناک شد وحی آمد که
از برای درخت کدو غمناک شدی و بر هلاک چندین هزار بندهٔ کام من
چرا دعای بد کردی و چون سه روز یا چهل روز بگذشت و بر قوم وی
بلایی از خدای تعالی بیامد و بر بالای ایشان مقدار میلی و بالای
ایشان سیاه شد چون بلا را دیدند گلیمها را پوشیدند و بصحرا بیرون
رفتند و زنان و فرزندان را بردند و همه کودکان و بچگان را و ستوران را
از مادران جدا کردند و از یکدیگر بحلی کردند و حقهای دیگر را که گرفته بودند
باز دادند و گفتند الهی ایمان آوردیم بیونس علیه السلام و دین ورا قبول
کردیم و این دعا را خواندند که یا حی یا قیوم حی لا اخر یا حی محیی الموتی لا اله الا انت
حضرت باری تعالی جل جلاله توبهٔ ایشان را قبول کرد و بلا را برد همه مسلمان شدند
و دین کافران گذاشتند و یونس علیه السلام را پیدا کردند و عزت او داشتند
و بادی بودند و وعظ و نصیحت را قبول کردند و چون یونس علیه السلام حق تعالی
نگاه داشت از مکر دشمنان و از هلاک دریا و خبر کرد حبیب خود را از آن
و صبر فرمود که ترا نیز ما از دشمنان نگاه داشته‌ایم و نگاه میداریم تو صبر کن
برحمت ما که یار تست و ان ای انه یعنی بدرستی که شان و کار اینست که

یکاد میخواهند ای محمد الذین کفروا آنانکه کافر شدند لیزلقونک هر آینه
از جای بلغزانند ترا و هلاک کنند الازلاق والزلق لغزانیدن بابصارهم
بچشمهای تان یعنی چشم رسانند ترا لما سمعوا الذکر چون شنوند یاد کرد
خدای تعالی را یعنی قرآن را که در وی ذکر حق تعالی است یا وی یاد دهنده است
امام نافع لیزلقونک بفتح یا خوانده است باقی قرا بضم یا خوانده اند زلق
وازلقه لغزانیدن و دور کردن از جا است یعنی نظر میکنند بتو بخشم قهر که
اگر توانند ترا هلاک کنند بآن امام کلبی میگوید که سبب نزول این آیت
این بود که چون کافران قریش هر حیله که بود کردند بر رسول او حق تعالی
او را نکاهداشت مردی بود در عرب نام وی عبدالله که سه روز نخوردی بعد از آن
هرچه را چشم رسانیدی آن چیز هلاک شدی کافران او را گفتند که محمد را
چشم رسان تا وی هلاک شود ما آرزوی باز دهیم آن ملعون گفت که اگر من
چشم رسانم مرا خدمت کنید همه قبول کردند آن ملعون نزدیک رسول آمد
و گفت یا محمد امروز در چشم من عجب خوب مینمایی که بدین خوبی هرگز ندیده ام
من ترا و قصد آن ملعون چشم رسانیدن بود حق تعالی مر رسول را نکاهداشت
و آن چشم کاری نکرد رسول الله علیه السلام گفت که العین حق چشم رسیدن
بارادت حق تعالی اثر دارد و امام حسن بصری گفته است هر که چشم زخم خواند
این آیت که وان یکاد الذین کفروا لیزلقونک بابصارهم لما سمعوا الذکر
ویقولون انه لمجنون وما هو الا ذکر للعالمین و هرچه در چشم نیک نماید
این باید گفت که ما شاء الله ولا حول ولا قوة الا بالله ویقولون و میگویند
کافران انه بدرستی که محمد لمجنون دیوانه است و ما هو و نیست این قرآن
الا ذکر مگر یاد دهنده و پند دهنده للعالمین مر جهانیان را در تفسیر حنیفه آورده است

و بنی اسرائیل این تفسیر چنین میرسد که احتمال دارد که هو راجع باشد برسول صلی الله علیه وسلم
که کافران او را دیوانه میگفتند ذکر یعنی ذاکر باشد والله اعلم قصر قلب باشد
یعنی غافل و دیوانه نیست بلکه ذاکر و ناصح و واعظ همه عالمیانست چنانکه میگویند
رجل عدل ای عادل والله اعلم

بسم الله الرحمن الرحیم الحاقة روز قیامت ما الحاقة چه روز قیامت
وما ادریک و چه دانی ای محمد ما الحاقة که چیست روز قیامت یعنی بهر چند که
صفت او را بیان کنیم از آن بهیبت ترست و سخت ترست تا کسی نه بیند نخیزد
او را اندانند الحاقة اسم فاعل است از حق الامر اذا وجب و ثبت ای الساعة
الحاقة یعنی ساعتی که ثابتست و واجبست آمدن آن بی شک کافی مبتدا
وما بعده خبره ای شیء هی تفخیما ای تعظیما لامرها بدانکه حق تعالی درین سورت
بیان کرد عذاب کافران و منکران قیامت را و ثواب مؤمنان و نیکوکاران را
و گفت جل جلاله کذبت دروغ گوی داشت ثمود قوم صالح پیغمبر که ایشان
اندک بود ثمود مشتق از ثمد باشد یعنی آب اندک وعاد بالقارعة
و قوم هود پیغمبر مر پیغامبران خود را بروز قیامت القرع کوفتن ای الساعة
یعنی ساعتی که بکوبد دلها را بترس و آسمانها بشکافتن و کوهها را بکداختن
و ستاره کان را بریختن چون روز قیامت را یاد کرد کسانی را که بعقاب ایمان
نیاوردند عذاب ایشان را در دنیا بود بیاد کرد نیز تا کافران بترسند و از کفر
باز ایستند پس گفت جل جلاله فاما ثمود اما قوم صالح که ثمودیان بودند
فاهلکوا پس هلاک کرده شدند یعنی نیست کرده شدند بالطاغیة
بسبب بی فرمانی مر پیغمبران خود را قوم و قبول ناکردن حکم خدای تعالی را از وی
طاغیه یعنی طغیان باشد والطغی والطغیان از حد در گذشتن و بقول امام

قتاده

مراد از طاغیه صیحه است یعنی آواز سخت عظیم که از حد درگذشته بود و آن
آواز جبرئیل بود علیه السلام که همه ایشان بآن آواز هلاک شدند و نیست گشتند
و بقول دیگر مراد از طاغیه رجفه است یعنی زلزله و جنبانیدن زمین که همه را
بزمین فرو بردند و بقول دیگر مراد از طاغیه صاعقه است یعنی آتش آسمانی
که آمد و همه را بسوخت قصهٔ صالح پیغامبر علیه السلام بدانکه صالح علیه السلام
به پنج پشت بنوح علیه السلام میرسد و او مرد سرخ سفید بود و از بهترین
مردم بود و خویشان بسیار داشت و همه پیغمبران چنین بودند حق تعالی
ویرا به پیغامبری فرستاد بقبیلهٔ ثمود که خویشان او بودند و در میان
شام و حجاز می بودند و خانه در کوهها ساخته بودند از برای تابستان
و زمستان سنگها را بریده بودند و منزلها ساخته بودند و بتان داشتند
و می پرستیدند صالح مر ایشانرا بایمان خواند و بیکی حق تعالی و برسالت خود
خواند ایشان قبول نکردند و نگفتند که لا اله الا الله صالح رسول الله و از صالح
معجزه طلب کردند وی میگفت که اگر من معجزه نمایم و شما ایمان نیارید
همه به بلای خدای تعالی گرفتار شوید ایشان این سخن ویرا قبول نکردند و ایشانرا
روز عیدی بود که با بتان خود بیرون میرفتند در عیدگاه و بتانرا سجده میکردند
صالح را گفتند تو نیز بعیدگاه ما بیا و تو خدای خود را بخوان و ما خدایان
خود را بخوانیم صالح قبول کرد چون بعیدگاه رسیدند همه اتفاق کردند که
از صالح چیزی طلب کنیم که هرگز نتواند آورد تا او عاجز شود و در عیدگاه
ایشان سنگی بود در غایت بزرگی گفتند که اگر تو ازین سنگ شتر ماده
بیرون آری سیاه پیشانی و سفید موی و پر پشم و با یال باشد
و آبستن ده ماهه بدل ده ماهه باشد و بزاید در حال بچه کند اگر اینچنین

چیزی

چیزی معجزه نمایی ما بتو و خدای تو ایمان آریم و بتانرا بگذاریم و اگر نتوانی
آورد ما دانیم که بتو چه باید کرد چون این سخن ایشانرا صالح علیه السلام
بشنید غمناک شد و از خدای تعالی شرم داشت تا طلب کند چون چاره
نبود از ایشان عهدها گرفت که اگر چنانکه همچنین شتری از سنگ بیرون آید
شما ایمان آرید چون عهدها بستند صالح علیه السلام از خدای تعالی درخواست
کرد و دعا میکرد و مؤمنان که با او ایمان آورده بودند آمین میگفتند
بقدرت خدای تعالی آن کوه سنگ جنبیدن گرفت و آواز ناله از آن سنگ
بیرون آمد در حال شتر ماده از و بیرون آمد بقدرت خدای تعالی همچنانکه
فرموده بودند و طلب نموده بودند بهمان شکل و در غایت بزرگی از پهلوی
تا به پهلوی دیگر وی سه صد و بیست و دو گز بود از آن سنگ بیرون آمد
و روان شد تا در میان مردم رسید بخفتید و بچه کرد بس بزرگ که نزدیک
با درش بود پس هر دو روی بصحرا نهادند و چیزی خوردن گرفتند
و این همه دیدند و ایمان نیاوردند و گفتند صالح جادوست اگر این قوم
او نبودی ما ویرا سنگسار میکردیم الهی همه را از آنکه منکران نگاهدار
و ثمود را از آن ثمود میگفتند که ایشانرا آب اندک بود ثمد آب اندک را
گویند و قوم او عرب بودند و حوضی داشتند که از سنگی آب بیرون
بیرون می آمد و عمق وی بیست قد بود و هر روز آب میشد ایشان
بخش میکردند میان خود ایشان و شتر صالح آن آبرا در یکروز میخورد
تمام و هم چندان از آن آب شیر میدادی و از پستانهای وی پیوسته
شیر میرفت هر چند جای آوردندی شیر پر شدی و یکروز نوبت همه
ستوران ایشان بود و در روز یکی نوبت شتر صالح بودی مردم آب خوردنی

از سر کوه آوردندی و بخوردندی تا آنکه کار بر ایشان دشوار گشت اگر صبر کردندی
و ایشان آوردندی حق تعالی چشمهای آب روان با ایشان دادی و از آن شتر ایشان را
نفع بسیار بودی از شیر و پشم وی و از موی وی و هر چند که مر با ایشان
میگرفتند تا توانگر شدندی و شتر در میان ایشان بود و عادتی که در تابستانها
بر بلندیها و سرهای کوه بودی و از ترس و هیبت و آواز او ستوران ایشان
بر میدندی و در پایان کوه فرود آمدندی چندانکه از ترس او خراب و لاغر شدندی
و در زمستان شتر صالح در پایان کوهها بودی و از ترس و ستوران ایشان بر
کوهها شدندی و هلاک گشتندی و آن شتر رحمت خدای تعالی بود و چون شتر تکرار
بلا شد و در ثمود دو زن بود بغایت صاحب جمال و خوبروی و ایشان
مال بسیار داشتند از همه نوع شتران و گوسفندان و اسبان و غیره
یکی را صدوق نام بود و یکی را عنیزه و دو مرد بودند که با ایشان عاشق بودندی
و همیشه خواستگاری میکردند و این مرد را یکی را قدار نام بود و بر عاشق صدوق
بود و دیگری را مصدع نام بود و بر عاشق عنیزه بود و هر دو نیز مال بسیار داشتند
هر دو مهمان بودند بخانه این زنان و این دو زن دشمن صالح علیه السلام بودند و کافره
و بسیار سعی میکردند بکشتن شتر صالح صدوق گفت که معذور دارید که
آب نداریم که شما را مهمانداری کنیم و شراب دهیم از بهر آنکه امروز آب
نوبت شتر صالحست و هیچ کس آب نمی تواند گرفت و عنیزه گفت که اگر در میان ما
مردی بودی که شتر صالح را کشتی آب در میان ما بسیار شدی فاما در میان
مردان ما هیچ کس نیست قدار و مصدع گفتند که اگر ما شتر را بکشیم ما را
چه میدهید آن زنان گفتند که ما همه مال ما از آن شما و هر دو زنان نقاب
از رخ برگرفتند چنان خوب بودند که نهایتی نداشت و فرمودند در خانه دختران را

دیگر لاز

وکنیزکان را تا خود را با ایشان نمودند آن هر دو بدبخت را شراب بسیار دادند
تا مست شدند رفتند و یاران خود را که کافر بودند گفتند و ایشان هفت کس
بودند همه نه کس شدند شراب خوردند و مست شدند و رفتند بر آن راهی که
شتر صالح میرفت تا آب خورد و آن راه همچون کوچه تنگ بود کمین
کردند چون شتر پیدا شد برخاستند و بشمشیرها حمله کردند شتر نیز
بر ایشان حمله کرد گریختند قدار از پس شتر کمین کرده بود برخاست و پای
شتر را بشمشیر پی کرد و مصدع نیز تیر انداخت از جانب دیگر و شتر بروی افتاد
آمدند و شتر را کشتند بچه شتر چون دید که مادرش را کشتند گریخت و بکوه
رفت کافران گوشت شتر را بخش کردند و بخانها بردند چون خبر بصالح
علیه السلام رسید دیر بود تا مؤمنان آمدند و دیدند که حال چنانچه بود
و بچه شتر چون صالح علیه السلام را دید بگریست و سه بار بانگ کرد
و گفت دریغ مادر من و هم در آن سنگ که مادرش بیرون آمده بود
در آمد و ناپیدا شد صالح علیه السلام گفت که این بدبختان سه روز دیگر
بشما عذاب خواهد آمد و این شب آنگاه چهارشنبه بود و گفت
روز اول رویهای شما زرد شود و روز دوم سرخ شود و روز سیم
سیاه شود و بعد از آن همه هلاک شوید چون اینها بگفت کافران قصد
کردند که صالح را بکشند چون رفتند ایشان را فرشتگان در راه هلاک
چون سه روز شد کافران دیگر گفتند صالح ایشان را کشت ما نیز وی را
بکشیم لشکر بسیار جمع کردند و رفتند صالح را بکشند قوم صالح ایشان را
نگذاشتند و گفتند که صبر کنید اگر درین سه روز که او گفته است
اگر عذاب آید شما هم خواهید هلاک شد و اگر نیاید بعد از آن هر چه صالح را خواهید بکنید

بازگشتند چون صباح پنجشنبه شد رویهای ایشان زرد شد و روز آدینه سرخ شد
روز شنبه سیاه شد روز یکشنبه بود که زمین بجنبید و از آسمان آوازی پیدا
شد و آتش آمد و بسوخت همه و هلاک شدند مگر یکی زن بجای ماند که
همه را دید وی را امان دادند تا رفت و مردم را خبر کرد و او نیز هلاک شد
و از قوم صالح که ایمان آورده بودند هیچکس هلاک نشد بعده صالح گفت
قوم خود را که ازینجای می باید رفت که اینجای قهر خدای تعالی ظاهر شده است
همه مؤمنان احرام بستند و با صالح یکجا بحرم مکه مکرمه آمدند و همانجا
مقیم شدند تا فوت شدند این قصه را از تیسیر و کواشی نقل کرده شد
نصیب درویش اینست که از صحبت اهل دنیا بر حذر باشد و اهل حق را
انکار نکند و نگاه داشت شریعت کند و از بدعت و ضلالت دور باشد و اما
عاد و اما عادیان که قوم هود پیغمبر بودند علیه السلام و هود پیشتر از صالح بوده است
فَأُهْلِكُوا پس هلاک کرده شدند بریح صرصر باد سرد سخت
آواز و قیل باد سرد عاتیةٍ سرکش و بی فرمان بر خزینه داران باد
العُتُوّ والعُتِیّ از حد درگذشتن و بغایت بری رسیدن در حدیث
آمده است که هیچ وزیدن باد و قطرهٔ باران نیست که مگر بمقدار او فرشته
موکل نبوده باشند مگر باد عاد و باران طوفان نوح بی اندازه بود سخرها
درگماشت حق تعالی آن باد را و فرستادش علیهم بر عادیان التسخیر
فرمان بردار گردانیدن و برگماشتن سبع لیالٍ هفت شب و ثمانیة
ایام و هشت روز حسوماً شوم که یعنی همه یکی را از ایشان برید
و همه را هلاک کرد حسوماً مصدر باشد بمعنی بریدن یا جمع حاسم باشد
روزهای بریده شده که باد در روی پیاپی بود الحسم بریدن و داغ کردن حسوماً

مصدر

ایام
حسوماً مصدر ای یحسم حسوماً ای یقطع قطعاً او جمع حاسم صفة ثمانیة
ای متتابعات و قرئ حَسوماً بفتح الحاء حال این هشت روز در آخر زمستان
بود اینرا ایام عجوز خوانند زیرا عجز آخر چیزی باشد یا از جهت آنکه درین
روزها پیره زنی از عادیان در غاری درآمده بود و از باد گریخته بود روز
هشتم باد دران غار درآمد و آن پیره زن را بیرون آورد و هلاک کرد
از بهر این روزها را ایام عجوز گویند فتری پس میدیدی تو ای محمد یا هر کسی که بیند
القومَ آن مردمان را یعنی عادیان را فیها دران روزها و شبها صرعی
هلاک شده گان و افتاده گان جمع صریع الصرع افکندن کأنهم گویا ایشان
اعجاز نخل تنهای درخت خرما اند جمع عجز خاویة تهی میانه و افتاده
یعنی در درازی همچون درخت خرمایند که پوسیده شده باشد و باد که او را
از بیخ برکنده باشد و انداخته الخَوِیّ الخَواء افتادن و تهی شدن فهل تری
پس هیچ میبینی تو ای محمد لهم مر ایشان را من باقیةٍ کسی که باقی مانده باشد از ایشان
یعنی هیچ کس از ایشان باقی نماند و نسل ایشان منقطع گشت پس هر که کافر بود
بتو همچنین خواهد شد قصهٔ قوم هود و عادیان بدانکه عادیان از اهل یمن بودند
و در احقاف یعنی در ریگها می بودند و بتان داشتند حق سبحانه و تعالی هود پیغمبر را
علیه السلام بر ایشان فرستاد و فرمود ایشان را تا بت پرستی را بگذارند و ظلم
نکنند ایشان قبول نکردند وی را به پیغمبری و کافر شدند و فساد کردن آغاز کردند
در زمین عرب حق سبحانه و تعالی باران را از ایشان باز داشت که سه سال قحط
در میان ایشان پیدا شد هفتاد کس را بمکه فرستادند که تا دعا کنند و باران
خواهند و در مکه آن وقت عمالقه بودند یعنی فرزندان عملاق فرزند نوح باشند
ایشان بمکه رفتند و مدتی بودند بعد از ان خواستند تا دعا کنند در میان ایشان یکی
مسلمان بود از قوم هود علیه السلام

نام مرثد بود او گفت شما را دعا سود ندارد سخن پیغمبر خود را قبول کنید
و دین خود را قبول کنید تا خلاص شوید ایشان سخن او قبول نکردند و وی را از پیش خود
دور کردند و رفتند و مرثد در عقب ایشان میرفت تا که رسیدند بصفا
و مروه دعا کردند که ای خدای هود اگر هود راست میگوید باران
فرست که ما از برای باران آمده ایم پس حق تعالی سه پاره ابر را فرستاد
یکی سفید و یکی سرخ و یکی سیاه و آواز شنودند که ازینها کدام را قبول
میکنید گفتند ابر سیاه را قبول داریم که درو باران بسیار است و آوازی
شنودند که نیک قبول کردید بلا را که همه چیزها را بسوزد و خاکستر گرداند
آن ابر بفرمان خدای تعالی بولایت ایشان پیدا شد شاد شدند که باران آمد
کسانرا که فرستاده بودیم دعا قبول شد و زبان تشنیع و طعنه بر هود
پیغامبر علیه السلام کشادند که اینک کسان ما را دعا قبول شد تو میگفتی که
بلا خواهد آمد وحی آمد بهود علیه السلام که بگوی این بلای خدای تعالی است
و بادیست که درو بلاست پس حق تعالی وحی فرستاد بباد عقیم که در زمین چهارم است
پس بیرون آمد مقدار سوراخ بینی فراخ شاخ فرشتگان که بباد موکل
بودند گفتند الهی توبه دانیکه این باد همه روی زمین را خراب خواهد کرد
وحی آمد باد که باز گرد و مقدار سوراخ انگشترین بیرون آی و بهود وحی آمد
خطی بکش تو بمؤمنان و در میان آن خط درای بفرمان خدای تعالی از آن
باد باد خوش رسید در میان آن خط که هیچ ضرر بمؤمنان نرسید و بر هر چه آن
باد برسید همه را بسوخت و خاکستر گردانید عاد با پس بلند و بالا
و بقوت بودند همه ستوران خود را و زن و فرزندان خود را در درون
کوه رفته در آمدند و بر سر دره صف کشیده بایستادند که باد را نگذاریم که

درآید

درآید حق تعالی باد را برایشان گماشت تا ایشانرا از زمین بر میداشت
و بهوا میبرد و باز بزمین میزد و هلاک میکرد تا همه هلاک شدند
مگر خلجان که کلانتر ایشان بود هود پیش او رفت و گفت ای خلجان
ایمان آر بخدای تعالی و برسالت من خلجان گفت ای هود آنچه شترانند که
در میان باد می آیند و قوم مرا هلاک کردند هود گفت آن شتران نیستند
ایشان فرشتگان عذابند خلجان گفت که جادوی تست من ایمان نیارم
باد وی را بر داشت و بر زمین زد و هلاک کرد و همه مالهای ایشان نیز نیست
گردانید و مرثد که ایمان آورده بود از مکه آمد و خبر را گفت و مؤمنان شاد شدند
و بقیه ایشان زمین شد نصیب تو آنست که بجان قول و بظاهر
و باطن احکام اسلام را قبول کنی تا در امان باشی این قصه از تفسیر آورده
و جاء فرعون آورد فرعون آن کافر ملعون که دعوی خدایی میکرد
ومن قبله و از کسانی که پیش از وی بودند و من قبله نیز خوانده اند و این قراءة
حمزه و کسائیست و معنی او اینست که آن کسانی که با وی بودند پیروی وی
کردند والمؤتفکات و دهها زیر و زبر کرده شد و نگونسار کرده شد یعنی
دیهها و شهرهای قوم لوط الانتقال برگشتن بالخاطئة یعنی فرعون و کافران
دیگر زیر و زبر کرده شدند همه بالخاطئة خطا و کفر و گناه را آوردند الخاطئة
مصدر و قیل بالافعال ذات الخطاء جاء آمدن و جاء به آوردن فعصوا
پس بی فرمانی کردند رسول ربهم فرستاده پروردگار شانرا فاخذهم
پس گرفتشان خدای تعالی اخذة گرفتنی رابیة سخت غالب و زیادت
شونده الربو افزون شدن قوم فرعون را حق تعالی غرق بدریا کرد
چون سخن موسی را علیه السلام که پیغامبر خدای تعالی بود نشنیدند و ایمان نیاوردند

و قوم لوط را بزمین فرو برد چون سخن او را نشنیدند و ایمان نیاوردند
پس هر که سخن خدای تعالی و سخن رسول او را نشنود و قبول نکند کافر باشد
و بعذاب آخرت و دنیا مبتلا گردد قصهٔ فرعون بیاید ان شاء الله تعالی
قصهٔ لوط علیه السلام را در تفسیر تیسیر آورده است که امام سدی گفت لوط
پیغامبر علیه السلام پسر عم ابراهیم خلیل الله بود صلوات الرحمن علیهم
و در کواشی آورده است برادرزادهٔ ابراهیم علیه السلام بود حق سبحانه
و تعالی وی را به پیغامبری فرستاد به پنج شهر که در زمین شام بود و اهل
آن شهرها پانصد هزار مرد بودند یا چهارصد هزار و بیست سال لوط
علیه السلام در میان ایشان بود ایمان نیاوردند و در شهرهای ایشان
نعمتها شده بود و شهرهای دیگر قحط بود و مردم غله خریدن از اطراف
و جوانب می آمدند و هر که پیش لوط علیه السلام آمدی لوط او را طعام
دادی لوط علیه السلام ازین باز داشتندی و گفتند که مردمان را
طعام مده ابلیس علیه اللعنه خود را بصورت بچهٔ امرد ساخت و پیش ایشان
آمد و آن قوم را بکار بد خواند و گفت هر که در شهر شما آید از غریبان
بوی چنین کنید تا باز دیگر نیاید چون این کار بد در میان ایشان پیدا گردید
بسیار شد زمین بنالید و آسمان نیز بنالید پس حق تعالی دوازده فرشته
و بقول دیگر ده و بقول دیگر سه فرشته فرستاد و با ایشان بود جبرائیل
و میکائیل صلوات الرحمن علیهم اول پیش ابراهیم علیه السلام آمدند و حضرت
ابراهیم را باسحق پیغمبر علیه السلام مژده دادند که حق سبحانه و تعالی بتو فرزند
خواهد داد ازیشان ابراهیم علیه السلام سوال کردند دیگر بچه کار آمده اید
گفتند که ما را فرستاده اند تا قوم لوط علیه السلام را هلاک کنیم که ایشان کارهای بد

دارند

دارند که بمردان نزدیکی میکنند و کبوتربازی میکنند و قمار بازی میکنند
و جنگ سنگ میکنند و غریبان را از غله خریدن باز میدارند و طعام
بایشان نمیدهند و سخن پیغامبر خود را نمی شنوند پس ابراهیم علیه السلام
گفت اگر در میان ایشان صد کس بودی که این کارهای بد نکردندی
عذاب بایشان رسیدی فرشتگان گفتند نی باز ابراهیم علیه السلام
گفت اگر پنجاه کس بودی یا ده کس بودی بلا رسیدی فرشتگان گفتند که (در میان ایشان)
لوط و دختران وی مسلمانند پس ما ایشان را نجات دهیم اما عروس
وی کافره است او را هلاک خواهیم کرد فرشتگان رفتند چون
بدهقانیهای لوط علیه السلام رسیدند دختران وی را دیدند که ایشان
دوازده بودند غله ها را آب میدادند فرشتگان خود را بصورت جوانان
امرد بایشان نمودند و فرشتگان ازین دختران پرسیدند که هیچ کس باشد که
ما را مهمانداری کند گفتند بلی ملک پدر ما لوط پیغمبر گفتند بما روید
ایشان رفتند تا بمنزل لوط علیه السلام رسیدند چون عروس لوط جوانان
دید آن بدکردار آنرا خبر کرد ازین مهمانان آن قوم آمدند صورتها
دیدند که هرگز ندیده بودند آن فرشتگان بخانهٔ لوط علیه السلام در آمدند
و آن قوم گرداگرد آن خانه را گرفتند لوط علیه السلام بیرون آمد و ایشان را
نصیحت کرد و گفت مرا فضیحت مکنید در پیش این مهمانان من اینک
دختران من نکاح کنید و بخواهید ایشان گفتند ما را بدختران تو کاری
نیست و بنکاح ایشان رغبت نیست تو هم میدانی که ما چه میخواهیم لوط
علیه السلام گفت کاشکی مرا قوت میبود یا لشکری می بود تا با شما جنگ
میکردیم و نمیگذاشتم که قصد بد بمهمانان من کنید عروس لوط آب گرم (کرده بود تا بر سر مهمانان ریزد)

تا از خانه بیرون آیند آن آب را بر سر کافران ریخت و همه را بی‌بس شد
جبرئیل علیه السلام خود را بلوط ظاهر کرد و گفت یا لوط مترس که ما فرشته‌ایم کامنیم
آمده‌ایم که تا ایشان را هلاک کنیم در را بگشای چون در را گشادند در آمدند
همه کور شدند باز گشتند و گفتند لوط جادوان را آورده است ما و برا و ترا
با این مهمانانش هلاک کنیم پس جبرئیل علیه السلام حضرت لوط را فرمود که با اهل
خود از میان ایشان بیرون ای که صبحدم بایشان عذاب خواهد رسید حضرت لوط
گفت از این زودتر میخواهم فرشتگان گفتند صبح نزدیکست لوط با دختران
خود بیرون رفت عروس وی با ایشان نیز رفت جبرئیل چهار شهر را بپر خود
برداشت و یکبار ابگذاشت چون ایشان این کارهای بد میکردند و بر وی ایشان
چندانکه فرشتگان آواز سگ و مرغ شنودند در آسمان بعده بالا را نشیب کرد
و نشیب را بالا کرد و بر سر ایشان سنگ از سجیل یعنی خشت پخته بار آورد خ
سجیل سنگ گل چون عروس لوط آواز کافران بشنود سر پس کرد گفت
دریغ قوم من سنگی بیامد و بر سرش زد و هلاکش کرد و این عذاب از این ظالمان
امت دور نیست خدای تعالی چنین فرمود پس لوط پیغمبر علیه السلام دختران را
بر پیش ابراهیم علیه السلام ابرد و ابراهیم آن دختران را بشوهران مؤمن
داد همه پیغامبران بنی اسرائیل از ایشان پیدا شد نصیب ما و تو از این قصه
آنست که از این کارهای بد توبه کنیم و از ظلم دور باشیم رسول الله صلی الله علیه وسلم
گفت لا ینظر الله الی رجل اتی رجلا او امرأة فی دبرها یعنی بنظر رحمت ننگرد
حق سبحانه و تعالی با کسی که بمردی رسد یعنی نزدیکی کند یا بزنی از راه پس و این
حدیث در مصابیح مذکورست و این قصه را از کواشی و تفسیر آورده بعد
از قصه نوح نیز خبر کرد و گفت جل جلاله انا لما طغی الماء یعنی چون طغیان کرد

الماء آب در طوفان نوح و همه روی زمین را آب گرفت حملناکم
برداشتیم پدران شما و شما را در پشتهای ایشان بود بدانکه کسی را
بر ستور خود نشاندن و برداشتن فی الجاریة الجاریة کشتی روان
الجواری جماعة در کشتی که میرفت بر روی آب لنجعلها لکم
تا کردانیم کشتی را یعنی نجات مؤمنان را در کشتی ترسانیدن و هلاک
کردند کافران را که بیرون کشتی بودند للم مر شما را تذکرة یاد دهنده
و پند دهنده و وعظ مر مؤمنان را و ترساننده مر کافران را
و تعیها و تا یاد گیرند این قصه کشتی نوح را الوعی نگاه داشتن
و یاد داشتن اذن گوشی واعیة یاد گیرنده و نگاه دارنده باشد
مر مردمان را این نجات دادن مؤمنان و هلاک کردن کافران
چون این آیت آمد رسول الله علیه السلام گفت یا علی از خدا میخواهم
تا گوش ترا چنین گرداند که هیچ چیز را نکنی بعد هیچ چیز از او شوم
بمرد چون قیامت را بیان کرد و منکران او را یاد کرد از حال او
خبر کرد و گفت جل جلاله فاذا پس چون نفخ دمیده شود
فی الصور در صور نفخة واحدة یک دمیدن و آن دمیدن اولست
و بقول ابن عباس رضی الله عنهما دمیدن دویم است و حملت و چون
برداشته شود الارض زمین را و الجبال و کوههای زمین را
و آنچه دور است و کوهها را باد دارد باد سخت یا فرشته یا بقدرت خود
حق تعالی بی سببی برداشته شود در کشاف چنین است فدکتا
پس زده شود زمین را و کوهها را بر یکدیگر دکة واحدة
یکبار زدنی و بقول امام حسن بصری کوهها چون گردی کرده و بروی کافران نشیند

فیومئذٍ وقعت الواقعة پس در آن روز که در وی صور دمیده باشد از رعب
دمیدن دویم افتد افتند یعنی در قیامت بیاید بدانکه صور بشکل
شاخیست درازی او هفتصد هزار ساله و گردوی ده هزار ساله راه است
و او را هفت شاخست درازی هر شاخی هزار ساله راه است و در
هر شاخی سوراخهاست همچون زنبورخانه در شاخ اول جانهای
فرشتگان باشد و در دویم جانهای پیغمبران باشد و در سیم جانهای
صدیقان باشد و در چهارم جانهای شهیدان باشد و در پنجم جانهای مؤمنان
باشد و در ششم جانهای کافران باشد از آدمیان و پریان و جانورانست
و در هفتم جانهای همه مخلوقات دیگر باشد بدانکه در تفسیر الفقیر اورده است
در یک روایت از رسول علیه السلام سه دمیدنست و در یک روایت دو دمیدن
اول را دمیدن فزع گویند یعنی ترس کما قال الله تعالی ونفخ فی الصور ففزع
من فی السموات ومن فی الارض و انچنان باشد که اسرافیل علیه السلام بصور در دمد
و بگوید ایها الغفلة یعنی با خود آیید ای غافلان چون آواز بشنوند
ترسی و وهمی در خلق افتد و هر کس کارها را بگذارند و زلزله در زمین افتد
و همه بدین حال باشند چندانکه خدای تعالی خواسته باشد باز خلق بکارهای خود
مشغول گردند و عمارتها کنند تا چهل سال یا بیشتر یا کمتر و همه روی زمین
کافر گردند و یک مؤمن نماند انگاه اسرافیل را فرمان آید تا در دمد در صور
بار دیگر و آن دمیدن مردن باشد قال الله تعالی ونفخ فی الصور فصعق من
فی السموات ومن فی الارض الا ما شاء الله و درین دمیدن اسرافیل علیه السلام
بگوید ارواحها بیرون آیید از قالبها همه خلق بمیرند مگر جبرئیل و میکائیل
و اسرافیل و بردارندگان عرش و باز جان همه را بگیرد ملک الموت و او ماند

اورا نیز

او را نیز حق سبحانه وتعالی بمیراند خطاب حضرت عزت در رسد که لمن الملک
یعنی ملک کراست پادشاهی و هیچکس نباشد که جواب دهد حق سبحانه
وتعالی خود جواب گوید که لله الواحد القهار ملک خدایراست که یکیست
و یگانه است در ذات و صفات خود و سخت قهر کننده است بر همه کافران
باز خطاب در رسد که کجا اید جباران و متکبران و منکران و کافران
فرعون صفتان و فرزندان ایشان پس زمین را گشاده کردانند
و هموار چنانکه ادیم چنانکه سختیان را باز کشند چون آن وقت شود که
خلق را زنده کنند از بحر الحیوة و آن دریاییست در زیر عرش چهل روز
باران بارد همچون آب منی و با چهل گز در قعر زمین فرو رود و قالبهای
پدید آید اول کسی که زنده شود اسرافیل باشد فرمان شود دیگر با صور در دمد
و آن دمیدن بعث باشد یعنی زنده شدن و بگوید یا ایتها العظام البالیة
و ایتها العروق المنقطعة و ایتها الاوصال المتفرقة توبوا للقضاء
یعنی ای استخوانهای پوسیده و ریزیده و پراکنده شده زنده شوید از
برای حکم خدای تعالی پس جانها آنگاه از صور بیرون آیند چنانکه زنبور از خانه
و میان زمین و آسمان پر شود همچنانکه پر شوند و هر جانی بقالب خود در آیند
زنده شوند و از گورها بیرون آیند اول کسی که زنده شود و از زمین بیرون آید
حضرت محمد مصطفی باشد صلی الله تعالی علیه وسلم نصیب عارف اینست که
همه عالم را مظهر شناسد بیک دمیدن بمیرند و بدیگر زنده شوند
این از اسرافیل نیست بلکه از رب جلیل است و همچنین اولیا اند نیز
مظهرا دلهای مرده طالبان زنده شود و حیات ابدیه یابد و با نفاس
مبارک ایشان دلهای منکران بمیرد بمظهر قهر ایشان ای فانی شده کافران

الیوم — هو خلق — العظام — تا بیرون آیند — زیر پوست

هین که اسرافیل وقتند اولیا
مرده را زیشان حیاتست و نما
جانهای مرده اندر گور تن
بر جهد ز آوازشان اندر کفن
گوید این آواز ز آواها جداست
زنده کردن کار آواز خداست
[illegible]
[illegible]
رو که بی یسمع و بی یبصر تویی
سر تویی چه جای صاحب سر تویی

بازگردید از عدم زآواز دوست مطلق آن آواز خود از شاه بود
گرچه از حلقوم عبدالله بود وانشقت وشکافته شود السماء آسمان فهی
پس این آسمان بنظر محکم یومئذ دران روز و دران وقت واهیة
سست باشد و پاره پاره الوهی سست شدن والملک و فرشتگان علی
ارجائها بر کرانهای آسمان باشند دران حال منتظر ایستاده تا چه فرماید
مرا بشان راجع رجا با فرشتگان بر کرانها زمین ایستاده باشند و صفها زده
باشند و خداوند همه در میان ایشان باشند و یحمل و بردارند عرش ربک
عرش پروردگار ترا فوقهم بالای تمام خلایق یومئذ دران روز
و دران وقت ثمانیة هشت فرشته در کشاف آورده است که رسول
صلی الله تعالی علیه وسلم گفت که بردارندگان عرش حالا چهار فرشته اند چون
قیامت شود بفرمان خدای تعالی هشت شوند پایهای ایشان در زمین هفتم باشد
بعضی از ایشان در صورت آدمی و بعضی بصورت شیر و بعضی گاو و بعضی فرشته
و بعضی بصورت کرکس باشد و در روایت دیگر آمده است که هر هشت بصورت بزکوهی
باشند که از میان سم ایشان تا زانو هفتاد هزار ساله راه باشد تا چهار ایشان
این تسبیح را گویند که سبحانک اللهم وبحمدک لک الحمد علی عفوک بعد قدرتک
و چهار دیگر این بگویند که سبحانک اللهم وبحمدک لک الحمد علی حلمک بعد علمک
و امام ضحاک گفت که حمله عرش هفت صف باشند که شمار ایشان را جز خدای تعالی داند
و پس یومئذ تعرضون دران روز عرض کرده برای جزا و حساب لا تخفی
پوشیده نماند منکم از شما خافیة هیچ پنهانی نصیب درویش اینست که
ظاهرش همچون باطن و باطنش همچون ظاهر باشد در خبر است که روز قیامت
خلق را سه بار عرض باشد دو عرض از برای عذر و حجت و جدل باشد و عرض دیگر

از برای

از برای خواندن نامهای اعمال باشد نصیب درویش اینست که در دنیا حساب خود بکند
و از بدیها توبه کند و هر روز از نماز دیگر تا نماز شام بمحاسبه و استغفار
مشغول باشد فاما من پس آنکس که اوتی داده شود کتابه نامهٔ او را
بیمینه بدست راستش فیقول پس بگوید هاؤم بگیرید این نامهٔ مرا اقرؤا
بخوانید کتابیه نامهٔ مرا این سخن از غایت شادی گوید از بسیاری طاعتها
و ثوابهای که دران نامه باشد دوستان خود را این گوید انی بدرستی و راستی که
من ظننت دانسته بودم بیقین که انی ملاق این را که من خواهم رسیدن
حسابیه بشمار خود از برای آن بطاعت مشغول شدم و از گناه دور بودم
و از برای آن نامهٔ مرا بدست راست من دادند نصیب درویش اینست که
یقین کند بحساب و دادن کتاب و بموجب آن عمل کند پس از حال خبر داد
و گفت جل جلاله فهو پس او فی عیشة در زندگانی باشد راضیة که از وی
راضی باشد و خشنود بود از آن زندگانی و در فی جنة در بهشت باشد
عالیة بلند بغیر همچون در آسمان یا بلند باشد درجات آن یا بلند باشد کوشکهای آن
و درختان او در کشاف آورده است اینچنین قطوفها میوهای درختان
آن بهشت دانیة نزدیک باشد اگر خواهد ایستاده و یا خفته بگیرد آن
میوهها را القِطف بالکسر میوه والقَطف بالفتح گرفتن میوه از درخت
بزدی گفته شود این بهشتیان را کلوا بخورید واشربوا بیاشامید
هنیئا گوارنده باد یعنی بی زحمت و بی رنج نه بول باشد و نه غایط و نه بیماری
بما اسلفتم بسبب آنچه پیش فرستادید از عملهای نیک از روزه و حج
و غیر آن الاسلاف آنچه از پیش فرستند فی الایام الخالیة در روزهای
گذشته یعنی در دنیا زحمت و محنت کشیده اند امروز جزای آن بگیرند الخلود

ی بد [illegible]
آن
تهی شدن و گذشتن

ابن عباس رضی الله تعالی عنهما گفت این در حق روزه داران باشد که در روزهای گرم
روزه داشته باشند رسول الله علیه السلام گفت هر یکی از درهای بهشت را نام
ریانست هر که از آن در در آید هرگز تشنه نشود و از آن در روزه داران
در آیند پس حق سبحانه و تعالی گوید یا اولیائی طال ما نظرت الیکم فی الدنیا
یعنی ای دوستان من بسا که شما را دیدم در دنیا لبها خشک شده از تشنگی
و شکمها برپشت چسبیده از گرسنگی و چشمها از بیخوابی بمغاک افتاده از سبب
بیداری لیطغ خیر من پس امروز در نعمت من باشید جاوید و بخورید و بیاشامید
گوارنده در کشاف چنین آورده و در تفسیر وسیط که رسول الله علیه السلام گفت
لا یدخل الجنة احدکم الا بجوار بسم الله الرحمن الرحیم هذا کتاب من الله لفلان
بن فلان ادخلوا جنة عالیة قطوفها دانیة نصیب درویش اینست که
در عمل کوشد فاما جزای آن از فضل الهی ببیند نه از عمل قال الامام القشیری
رحمه الله الحقیقة ترک ملاحظة العمل لا ترک العمل خواجه عبدالله انصاری
رحمة الله علیه میگوید که عمل را رها مکن لکن گران بها مکن چون صفت مؤمنان
کرد صفت انکسانی که نامه بدست چپ داده شوند یاد کرد و گفت جل جلاله
و اما من اوتی کتابه بشماله یعنی و اما آنکس که او را داده شود کتابه نامه او را بدست چپ — در
فیقول پس گوید که یا لیتنی ای کاشکی من لم اوت کتابیه داده نشدی نامه
خود را و لم ادر و ندانستمی ما حسابیه چیست شمار من یا لیتها کانت ای کاشکی
این دمیدن در صور که من بسبب او زنده شدم کانت بودی القاضیة حکم کننده — بودی
بر من مردن را و قیل القاضیة یعنی کاشکی من زنده نشدمی تا این بلا را
نه بدیدمی و رنج حساب نکشیدمی از آنچه در گور رنج و عذاب بود اما این عذاب از آن سخت — تر است
ما اغنی عنی سود نداشت مرا مالیه مال من یا چه سود داشت مرا مال من هلک عنی

ملک

نماند مرا و هلاک شد و نیست شد سلطانیه حجت من و قدرت من و سلطنت من
بی یار ماندی بی زن بی فرزند و لشکر هیچ سود نداشت فقیر و ذلیل گشتم
نصیب عارف اینست که عزت از خدای تعالی جوید و مال را و سلطنت را
و سر وی را در راه او در بازد و عزیز دنیا و عقبی باشد چون این توجه کند
فرمان رسد از رب العزت جل جلاله که ای فرشتگان عذاب خذوه بگیرید او را
فغلوه پس غل نهیدش و دستهای او را بگیرید و در غل در آرید ثم
الجحیم پس در دوزخ صلوه در آرید ثم فی سلسلة پس در زنجیری که
ذرعها درازی وی سبعون ذراعا هفتاد گز باشد الذرع
بگز پیمودن و قیل درازی وی هفتاد گز باشد فاسلکوه
پس در کشیدش امام حسن بصری رحمه الله علیه گفت اگر یک حلقه از آن زنجیر — را بدر کوه نهند در وجود گداز در — بر سر دنیا هر کافر — و بقول بعضی هر کافر — در یک زنجیر کشند
در کشند و بقول بعضی یک زنجیر باشد که همه دوزخیان را در وی کشند
و درازی وی را حد و نهایت نیست و حد و نهایت او را خدای تعالی داند
و بس و گفتند هفتاد گز از برای مبالغه باشد و حکمت از این زنجیر
این باشد که چون آتش دوزخ ایشان را براندازد و فرشتگان عذاب
مر ایشان را بگیرند و بدوزخ اندازند و کعب احبار گفت که اگر همه آهنهای
دنیا را بیارند و برکشند برابر حلقه از آن زنجیر نباشد و این زنجیر را
از دهن دوزخی بیندازند و از راه دیگر بیرون آرند و باقی بر گردنش
بپیچند نعوذ بالله من ذلک حکایت امام فخرالدین رازی در درس نشسته بود
ناگاه جوانی از در در آمد بشکل عجب گفت ای امام خدای تعالی نشناخته
این چندین کتاب تصنیف و تالیف چیست و ترا چه سود دارد و از — پیش امام
ناپیدا شد یعنی مشاهده که آن راه انبیاست و اولیای خاص خضر شد

خدای تعالی را بشناس جذبه‌ در امام پیدا شد و امام در طلب آن درویش
شد و در سرا زاری کرد و گفتند این درویش با این شکل شیخ سنگانست
امام از هرات بجانب سنگان روان شد چون رسید دید که آن درویش
بر بالای منبر این آیت را تفسیر میگوید که خذوه فغلوه ثم الجحیم صلوه
ثم فی سلسلة ذرعها سبعون ذراعاً فاسلکوه درویش گفت الهی
حلقه بس شد این جوانه را این همه زنجیر در زنجیر چیست فریاد از وجود امام بر آمد
و بر بالای منبر برآمد و بدست شیخ سنگان توبه کرد و از اصحاب شیخ شد
و شیخ فرمود مقراض بیارید تا موی پیشانی مخزا بگیریم امام گفت آن
مخزا باشد کر خود در راه او ره بین بود مخزا ازان راز دار دین بری
چونکه او مخزلم یذق لم یدر بود علم تخییلات او حیرت فزود ای درویش سخنی
بخاطر این فقیر آید که شد ار چون عنایت ابدیه به بنده برسد خطاب آید که
ای فرشتگان رحمت مرا این بنده را بگیرید و غل بنده که در گردنش نهید
و در آتش محبت در آرید و زنجیرهای نور در گردنش نهید و در آتش عاشقان ما
بر بید فی ازاد ما و ما ازان وی از کرم او امید داریم که با این سعادت
برساند ان شاء الله تعالی نصیب عارف اینست که قدم در محبت ذاتیه زند
حتی یستوی عنده القهر واللطف عاشقم بر قهر و لطفش من بجد
این عجب من عاشق این هر دو ضد هرکجا شمع بلا افروختند صد هزاران جان عاشق سوختند
در میان جان ایشان خانه گیر در فلک خانه ای بدر منیر مرترا دشنام و سیلی شهان
بهتر آید از ثنای مرجعان زهر ایشان خور مخور شهد خسان تا کسی گردی ز اقبال شهان
خاک پای کان و سیلی خوار شان بهتر از عام و زر کلاه شان بنده یک مرد خدا دل سوی
به که بر فرق سر شاهان روی معنی سخن شیخ اینست که چون عذاب کافر را بگفت از ایشان کرد

انه کان بدرستی که این کافر بود در دنیا لا یؤمن که ایمان نمی آورد بالله
بخدای العظیم بزرگ و بزرگوار ولا یحض و بر نمی انگیخت یعنی رغبت نمیداد
خلق را و خود را علی طعام المسکین بر دادن خوردنی مرگدا را یعنی
خود بخیل بود و دیگران را نیز منع میفرمود بخیر و دادن طعام بدانکه بخل بد
خصلتست بعد از کفر هیچ خصلت بدتر از وی نیست قال النبی صلی الله علیه وسلم
السخی حبیب الله وانا رفیقه والبخیل عدو الله ورفیقه ابلیس بعد از ایمان آوردن
هیچ چیز نیکوتر از جوانمردی نیست سبب عذاب قیامت دو چیز شد ایمان نیاوردن
و بخیلی کردن فلیس پس نیست له الیوم مر این کافر را امروز ههنا اینجا
یعنی در قیامت حمیم دوست نزدیک که شفاعت کند و رحم کند بروی ولا طعام
و نیست مر وی را خوردنی الا من غسلین مگر از ریمابه دوزخیان بعضی دوزخیان را
زقوم خوردنی باشد و بعضی را ضریع و بعضی را غسلین پس تناقض نباشد
لا یأکله نخورد این غسلین را الا الخاطئون مگر گناهکاران بخطی الرجل عمدا
گناه قصدا کذا فی الکشاف یعنی نخورد غسلین را مگر کافران نعوذ بالله من ذلک
نصیب درویش اینست که در اکمال ایمان و دادن و بخشیدن نان سعی فرماید
فلا اقسم پس سوگند یاد میکنم من که خدای عالمم بما تبصرون بچیزها که می بینید
وما لا تبصرون و بر آنچه نمی بینید انه بدرستی که قرآن لقول هر آینه گفتار
رسول فرستاده شد کریم گرامی و بزرگست وان جبرئیلست که از حق تعالی
قرآن را می آرد بآن نوع که باو رسیده است بطریق رسالت ادا میکند
یعنی بچیزها که او می بیند از آثار قدرت و صفات حضرت و بچیزها ذات کریم
پاک خداوند که نمی بینید که قرآن کلام خداوند قدیمست که می آرد او را رسول قائم بحضرت او بیند
و نیست این قرآن سخن شاعر و کاهن نعت دروس است که همه موجودات را

انکان ۱

برسند چشم قوت بکشای چشم بصیرت تا شرق و غرب بینی نظام گرفته اللهم اجعلنی
من اهل المشاهده والیقین ولا تجعلنی من اهل الغفلة والمحجوبین کافران میگفتند
قرآن سخن شاعرست حق تعالی گفت جل جلاله وما هو بقول شاعر و نیست قرآن سخن شاعر
قلیلا ما تؤمنون اندکی از شما کافران میگروید ولا بقول کاهن
و نیست قرآن سخن کاهن فال گوی قلیلا ما تذکرون اندکی از شما پند گیرید
کلهٔ ما یاد داده است تنزیل من رب العالمین قرآن فرستاده شده است
از پروردگار عالمیان رسیده مرسلین بزبان جبرئیل امین ولو تقول واگر دروغ
بربندد محمد علینا بر ما بعض الاقاویل بعضی از گفتارها که ما نگفته باشیم بوی
لاخذنا منه هر آینه بگیریم اورا بالیمین بقدرت و قوت بزرگست راست
و مراد اینجا قدرت و قوت است یا معنی این باشد که بگیریم دست راست محمد را
و معیوبش کنیم ثم لقطعنا منه الوتین پس ببریم از محمد رگ دل را الوتین
رگ سفید پیوسته بدل چون بریده شود بمیرد آنکس یعنی رگ جان فما منکم من
نباشد از شما من احد هیچکس عنه از محمد حاجزین باز دارنده که عقوبت مارا
ازو باز دارد بدانکه حضرت ذوالجلال اول سوگند یاد کرد که قرآن کلام منست
سخن شاعر و کاهن نیست باز دلیل قدرت خود را بیان کرد که سخن دروغ نیست
و پیغمبر علیه السلام افترا نکرده است بر ما که اگر افترا کردی ما اورا بعذاب خود هلاک
کردیمی و هیچکس اورا از عذاب ما نجات ندادی و روز بروز کار او زیادت
نشدی و دشمنان او هلاک نشدی یک کس پیدا شد همه عالم پر کفر بود
نور دین او شرق و غرب عالم را گرفت نصف دور سراست که بدانکه اهل بدعت
و ضلالت را بقا بیشتر نمی باشد و در رفتار ایشان نور و صفا نمی بود نمی یابد
و لیکن نمیاید اگر تابع شریعت باشد همه عالم نور گیرد و شیخ ما میفرمودند

رحمه الله اندک طاعت که بطریق سنت و عزیمت باشد غلبه میکند
بر بسیاری که بطریق بدعت و ضلالت باشد وانه بدرستی که قرآن
لتذکرة للمتقین هر آینه یاد دهنده است مر پرهیزکاران از شرک
و کفر و عاشقان چون خواهند که بشرف مکالمه مشرف شوند تلاوت
کلام الله کنند وانا بدرستی که ما لنعلم میدانیم ان منکم مکذبین
که از شما دروغ گوی دارنده کانند خدای تعالی را و مصطفی را
و اولیارا و علمارا هر چند سوگند یاد کردیم و براهین قاطعه
نمودیم ایمان نمی آرند بقرآن و با اهل عرفان انکار شان زیاده
میشود نصیب درویشان که منکر حال اولیا باشد و کسی که
انکار حال ایشان کند معذورش دارد در جمیع سبک و عالم هر گوهی باشد
و منکر گو بد کروی بولهب صفت نیست وانه بدرستیکه ناکرویدن
بقرآن و عمل ناکردن بوی لحسرة هر آینه ندامت و پشیمانیست
علی الکافرین بر کافران چون بمیرند و عذاب دوزخ را مشاهده
کنند و اهل قرآن را به بینند بدانند که از چه دولت و سعادت محروم
مانده اند و اهل دنیا که بدرویشان و صالحان اعتقاد نداشته اند
درد و حسرت عظیم به بینند و قرآن حسرتست نزدیک هر کسی که عمل
باوی نکند اگر چه یاد باشد و بهفت قرائتش بخواند وانه لحق الیقین
بدرستی که قرآن راستست و درستست و یقینست که هیچ شک نیست
در وی و هر که شک آرد کافرست فسبح پس پاکی یاد کن خدای تعالی را
باسم ربک العظیم یاد کردن نام بزرگ او یعنی صفات ناسزا را
دور کن و صفات باسزا اثبات کن بگوی سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر

و مانند این بگذارد پنج وقت نماز با مر خدای بزرگ در اوقات خمسه والله اعلم
بسم الله الرحمن الرحیم سأل سائل خواست خواهنده بعذاب واقع
شکنجه آینده را فالبا زائده وقیل پرسید پرسنده از شکنجه آینده فالبا
بمعنی عن و این پرسنده نضر بن الحارث بود و مانند وی کافران دیگر
چنانکه حق سبحانه خبر کرد اذ قالوا اللهم ان کان هذا هو الحق من عندک
فامطر علینا حجارة من السماء او ائتنا بعذاب الیم للکافرین
مر ناگرویدگان را لیس له دافع نیست این عذاب را دافع یعنی نیست
آن عذاب را چون بیاید بایشان هیچ باز دارنده و دور کننده الدفع
باز داشتن و دور کردن من الله از خدای تعالی ذی المعارج خداوند
آسمانها العروج ببالا برآمدن یعنی خداوندی که آسمانها را و عرش را
آفریده است که فرشتگان بر می آیند بآن جمع معرج بود یا معراج جای
برآمدن تعرج الملائکة بر میشوند فرشتگان والروح و جبرئیل
الیه بسوی محل رحمت او فی یوم این عذاب واقع بشد مر کافران را در
روزی که کان مقداره خمسین الف سنة مقدار درازی آن روز
پنجاه هزار ساله باشد یعنی بر کافران دراز نماید از سختی فاما بر مؤمنان
چنان نماید که کسی در دنیا دو رکعت نماز گذارد از آسانی در مصابیح
آورده است که فی یوم کان مقداره خمسین الف سنة روز قیامت
در کتاب زکوة آورده است فعلی هذا یتعلق قوله تعالی فی یوم بقوله
واقع و بقول دیگر یعنی در معارج جبرئیل و فرشتگان در یکروز
چندانی بر می آیند که اگر غیر ایشان برود پنجاه هزار سال باید تا آنجا برسد
و این مسافت از بالای آسمان هفتم است تا زیر زمین هفتم که انما

تحت

تحت الثری گویند فعلی هذا یتعلق قوله تعالی فی یوم بقوله تعالی تعرج الملائکة
والاول الاصح لما رویناه من المصابیح ولما بعده هذه الآیة فاصبر
صبراً جمیلا پس صبر کن یا محمد صبر کردن نیک آن صبری بود که در وی
جزع نباشد وقیل هو الرضاء بالقضاء بلا شکوی این فقیر را فرزندی بود
هفده ساله کم چهار ماه بانواع کمالات آراسته و حسن صوری
و خلق معنوی داشت چون وی فوت شد بر سر قبر وی متوجه میبودم
بخاطر از روحانیت وی این بیت میگذشت با دو قبله در ره توحید نتوان رفت راست
یا رضای دوست باید یا هوای خویشتن و این بیت با ابیات دیگر نوشته بود
و بسیار میخواندی بر در میدان الا الله نبیغی لا آله هر قرینی کان باید بهر قربان داشتن
چون جمال زخم چوگان دین شد در دست تو خویشتن را پای کوبان گوی میدان داشتن
چون ز دست دوست خوردی یک مذاق از جام جان لقمهٔ حلوا و بلا هر دو یکسان داشتن
و این از سخنان خواجه حکیم سنائی غزنوی است رحمه الله انهم یرونه بعیدا
بدرستی که این کافران عذاب قیامت را دور می بینند و نریه قریبا وما
می بینیم آن عذاب را نزدیک یعنی کافران میگویند نخواهد بود
و ما میدانیم که هر آینه خواهد بود یوم تکون السماء کالمهل آن
عذاب نزدیک است و آینده است در روزی که باشد آسمان همچو مس
گداخته یعنی گدازده نماند و تکون الجبال کالعهن و باشد
کوهها همچو پشم رنگین و نیست شود ولا یسأل حمیم حمیما و نپرسد
دوستی از دوستی که حال تو چیست هر کس بکار خود مشغول باشد واگر
لا یُسأل خوانده شود معنی این باشد که پرسیده نشود گناه دوستی از
دوستی دیگر یُبصّرونهم نموده میشوند خویشان بخویشان یعنی یکدیگر را
می بینند فاما نه پرسند که حال تو چیست

بلند
از غم و اندوه که باشد هر یکی را همه دوستیها که از برای رضای خدای تعالی
منقطع شود فاما دوستیها که از برای رضای خدای تعالی بود زیادت
شود هر ساعت اللهم اجعلنا من المتحابین فیک لوجهه تعالی
الاخلاء یومئذ بعضهم لبعض عدو الا المتقین نصیب درویش
اینست که خدای تعالی را دوست دارد و بس عشق آن گزین کو باقیست
وز شراب جانفزایش ساقیست عشق آن بگزین که جمله انبیا
یافتند از عشق او کار و کیا تو مگو ما را بدان شه کار نیست با کریمان کارها
دشوار نیست عشق بر مردم نباشد پایدار عشق را بر حی جان افزای دار
بیان کرد کارهای کافران و گفت جل جلاله یود المجرم آرزو برد
و دوست دارد در روز قیامت گناهکار یعنی کافر لو یفتدی
آنرا که فدای خود بدهد و خود را از دوزخ باز خرد الافتداء خویشتن را
باز خریدن من عذاب یومئذ از عذاب آن روز ببنیه پسرانش را
و صاحبته و عروسش را و اخیه و برادرش را و فصیلته التی تؤویه
و خویشان خود را که او را یاری میدادند در کارهای سخت در دنیا
و جای میدادندش در میان بمیان خود را الایواء جای دادن و من فی
الارض جمیعا هر کس را باشد در زمین همه فدای خود دهند ثم ینجیه
پس این فدا او را از عذاب قیامت برهاند کلا حقا که از وی قبول
نکنند این فدا را و از عذاب دوزخ خلاص نیابد و اگر یکبار گفته است
لا اله الا الله محمد رسول الله خلاص یابد در حدیث آمده است که اگر هفت
آسمان و آنچه در ویست و هفت زمین و آنچه در ویست در پله ترازو قیامت
نهند و ثواب لا اله الا الله محمد رسول الله را در پله دیگر نهند زیاده آید

ثواب

ثواب کلمه طیبه ای مؤمن دائما بگوی این کلمه را تا بدرجات عالیه برسی همه دوستان
را از عذاب دوزخ خلاص نتواند کرد پس ایشان را چرا دوست میداری
و از ذکر حق تعالی غافل میشوی صفت دوزخ کرد و گفت جل جلاله انها
لظی بدرستی که آن آتش دوزخ زبانه زننده نزاعة سخت کننده است
یعنی برکنده است بسوی خود للشوی مر پوستهای سر دوزخیان را که
وقیل دوزخیان را از صد ساله راه و دویست ساله راه زبانه زند و دوزخیان را
بسوی خود کشد چنانکه مغناطیس آهن را بخود کشد وقیل الشوی
کرانها یعنی دست و پا وقیل پوست سر الشوی جمع شواة القراءة
نزاعة بالنصب بالاختصاص ای اعنی نزاعة هذا قراءة عاصم علی روایة
حفص و بالرفع للباقین خبر مبتداء محذوف ای هی نزاعة باز صفت
دیگر دوزخ کرد و گفت جل جلاله تدعوا میخواند آتش دوزخ بخود من ادبر
و تولی کسی که روی گردانیده باشد از ایمان و اعراض کرده باشد از طاعت
و جمع گرد کرده باشد مال را فاوعی پس نهاده کرده شده باشد و زکوة
مال نداده باشد الایعاء در باردان نهادن عبدالله بن عباس رضی الله عنهما
گفته است که دوزخ کافران و منافقان را بنام میخواند که بیا که جای تو منم
صفت حرص آدمی کرد و گفت جل جلاله ان الانسان خلق هلوعا بدرستی که آدمی آفریده
شده است بی صبر
وقیل بخیل بیان کرد هلوعا و گفت جل جلاله اذا مسه الشر چون برسد بوی
بدی جزوعا ای یکون جزوعا یعنی بدی بدو رسد بوی بلای سخت بی صبر باشد و اذا
مسه الخیر و چون بوی برسد نیکی یعنی مال و نعمت یابد منوعا ای یکون منوعا
باشد سخت بازدارنده مال را از فقیران و مستحقان الا المصلین مگر نمازکنندگان کانکه
ایشان منوع و جزوع نباشند الذین هم علی صلاتهم دائمون آنانکه بر نماز خود پیوسته باشند

یعنی پنج وقت نماز بگذارند والذین مگر آن کسانی فی اموالهم حق معلوم
در مالهای ایشان حق واجبست و دانسته شده للسائل مر خواهنده کان را
والمحروم و مران کسانی را که از مال دنیا محروم باشند و از کسی سؤال نکنند از شرم
یعنی فقیران ناخواهنده و خواهنده را حق باشد در مال نیک مردان والذین
یصدقون بیوم الدین و مگر آنکسانی را که ایمان آرند بروز قیامت که خواهد بود
ایشان جزوع و منوع نباشند بلکه در بلا صبر کنند و در عطا شکر گویند والذین هم
من عذاب ربهم مشفقون و مگر آن کسانی را که از عذاب پروردگار خود ترسنده اند
و گناهها ترک کرده اند ایشان نیز جزوع و منوع نباشند بلکه صبر کنند در بلاها
و عطا دهند در نعمتها ان عذاب ربهم غیر مأمون بدرستی که عذاب خدای
از ایشان نا ایمن است یعنی از عذاب خدای تعالی ایمن نتوان بود همچنانکه از رحمت او
نیز نتوان بود ایمن مشو که مرکب مردان مرد را در سنگلاخ بادیه پیها بریده اند
نومید هم مباش که رندان باده نوش ناگه بیک خروش بمنزل رسیده اند والذین هم
لفروجهم حافظون و مگر آنکسانی که عضوهای پنهان خود را نگاه دارنده گانند
الا علی ازواجهم مگر بر زنان خود او ما ملکت ایمانهم یا بر کنیزکان حلال خود
فانهم غیر ملومین بدرستی که ایشان ملامت کرده شدن نباشند چونکه عروسان
ایشان و کنیزکان مباح اند ایشان را فمن ابتغی وراء ذلک فاولئک
هم العادون پس هر که جز از زنان منکوحه و کنیزکان حلال خود چیزی دیگر
طلبند تا با او نزدیکی کنند پس آنکسانی باشند که از شریعت درگذرند و مستحق
عقوبت و لعنت دنیا و آخرت باشند یعنی کسانی که عمل قوم لوط کنند بغلام
بچگان و عروسان خود و غیر ایشان عقوبت کرده شود در دنیا و آخرت
والذین هم لاماناتهم و مگر آنکسانی که امانتهای خود را و عهدهم و عهدهای خود را

راعون

راعون نگاه دارنده باشند امانتها را خیانت نکنند و عهدها را نشکنند والذین هم
بشهاداتهم قائمون و مگر آنکسانی که بگواهیهای خود ایستاده گانند یعنی
گواهی راست بدهند و از کسی نترسند و گواهی دروغ ندهند والذین هم
علی صلاتهم یحافظون و مر آنکسانی که بر نماز خود نگاهداشت کنند و قضا
نکنند و قیل مراد از اول نمازهای نفل است چون نماز چاشت و نماز تهجد
و نماز اشراق و ازین آیت مراد نمازهای فرضست اولئک فی جنات مکرمون
آنانکه برین صفتهای نیک باشند که یاد کردیم در بهشتهای با نعمت باشند
و بی زوال نیکویی کرده شده اند ایشان بانواع کرمها الاکرام نیکویی بکسی کردن چون
کافران وعده را شنودند که مؤمنان در بهشت خواهند بود ایمان نیاوردند
فاما در مجلس رسول الله علیه السلام می آمدند و می نشستند بنفاق و بطریق
مسخرگی با او و یاران نظر میکردند حق تعالی از حال ایشان خبر کرد و گفت
جل جلاله فما للذین کفروا پس چه بوده است آنکسانی را که کافرند قبلک
سوی تو مهطعین دایم نگرنده کانند بسوی تو مهطعین حال است از ضمیر کفروا
تقدیره ما بال الذین کفروا مدیمین النظر بالاسراع نحوک یعنی چه بوده است
مر این کافران را که در مجلس تو می نشینند و دایم نظر میکنند بسوی تو بمسخرگی
عجب که از عذاب من نمی ترسند که بتو استهزا میکنند عن الیمین می نشینند
از جانب دست راست تو و عن الشمال و از جانب دست چپ تو عزین
جماعت جماعت و بلوک بلوک عزین گروههای پراکنده گویی که هر گروهی بکسی دیگر
بار خواهنده میشوند عزین حال عن المقدر تقدیره یجلسون عن یمینک
و شمالک حلقا حلقا مختلفة عزین جمع عزة اصلها عزوة من العزو نسبت کردن خود را
بکسی کافران میگفتند اگر محمد و محمدیان که ما را کافر میگویند جای ما را در دوزخ میگویند

وخود را مومنان میدارند وجای خود را در بهشت میدارند ابلهانند که ما ایشان را در مجلس محمد نمی بینیم
وحال ایشان را میدانیم همه فقیرانند وما توانکرانیم اکر چنانچه بشد که محمد میکوید که قیامت
خواهد بود ما بهشت اولیتر از ایشان باشیم نصیب ودرشان این آیت بنفاق در مجلس
اهل حق نشینند وبراولیا اسه عیب بکویند وبر اقوال واحوال ایشان اعتراض
نکنند که هلاک شود نعوذ بالله من ذلک کفت شعر که ای شب چراغ دلبر میکنی مکه
یعنی ای مرید صادق دلبری مکن ای مکن لجبوی که ضدیت وحذر کردن نیز لجبوب
جز قبول حق بودن مرد را از دست او در کارها حذاقت رست نا بر دست شیطان
زانکه اندر دام تکلیف است دیو وچون کافران میکفتند که ما بهشت
از محمد واز یاران او بیشتریم از بهر آنکه ما را مال وجاه وبزرکی داد خدای تعالی
در دنیا وایشان را نداد پس اکر این وعدهٔ راست باشد ما در آخرت به بهشت
بیشتر از ایشان در آییم حق تعالی کفت جل جلاله ایطمع کل امرئ منهم طمع میدارد
هر مردی هر کسی ازین کافران ان یدخل جنة نعیم در آورده شود
در بهشت وبانعمت نیکویی بی ایمان وطاعت کلا حقا نه چنانست که ایشان طمع میدارند
از بهر آنکه ما حرام کرده ایم بهشت را بر کافران واصل وبزرکی ومال هیچ فایده
نمیکند مرکافران را نیست روی بهشت همیشه خایف باشند وبتسویل نفس
وشیطان مغرور نشود وهر چه طلب کند از رحمت حق تعالی طلب کند وطاعت را
ترک نکند الحقیقة ترک ملاحظة العمل لا ترک العمل کذا قال القشیری رحمه الله تعالی
طاعت را رها مکن لکن کرانبها مکن بعد ازین حق تعالی حقارت ایشان را
بیان کرد وفرمود جل جلاله انا خلقناهم مما یعلمون بدرستی که ما آفریدیم ایشان را
از انچه میدانند یعنی از نطفهٔ مذر یعنی از آب نطفهٔ کندهٔ ناپاک پس ازکی
بزرکی در آمد ایشان را تا طمع در آمدن بهشت میکنند او در ایشان از آب کندهٔ آفریدیم

باطل

باطل بازی ایشنند بکذار ایشان را یخوضوا تا در باطل خود
در آیند ویلعبوا وتا بازی کنند وغافل باشند ومستحق دوزخ
کردند حتی یلاقوا تا ببینند وبرسند یومهم الذی یوعدون
آن روز را که وعده کرده میشوند یا بیم داده میشوند من الوعد
والایعاد بیم کردن یعنی روز جنک بدر را در دنیا وعذاب قیامت
را در آخرت ودرین سخن تهدید وتخویف ایشانست
وبیان استدراج است مر ایشان را نعوذ بالله من ذلک
نصیب مؤمن اینست که از باطل ولعب محترز باشند
واز غفلت وتنعم واشتغال باعمل حق دور باشند یوم یخرجون
آن روز که بیرون آیند من الاجداث از کورها الجدث کور
سراعا شتابان باشند باجابت کردن داعی کانهم کویی که
ایشان الی نصب یوفضون بسوی علم خود می شتابند
چنانکه لشکر پراکنده بسوی علم خود می شتابند روز قیامت
خلقان بسوی منادی یعنی اسرافیل چون در صور دمد
همه خلق زنده شوند از کورها بر آیند وبشتاب بحسابگاه
حاضر آیند قرأه ابن عامر وحفص بضم نون وصاد است جمع
نصبة است کذا فی الکواشی النصب والنصب آنچه ایستاده
کنند چون علم وبت والانصاب جماعة کذا فی لسان التنزیل
الایعاض شتافتن وباقی بفتح نون وجزم صاد خوانده اند

خاشعة ابصارهم بتغاکی فرو افتاده چشمهای ایشان از ترس
قیامت ترهقهم ذلة و در رسد شان خواری و بپوشند
شان یعنی رویهای ایشان و از رهق فرو پوشیدن ذلك
الیوم الذی کانوا یوعدون این آن روز باشد که وعده کرده
شده اند در روی و بیم کرده شده اند بعذاب دوزخ

بسم الله الرحمن الرحیم

انا بدرستی که ما ارسلنا فرستادیم نوحا الی قومه نوح پیغامبر را
علیه السلام بسوی قوم وی ان انذر قومك که بیم ده و بترسان
قوم خود را یعنی مردمان خود را ای فلتناله بان انذر و نخوان
ویکون ان مفسرة لان الارسال فیه معنی القول فلا محل
لها حینئذ من الاعراب یعنی ما گفتیم بترسان قوم خود را
من قبل ان یاتیهم عذاب الیم پیش از انکه برسد بیاید
بایشان عذاب دردناك اگر سخن ترا قبول نکنند چون
فرمان رسید که بترسان بایشان قال گفت نوح علیه
السلام یا قوم ای مردمان من انی لکم نذیر مبین بدرستی
که من مر شما را پیغامبر ترساننده ام از عذاب خدای تعالی
پیداست پیغامبری من پیش شما معجزات پیدا کننده
ام حق را از باطل الا بانه پیدا شدن و پیدا کردن لازم
و متعدی فرمایم شما را ان اعبدوا الله که بپرستید و بنده گی

کنید

کنید حق تعالی را و بتان را بنده گی مکنید و بپرستید واتقوه
و بترسید از خدای تعالی و اطیعون و بپرستید مرو برا و فرمان
بردار باشید مرا و را انچه بی فرمایم شما را یغفر لکم من ذنوبکم
تا بیامرزد شما را و گناهان شما را من زائدة یا بیامرزد از
گناهان شما بعضی فمن للتبعیض و یؤخرکم الی اجل مسمی
و تا زمان دهد تان تا وقت نام برده شده که آن مرگ
است ان اجل الله اذا جاء لا یؤخر بدرستی که وقتی که خدای
تعالی نهاده است از برای مردن جون بیاید بس اندکی
نشود ساعتی لو کنتم تعلمون اگر شما هستید که میدانید
بدانکه اجل یکیست بیشتر و کمتر نشود بس معنی این آیت
اینست که فرمان بردار باشید مر خدا را تا برخورداری
دهد تان از عمر و مال و فرزندان تا وقت مرگ و اگر فرمان
برداری نکنید رنج دهد تان و قحط و بلا و وبا تا وقت مرگ
اسایش نه بینند والله تعالی اعلم جون نوح پیغامبر علیه السلام
مر قوم خود را بطاعت حق تعالی خواند و ایشان قبول
نکردند قال رب انی دعوت قومی لیلا و نهارا گفت نوح
علیه السلام ای پروردگار من بدرستی که من خواندم قوم خود را
در شب و روز بایمان و طاعت و ایشان قبول نکردند
فلم یزدهم دعائی الا فرارا بس زیاده نکرد خواندن من ایشان را

مگر که سخن از دین و طاعت وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ و بدرستی که
هر گاه که ایشانرا بخوانم لِتَغْفِرَ لَهُمْ تا بیامرزی تو مر ایشانرا ،
جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ بکردانید ند ایشان انگشتان خودرا
در گوشهاشان تا حق را نشنوند وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ و جامهای
خودرا در سر کشیدند وَأَصَرُّوا و دایم بر کفر اصرار نمودید وَاسْتَكْبَرُوا
اسْتِكْبَارًا گردند یعنی گردن کشی کردند از ایمان و طاعت استکبارا
گردن کشی کردن بزرگ ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ پس میخواندم ایشانرا
براه راست جِهَارًا باواز بلند فی موضع الحال ای مجاهرا ،
ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ باز بلند گفتم ایشانرا وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا
و پنهان گفتم ایشانرا پنهان گفتن بزرگ هر یکی را علی
حده پنهان نصیحت کردم یعنی همه وقت ایشانرا براه راست
و براه حق خواندم گاهی بشب و گاه بروز گاهی آشکارا
و گاه پنهان هیچ تقصیر نکردم در مدت هزار سال کم پنجاه
سال ایشانرا براه حق خوانده ام از ایشان جز کفر و کافری
و گناه هیچ پیدا نشد چون سخن و یرا قبول نکردند حق تعالی
بارانرا باز داشت از ایشان مدت چهل سال و بیک
روایت مدت هفتاد سال و هیچ زنی فرزند نیاورد
و آبهای ایشان بر زمین فرو رفت و مالهای ایشان
و ستوران همه هلاک شدند چون حق تعالی ایشانرا بزبان

نوح وعده کرد که اگر توبه کنند و ایمان آرند من کرم کنم باز
بر ایشان باران فرستم و فرزندان دهم و مال دهم گفتند
هرگز ایمان نیاریم و سخن ترا قبول نکنیم نوح ایشانرا گفت
فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ پس گفتم من ایشانرا که آمرزش
خواهید از پروردگارتان یعنی کفر را بمانید تا بر شما رحم کند
و بیامرزد تان إِنَّهُ از بهر آنکه وی بابدرستی که وی كَانَ این را
كَانَ سرمدیه میگویند بود و هست و خواهد بود غَفَّارًا آمرزنده
گناهان گناه کاران اگر ایمان آرند يُرْسِلِ السَّمَاءَ بفرستد از
آسمان بارانرا عَلَيْكُم بر شما مِدْرَارًا آب بسیار ریزان پیوسته
مفعال من الدرور الدر در فرو باریدن در اللبن یدر
درا و درورا دادم آید شیر و اگر ایمان آرید وَيُمْدِدْكُم
و مدد کند شمارا الامداد فزون کردن بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل
لَكُمْ أَنْهَارًا و بکند برای شما جویهای آب روان چون این نعمتهای
بزرگ را از شما گرفته است بسبب کفر شما چون ایمان
آرید باز بارانرا بسیار فرستد و مالهای بسیار دهد و
پسران و باغها و آبهای روان باز پدید چنانکه داده
بود بزرگان دین گفته اند هرکه مبتلا شود بانواع بلاها
زنهار که استغفر الله بسیار گوید چنانکه در این آیت
اشارتست قوله تعالی يُرْسِلِ وَيُمْدِدْ وَيَجْعَلْ مرتین بجزم

الجواب الامر وهو استغفروا چون گناه کرده بودند وکافر
شده بودند و دل از رحمت حق تعالی بر داشته بودند وهمه را
حق تعالی از ایشان آن برداشته و بلاها را بر ایشان گماشته امید
رحمت نمیداشتند نوح علیه الصلوة والسلام ایشانرا فرمود
ما لکم چه بوده است مر شما را لا ترجون امید نمیدارید لله وقارا
مر خدای تعالی را بزرگ داشتنی یعنی امید نمیدارید که خدای
تعالی شما را بزرگ گرداند و نعمتها بدهد چنانکه داده بود اگر
ایمان آرید و عمل نیکو کنید بزرگی از خدای تعالی طلبید
نه از بتان ولله العزة جمیعا و همیشه شما را او نعمت داده
است وقد خلقکم اطوارا و بدرستی که آفرید شما را بارها و قیل گونه گونه
یعنی نطفه بودید علقه کرد و علقه بودید مضغه کرد و مضغه را گوشت
و پوست و استخوان گردانید تا آدمی تمام شدید و طفل بودید جوان
و پیر گردانید تا آن و قیل وقد خلقکم نصب علی الحال و اطوارا ظرف
باز نعمت دیگر را یاد کرد و گفت الم تروا نمی بینید که کیف چگونه
خلق الله آفریده است خدای تعالی سبع سموات هفت آسمانرا
بر زبر یکدیگر طباقا طبقه طبقه وجعل و کرد القمر ماه را فیهن نورا
درین هفت آسمان روشن کننده یعنی در آسمان دنیا
ماه را آفرید فاما نور او را در هفت آسمان ظاهر کرد وجعل
الشمس سراجا و گردانید آفتاب را چراغ تابان یعنی همچون چراغ

ابن عباس

ابن عباس و ابن عمر و قتاده میگویند که روی ماه و آفتاب
سوی آسمانست و پشتهاشان سوی زمین است و هفت
آسمان از ایشان نور دارد چنانکه زمین باز نعمت دیگر را
بیان کرد و گفت والله انبتکم و خدای تعالی برویانید شما را
من الارض از زمین یعنی پدر شما را از زمین آفرید استعیر
الانبات للانشاء نباتا یعنی برویدن آدمیان از زمین پس
برستنید برستنی یعنی سبز شدید و پیدا شدید از زمین پیدا شدنی
نباتا منصوب علی المصدر ثم یعیدکم فیها پس باز گردانید شما را
در زمین یعنی چون بمیراند شما را در گورها باز برد و هر جایگاه که
خواهد ویخرجکم اخراجا بیرون آورد شما را و از زمین بیرون
آوردنی و بقدرة کامله از بهر جزا دادن در روز قیامت باز
نعمت دیگر را یاد کرد و گفت جل جلاله والله جعل لکم الارض بساطا
و خدای تعالی کرد از برای شما زمین را همچون شادروان
گسترده یعنی همچون قالینها کرد زمین را لتسلکوا منها تا میروید
و میگردید از زمین سبلا راهها فجاجا فراخ جمع فج راهها پیدا
کرد و در کوهها و دشتها تا بمقاصد خود برسید و از شهرها
بشهرهای دیگر روید و از انواع نعمتها بیارید و ببرید و قد
اظهر نوح علیه السلام باسم الله تعالی فی الآیات و لم یکشف بالتفسیر
التذاذا باسم معبوده و اظهارا بمقصوده نصیب درویش عارف

آنست که و بارشاد و نظر صحیح خلق را براه حق بخواند و در اثنای
آن از ذکر حق تعالی غافل نشود چنانکه شیخ المرسلین یعنی نوح
علیه السلام بیان کرد اوّلا دلیل از وجود ایشان با ایشان نمود و ثانیا
از آسمانکه محل نظر ایشان بود و ثالثا از زمین آسمان با آن و رابعا
از اصل ایشان که آدم بود از زمین بود و خامسا از زمین جای
وی بود و ممر و مسالک و مأوای و محل و مسکن ایشان بود چون
چندین دلایل قاطعه و براهین ساطعه تمرد نمودند بعد از اظهار
طرف استدلال تضرع کرد بحضرت ذو الجلال و گفت وَقَالَ نُوحٌ
گفت نوح علیه السلام بطریق تحزّن و تحسّر و تضجّر از افعال
کافران رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي ای پروردگار من بدرستی که این کافران
قوم من بیفرمانی کردند مرا و از سخن من روی گردانیدند وَاتَّبَعُوا
و پیروی کردند مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا کسی را که مال وی
و فرزند وی زیاده نکرد وی را مگر زیان کاری یعنی مرا متابعت
نکردند و کلانتران و توانگران را که مال دارند و فرزند متابعت
نکردند و آن مال و فرزند سبب زیان دو جهانی ایشانست
نقلست از خواجه ویس قرن رحمه الله علیه هر که سه چیز دوست
دارد هرگز بدیدار خدای تعالی واصل نشود یکی طعام خوش خوردن
و دوم لباس نیکو پوشیدن و با توانگران نشستن و سبب درویش
اینست که میل بتوانگران و ظالمان نکنند و صحبت با صالحان

دارد

دارد و در راه فقر صبر کند و سعی تمام نماید که دنیا را بقای بیشتر
نیست و در آن کوشد که از علم باطن و ظاهر بهره گیرد و عمل کند
تا بدوستی حضرت مولی مشرف شود شعر بغداد خلیفه را و
دری سلطان را جانان ما را و جان ما جانان را
طواف حاجیان دارم بگرد یار میگردم اخلاق سگان دارم
که بر مردار میگردم وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا و مکر کردند مکر کردن
بزرگ و مکر ایشان این بود که کلانتران و توانگران ایشان
وَقَالُوا گفتند مر قوم خود را لَا تَذَرُنَّ مگذارید آلِهَتَكُمْ خدایان خود را
بسخن نوح که وی دروغ گویست و دیوانه است بطریق
اجمال گفتند باز بطریق تفصیل گفتند وَلَا تَذَرُنَّ مگذارید این
پنج بت را وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا این نامهای
بتان قوم نوح است وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا و بدرستی که گمراه کردند
کلانتران قوم نوح بسیاری از مردمان را و این پنج بت را
جمشید ساخته بود و چون جمشید را کشتند این بتان در
میان مردم می بودند و آن پادشاه که جمشید را کشت نیز بت
پرست بود و حق تعالی نوح را به پیغامبری فرستاد و آن
قوم سخن او را نشنودند پس دعا کرد نوح علیه السلام و گفت
وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ ای خدای من زیادت مکن ظالمان و کافران را
إِلَّا ضَلَالًا مگر زیانکاری و هلاکت و حق سبحانه و تعالی دعای

نوح را قبول کرد و گفت جل جلاله مِمّا خطیئاتهم از خطاها و کفرهای
ایشان بود اُغرِقوا غرق شدند در آب طوفان نوح فادخلوا نارا
پس در آورده شدند بآتش دوزخ از پس آن بقول امام
ضحاک قوم نوح از یک طرف بآب غرق می شدند و از طرف
دیگر بآتش دوزخ میسوختند و این آیت دلیل است بر آنکه
کافر را در گور عذاب باشد نعوذ بالله من ذلک فلم یجدوا لهم
من دون الله انصارا پس نیافتند این قوم نوح مر قوم خود را
یاری کننده کان بدون خدای تعالی یعنی هیچ کس فریاد نرسد
شان از عذاب خدای تعالی چون نوح علیه السلام از ایمان
آوردن قوم خود نومید شد دعا کرد کلانتران و توانگران خود را
و آن قوم را که سخن ایشان شنودند هیچ سود نرساند نصیب
درویش اینست که سخن اهل طریق و شریعت را شنود
و از سخن اهل دنیا دور باشد تا هلاک نشود شعر من سگ
اصحاب کهفم بر در مردان مقیم ** گر دهر در مینگردم استخوانی
گو مباش ** چون نوح پیغامبر علیه السلام از ایمان آوردن
قوم خود نومید شد دعا کرد و گفت وقال نوح ربّ لا تذر
علی الارض من الکافرین دیارا گفت نوح ای پروردگار من مگذار
از هیچ کافران گرانیده و باشنده یعنی هیچ کس را الدیار متخذ الدار
و ساکنها کسی که سرای گیرد و ساکن باشد آنرا دیار گویند

چون نوح

چون نوح علیه السلام این دعا کرد همه کافران هلاک شدند
مگر عوج ابن عنق که از اهل دار نبود زیرا که از بسیار بزرگی
در هیچ دار و خانه ساکن نمیتوانست تا زمان موسی علیه السلام
و بر دست وی هلاک شد انّک ان تذرهم بدرستی که تو اگر ایشانرا
بگذاری و هلاک نکنی یُضِلّوا عبادک گمراه کنند بندگان ترا
ولا یلدوا الّا فاجرا کفّارا و نزایند مگر فرزندان بدکردار فاجر
کفار نیک ناسپاس یعنی کفر اختیار کنند و این دعا وقتی بود که
معلوم وی شده بود بوحی که فرزندان ایشان ایمان نخواهد
آوردن زنان ایشان عقیم شدند پیش از عذاب بچهل
سال چون کافرانرا دعای بد کرد مؤمنانرا دعای نیک کرد
و گفت ربّ اغفر لی ای پروردگار من و آمرزگار من و آفریده
کار من بیامرز مرا و لوالدیّ و مر پدر و مادر مرا بودند هر دو مؤمن
و لمن دخل بیتی مؤمنا بیامرز مر کسی را که در آید بخانه من
یعنی در کشتی یا در مسجد وی یا در دین وی و او مؤمن باشد
چنین گفت تا ابلیس را شامل نشود اگرچه داخل کشتی بوده باشد
و للمؤمنین والمؤمنات و بیامرز همه مردان با ایمان را و همه زنان
با ایمان را تا قیامت درین آیت اشارت است که انبیا و اولیا
مظهر قهر اند بر اعدا و مظهر لطف اند بر اولیا شعر در جنگ چو
آهنیم و در صلح چو موم ** بر دوست مبارکیم بر دشمن شوم ** ولا

تزد الظالمین الا تبارا · مفزای و زیاده مکن ستمکاران را مگر هلاک
و عقوبت التبار و التتبیر هلاک کردن سه طایفه را دعا کرد که
مؤمنان را و ظالمان را اگر گوییم مراد از ظالمان کافرانند نکو
شود دعای او مستجاب شد در حق کافران و ظاهر شد ا
امید میداریم که بر همه مؤمنان رحمت کرده شود و ستمکاران
بقهر هلاک کرده شود و سعی نمای تا از مؤمنان باشی و از
کافران و ظالمان نباشی تا بقهر هلاک نگردی و عن رسول الله
صلی الله تعالی علیه و سلم انه قال من قرأها کان من المؤمنین
الذین تدرکهم دعوة نوح علیه السلام بسم الله الرحمن الرحیم
قل بگوی ای محمد کافران مکه را و غیر ایشان را اوحی الی وحی فرستاده
شد بمن انه استمع که گوش داشتند نفر من الجن گروهی از پریان
فقالوا پس گفتند انا سمعنا بدرستی که شنودیم قرآنا عجبا خواندنی
عجب که هرگز باین بلاغت و فصاحت و خوبی سخنی نشنیده ·
ایم یهدی الی الرشد راه بنماید بصواب و راه راست و دین
راست الرشد و الرشد و الرشاد راه راست یافتن فآمنا به
پس ایمان آوردیم باین قرآن و لن نشرک بربنا احدا و هر
گز شرک نیاریم بخدای خود هیچکس را درین سخن اشارتست
بفضل پیغمبر خدای تعالی بنسبت این پریان و سرزنش مر
کافران مکه را که ایمان نمی آرند با وجود آنکه خود را از عقلا و صلحا

میدارند

میدارند تا بشرکت بحضرت واجب الوجود میسازند یکبار
قرآن را پریان شنودند و ایمان آوردند و ایشان دائم میشنودند
و نمی گرویدند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل
العظیم در سیر النبی علیه السلام آورده است که این
قصه در سال دهم از نبوت بود و این چنان بود که
حضرت رسالت علیه السلام در قریه نخله محمود با یاران
خود نماز بامداد میگذارد گروه پریان آنجا رسیدند
و قرآن را شنودند در رفت و وجد در دلهای ایشان پیدا شد
و دوستی رسول علیه السلام در دلهای ایشان پیدا آمد
و بطاقت شدند و بقوم خود رفتند و این حال را گفتند
و آمدند شبی پیش حضرت رسول علیه السلام آمدند و ایمان
آوردند و در لیلة الجن غیر عبد الله ابن مسعود کسی دیگر نبود
با رسول علیه السلام و عبد الله گفت که رسول علیه السلام خطی
کشید و مرا فرمود تا در میان آن خط نشستم و رسول علیه السلام
رفت و پریان را دعوت کرد بر اسلام و ایشان بسیار
بودند و ایمان آوردند و در صحیح مسلم آورده است که هیچ کس
از صحابه بوی نبود و رسول علیه السلام گفتند که پریان سه
قسم اند بعضی همچون مرغان با پر و بال در هوا می پرند و بعضی
بصورت سگان و ماران اند و بعضی بهر جنسی که خواهند

میکردند ولیلة الجن هم در مکه بوده در موضعی که آنرا حجون
گویند و حجون گورستانیست در مکه مشرفه همچون بقیع در
مدینه و گفته اند آن نفر که استماع قرآن کرده بود نام وی
عمرو بود و عبدالله ابن مسعود گفت از قومی شنودم که
گفتند ما در سفر بودیم ماری دیدیم کشته شده بود در خون
غلطیده یکی از ما آن مار را در زیر خاک دفن کرد و ما رفتیم
بعده قومی ما را پیش آمدند و گفتند کیست از شما که عمرو را دفن
کرد در زیر خاک و ما گفتیم که عمرو چکس است گفتند آن مار که
شما او را دفن کردید در فلان موضع او از یاران رسول
بود از پریان و نام وی عمرو بود و استماع قرآن کرده بود
و در میان دو قبیله از پریان جنگ شد یک گروه مسلمان
بودند و عمرو از ایشان بود و دیگر قبیله کافر بود عمرو را کشتند
و مرتبه شهادت یافت وَاَنَّهُ تَعالی جَدُّ رَبِّنا هر آینه بلند است
بزرگواری پروردگار ما التعالی بلند شدن الجد بزرگواری
بیان بزرگواری کرد و گفت جل جلاله مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا
نگرفته است هیچ کس را بزنی و فرزندی چونکه گرفتن زن و فرزند
از نقصانست و حضرت حق تعالی از نقصان منزه است
الضمیر فی انه للشان وقرا فی السبعة انه بالکسر عطفا علی
انا سمعنا لانه مبتدا محکی بعد القول وکذا البواقی وهی ثلاث

عشر

عشر موضعا وبالفتح عطفا علی انه استمع فیکون من الموحی الیه
ای الی النبی علیه الصلوة والسلام او علی الهاء فی آمنا به فکانه
قیل فآمنا به بانه تعالی جد ربنا او علی الجار والمجرور فکانه قیل
صدقناه وصدقنا انه تعالی جد ربنا وهذان الوجهان الاخیران
اولی معنی ولفظا للقرب وَاَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا
هر آینه بود که میگفت بیخرد ما بر خدای تعالی گفتنی دور از حق
و دروغ بزرگ و آن ابلیس بود که با کافران جن لعنة الله علیهم
شریک میگفتند مر حق تعالی را و او را اثبات زن و فرزند میکردند
پریان گفتند که چون ما قرآن را شنودیم دانستیم که این دروغ بوده
است که حق تعالی را شریک باشد زن و فرزند چون باشد
در قرآن منع کرده شده است و دلیل عقلی نیز این تقاضا
میکند پس ما را دلیل عقلی و سمعی حاصل آمد دانستیم حق را و در این
آیت تعریض مر کفار را که معاند و گردن کش اند و بی عقلند
السفیه بیخرد والسفهاء جماعة الشطط دوری الضمیر فی انه للشان
وانه کان ویقول تنازعا فی سفیهنا وسفیهنا اسم کان ویقول
خبره مقدما علیه علی الله متعلق بیقول وَاَنَّا ظَنَنَّا اَنْ لَنْ تَقُولَ
الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا و بدرستی که ما گمان می بردیم که هر
گز نگوید آدمی و پری بر خدای تعالی را دروغی یعنی گمان می
بردیم که ایشان راست میگویند که خدای تعالی را زن و فرزند

وشر نگیست تا ما قرآن را شنودیم و دانستیم که ایشان دروغ میگفته‌اند
ما از ایشان بیزار شدیم و مسلمان شدیم کذبا صفة مصدر
محذوف ای قولا کذبا ای مکذوبا فیه وانه کان رجال من الانس
یعوذون برجال من الجن فزادوهم رهقا و بدرستی که بودند
مردان از آدمیان که پناه میگرفتند بمردانی از پریان پس
زیادت کردند این آدمیان پناه گیرنده پریان را تکبر و بزرگی
و بیداری معنی رهق اینست که یا زیادت کردند پریان آدمیان
گمراهی و تباهی بسبب آنکه بایشان پناه گرفتند در جاهلیت
و کافری رسم این بود که چون کافران بسفر رفتندی و در هر بیا
بانی در آمدندی و فرود آمدندی گفتندی ما پناه میگیریم بکلانتران
پریان این موضع را از بدی قوم او و ازین سخن پریان را
تکبر و گمراهی زیادت شدی که آدمیان پیش ما و بما پناه
میگیرند پس این پریان که قرآن را شنودند و دانستند که هیچ
کس فریاد نمی رسد مگر الله تعالی و پناه گرفتن روا نیست
مگر بحضرت او و ازین خطا برگشتند و توجه بحضرت حق کردند
جل جلاله پس مؤمن موحد باید که چون بشر رسد در بیابانی در
سفر یا در حضر باید که بگوید اعوذ بالله من الشیطان الرجیم و بگوید
رب اعوذ بك من همزات الشياطين واعوذ بك رب
ان يحضرون و معوذتین را بخواند یعنی قل اعوذ برب الفلق

و قل اعوذ برب الناس و بگوید اعوذ بکلمات الله التامات
من شر ما خلق و ذره هیچ چیز با و ضرر نرسانند انشاء الله تعالی
یکی از یاران رسول گفت در وقت کفر و کافری در سفر بودیم
در بیابانی ناگاه گرگی آمد و یکی گوسفندی را از رمهٔ شخصی گرفت
وی بر آن شخص فریاد کرد و گفت ای کلانتر پریان در
پناه تو آمدم و پناه بتو میگیرم آوازی شنودم که ای گرگ گوسفند را
رها کن وی بما پناه گرفته است در حال گرگ گوسفند را رها
کرد و برفت و این استدراج باشد نعوذ بالله من ذلك
نصیب تو اینست که پری خوانی نکنی و از برای پریان خون
نکنی که کافر شوی و عروس بر تو طلاق شود و اعتقاد بر کتاب
طالع نکنی و مشوبات نادان نکنی و بوی خوش سوختن و چراغ
دادن از برای دفع مضرت پریان نکنی وانهم ظنوا كما ظننتم ان لن
يبعث الله احدا و بدرستی که پریان کافر گمان بردند چنانکه شما
کافران مکه گمان می برید که هرگز زنده نکند خدای تعالی هیچکس را
بعد از مردن پریان که قرآن را شنودند اینچنین گفتند و ازین
اعتقاد بد برگشتند درین نیز تعریض است بکافران مکه را
و یحتمل ان یکون الضمیر فی انهم وظنوا راجعا الی رجال من الانس
و ظننتم کان خطابا للجن علی سبیل الموعظة من المستمعین و قیل
این روایت جدا از سخنان پریان نیست بلکه از جمله وحی است

وعطف است بر آنه استمع تقديره على هذا قل اوحى الى انه كان
رجال من الجن الآية وانهم اى كفار الجن انهم ظنوا كما ظننتم اى
ايها الكفار من الانس والاول اولى بقرينة ما قبل الآية وما
بعدها وهو قوله تعالى وانا لمسنا السماء فوجدناها ملئت حرسا
شديدا وشهبا و پريان گفتند بدرستى كه ما بسوديم آسمانرا يعنى
خواستيم كه بر آسمان بر آييم پس يافتيم آسمانرا الا ملاء پر كرده شده
از نگاهبانان قوى و ستارگان روشن الشهب جمع شهاب الحرس
جمع حارس معنا فهو اسم جمع ولذلك وصف بشديد الحراسة
نگاهبانى كردن يعنى پاره از شعله نور ستاره كه انداخته شود بديو
تا بگريزد و بآسمان بر نيايد وانا كنا نقعد منها مقاعد للسمع و باز پريان
گفتند بدرستى كه ما بوديم كه مى نشستيم در جايهاى نشستن از
آسمان از براى شنيدن سخن فرشتگان يعنى پيش ازين ما مى توانستيم
كه بر آسمان بر آييم و هر جا كه خواستيمى بر آمدى و نشستى و
سخن فرشتگان شنودمى فمن يستمع الآن يجد له شهابا رصدا پس
هر كه از ما اكنون ميخواهد كه بر آسمان برود و گوش دارد سخن
فرشتگانرا مى يابد از براى خود ستاره را كه راه او در انگاه ميدارد
و مى زنندش و مى رانندش تا بر آسمان بر آيد مقاعد جمع مقعد جاى
نشستن الآن اكنون وهو مبنى على الفتح بملازمته لام التعريف
الرصد نگاهبانان اسم جمع او جمع راصد الرصد والرصود چشم

داشتن

داشتن و نگاه داشتن وانا لا ندرى اشر اريد بمن فى الارض
ام اراد بهم ربهم رشدا و بدرستى كه ما نميدانستيم كه بلا و عقوبت
خواسته شده است با اهل زمين يا خواسته شده است
بر اهل زمين پروردگارشان نيكى و رحمتى يعنى بود اين ما
نميدانيم چنانكه پيشتر ازين ميدانستيم پس منع كردن ما از
آسمان بسبب نيكى اهل زمين است يا بسبب بدى اينان
عبد الله ابن عباس رضى الله تعالى عنهما گفت هر قبيله را از
پريان كسانى بودند كه بر آسمان بر شدندى و جاى نشستندى
چون وحى آمد فرشتگان را شنودندى آوازى مثل آواز
آهن كه بر طاس زده شود همه فرشتگان سجده كردندى تا وحى
آمدى سر از سجده بر داشتندى و از فرشتگان كه وحى با ايشان
آمدى پرسيدندى كه چه وحى آمد اگر حكمى بودى كه در آسمان بودى
قبول كردندى و اگر حكمى بودى كه تعلق بزمين داشتى از قحط
و بلا و فراخى و مردن و غير آن فرشتگان با يكديگر گفتندى
و پريان شنودندى و فرود آمدندى و آن خبر را بدوستان
خود كه پرى پرستان بودند و منجمان و فال گويان و دروغ
با آن بسيار آميختندى و بسبب فساد خلق شدندى

چون حق تعالى

رسالة في الولاء لمولانا خسرو رحمه الله تعالى عليه

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين يا كريم

الحمد لله الذي احكم احكام الشرع المتين، وعظم قدر من فقه في الدين، والصلوة والسلام على من ايده بالكتاب المبين، سيدنا محمد وآله واصحابه اجمعين، اما بعد فان ملوك هذه المملكة خلد الله تعالى ايام دولة خلفهم، وافاض سجال الرحمة والغفران على سلفهم، كما فاقوا على ملوك ساير الممالك باسقاط فرض الجهاد عنهم بمباشرتهم المعارك، فاق ايضا هذه المملكة على سايرها بكونها موضع الجهاد مع الكفار الفجار ذوي الشقاق والعناد، ولذلك كثرت فيها السبايا والارقاء، فكثرت بالضرورة المحررون والعتقاء، فكثرت فيهم قضية الولاء، وشاعت، وانتشرت بينهم قصته وذاعت، بخلاف ساير الممالك والديار حيث لم تشتهر فيها مثل هذا الاشتهار، ولذا لم يبسط القول في مباحثه علماؤها في كتبهم المشهورة، ولم تقع فيها كساير المباحث مفصلة منشورة، لا سيما بحث من تولد من حرة الاصل والعتيق، فانه لكثرة وقوعه كان الحري بالتعرض له والتحقيق، ومع ذلك لم يتعرضوا لحكمه نفيا واثباتا الا قليلا، ولذا ضل ابناء الزمان فيه منهجا وسبيلا، حيث جعلوا جانب الاب مطمح النظر، ولم يدروا ما في ترك جانب الام من الضرر، واكتفوا في ثبوت العتق على الشهادة بالاشتهار والسماع، ولم يقفوا على ما في ذلك من مخالفة الجمهور بل الاجماع، ولكن من قصد الاسماع عموم النفع من العلماء العظام، تعرضوا لما هو المقصد الاصلي والمرام، فمنهم من عبر عنه بعبارة دالة قطعا عليه، ومنهم من اورده بما هو

ظاهر

ظاهر فيه يجب رده اليه، ومنهم من ذكره بما هو في خلافه ظاهر لكن يجب صرفه عنه لما اوجبه من دليل باهر، ومن الناس من اخطأ وخبط، حيث خلط الصواب بالخطأ والغلط، فيجب التنبيه على فساد كلامه، واظهار مخالفته للرواية والدراية والزامه، فلا جرم حررت رسالة في هذا الباب، مستظهرا بالملك الملهم الصواب، ورتبتها وهذبتها على احسن ترتيب والطف تهذيب، حيث اشتملت على مقدمة ومقصد وفصل وتذنيب، [illegible] ففي بيان ما يتوقف عليها المباحث الآتية منها ان حر الاصل في اصطلاح الفقهاء يستعمل في معنيين احدهما من لم يجر عليه نفسه رق بل تولد من معتقة بعد مضي ستة اشهر من وقت النكاح والعلوق او ممن في اصلها رقيق، والثاني من لا يكون في اصله رقيق اصلا، ومنها ان الولاء كما صرح به صاحب الهداية وغيره منبني على زوال الملك ولهذا قالوا لا تقبل فيه الشهادة بالتسامع كما في العتق وزواله، ثبوته وثبوته على الولد يكون من قبل الام لما تقرر ان الولد يتبع الام في الرق والحرية ولا يسري ملك الاب الى الولد فلا يكون زواله عن الولد الا من قبل بعتق الام وعصبته في حكمه فاذا لم يكن في جانب الام رق لا يتصور على الولد ولاء، ومنها ان اللفظ اذا كان قطعيا في معنى وجب ان يحمل عليه الظاهر المحتمل له ولغيره لا سيما في الروايات ومنها ان المطلق يحمل على المقيد في الروايات ولهذا ترى مطلقات المتون كالكنز وغيره يقيدها الشراح وان كان الشارح هو المصنف كما في الكافي وغيره واما المقصد ففي نقل روايات يعول عليها وايراد مباحث تتعلق بها منها ما ذكر الشيخ علاء الدين ابو بكر الكاساني في البدايع وهو كتاب ينقل عنه الفضلاء المحققون كالامام المفتي بمصر والشام

ابي عبد الله السروجي حتى قال في شرحه للهداية ذكر صاحب المحيط ان الثنية مسنة في الطهارة وكذا في البدايه والتحفة والقنية وقد وافقهم على ذلك صاحب الهداية حيث قال من شرايط ثبوت الولاء ان لا تكون الام حرة اصلية فان كانت فلا ولاء لاحد على ولدها وان كان الاب معتقا لما ذكرنا ان الولد يتبع الام في الرق والحرية ولا ولاء لاحد على امه فلا ولاء على ولدها فان كانت الام معتقة والاب معتقا فالولد يتبع الاب في الولاء ويكون ولاؤه لموالي الاب لا لموالي الام لان الولاء كالنسب والاصل في النسب هو الاب ... تحقيقه انه اراد بحرة الاصل الحرة الاصلية بالمعنى الثاني بقرينة قوله ولا ولاء لاحد على امه وقد عرفت ان الولاء مبني على زوال الملك وزوال الملك بالواسطة لا يكون الا من قبل الام فاذا كانت حرة الاصل بهذا المعنى لم يثبت على الولد ملك فلا يثبت عليه ولاء فان قيل هذا يقتضي ان لا يثبت عليه الولاء الا من قبل الام حتى لو كان في الجانبين رق لوجب ان يكون الولاء لقوم الام دون الاب وقد صرح بخلافه حيث قال فالولد يتبع الاب في الولاء قلنا مقتضى كون الولد تابعا للام في الرق والحرية ان يكون كذلك لكن لما ثبت في كل من الطرفين ضعفه بانتفاء شرف الحرية اعتبر حديث الولاء لحمة كلحمة النسب فترجح جانب الاب فالحاصل ان في هذا الباب ثبت اصلان يجب العمل بكل منهما بقدر الامكان احدهما ان الولد يتبع الام في الرق والحرية والثاني ان الولاء لحمة كلحمة النسب فان لم يكن في جانب الام رق يتبعها الولد فلا يثبت عليه الولاء لانه من آثار الرق وان كان في الجانبين رق يعتبر قوة النسب ويثبت الولاء لجانب الاب وهذا ما قال في الهداية ولو كان الابوان معتقين فالنسبة الى قوم الاب لانهما استويا والترجيح لجانبه لشبهه بالنسب او لان

النصرة

النصرة به اكثر حتى لو كان نسب الاب ضعيفا بان يكون عجميا حر الاصل والام معتقة كان الولاء لقوم الام عند ابي حنيفة ومحمد رح كما ذكر ايضا في الهداية وغيره ومنها ما ذكر الشيخ رشيد الدين محمد النيسابوري في شرح قول التكملة وان اختصم موالي الاب وموالي الام في ولائه فقضاؤه لموالي الام قضاء بالعجز حيث قال اراد بهذا ان يكون الام مولاة لانها لو كانت حرة الاصل لما ثبت على الولد ولاء ومهما كان احد الابوين حر الاصل لا يكون على الولد المولود منهما ولاء لان الام اذا كانت حرة الاصل فالولد يتبعها في الحرية والاب اذا كان حر الاصل فالولد يتبعه في النسب والولاء لحمة كلحمة النسب والمراد بقولنا حر الاصل ان يكون عربيا لان العرب لم يجر عليه نفسه رق ... انما قال والمراد بقولنا حر الاصل الخ لانه لما اطلق القول بان الاب اذا كان حر الاصل فالولد يتبعه في النسب ورد عليه انه يقتضي ان يكون الولد تابعا للاب عجمي حر الاصل ولا يكون عليه ولاء لقوم الام اذا كانت معتقة وهو خلاف ما صرح به في الهداية وغيره فاراد دفعه بان المراد بكون الاب حر الاصل ان يكون عربيا قوي النسب لان العرب لم يجر عليه رق ليضعف نسبه اذ ليس عليهم الا السيف او الاسلام فان قيل لم لم يعتبر العربية في جانب الام قلنا لان المقصود من اعتبارها تقوية النسب ولا نسب في جانب الام يعتد به ليراد تقويته لا يقال قوله اراد بهذا ان تكون الام مولاة مخالف لكلام صاحب الهداية حيث قال في تقرير اصل هذه المسئلة قبيل قوله وان اختصم موالي الام وموالي الاب الخ وان مات المكاتب وله ولد من حرة وترك دينا وفاء بكتابته الخ فان كون الام مولاة مخالف لكونها حرة لانا نقول لا مخالفة لان المولاة اما معتقة او مولودة من معتقة وعلى التقديرين يصدق عليها الحرة وان لم يصدق الحرة

الاصلية بالمعنى الثاني المذكور في المقدمة ومنها ما قال الامام شمس الائمة السرخسي في وجيز المحيط ان كانت الام حرة والاب معتقا فلا ولاء على الولد اي [illegible] لم يرد بالحرة الحرة مطلقا لان هذا الحكم لا يستقيم الا في بعض افراده وهو الحرة الاصلية بالمعنى الثاني لا الحرة بالمعنى الاول والا لم يصح الحكم بعدم الولاء على الولد لما عرفت ان الولاء ح يكون لقوم الاب بل اراد الحرة الاصلية بالمعنى الثاني لما سبق من العبارتين القطعيتين في هذا المعنى وقد عرفت ان ما هو ظاهر في معنى ومطلق يجب رده الى ما هو قطعي فيه ومقيد ومنها ما ذكر الشيخ ابو محمد مسعود بن الحسين في مختصره المشتهر بالمسعودي حيث قال من كان حر الام لا ولاء عليه لاحد فله ان يوالي من يشاء [illegible] هذا ايضا ظاهر فيما ذكرنا ومطلق فيجب رده الى ما هو قطعي فيه ومقيد على ما سبق [illegible] في ايراد ما يروى ويرى في الظاهر مخالفا لما مر من الحق الباهر وبيان عدم المخالفة في الحقيقة بالبينة على ما سبق من الوثيقة منه ما قال في المنية الولد وان علق حر الاصل بان كانت امه حرة اصلية او عارضية يجوز ان يثبت عليه ولاء اما الولاء لقوم الاب او لقوم الام ثم قال ان كان الاب حر الاصل لا ولاء لقوم الاب وكذا ان كانت الام حرة الاصل لا ولاء لقوم الام لان حر الاصل لم يجر عليه عتق فلا يثبت على ولدها الولاء [illegible] المتبادر من ظاهره ان الام ان كانت حرة الاصل مطلقا جاز ان يثبت على ولدها الولاء وليس كذلك بل مراده بالحرة الاصلية ههنا الحرة الاصلية بالمعنى الاول المذكور في المقدمة بقرينة انه جعل الولد المتولد من حرة عارضية وهي المعتقة حر الاصل ثم جعل الحرة الاصلية مقابلة للعارضية فلا مخالفة بينه وبين ما سبق من الحق في صورة كون الولاء لقوم الاب ما اذا كان في نسب الاب رقيق والولد ولد من معتقة او ممن ولدت

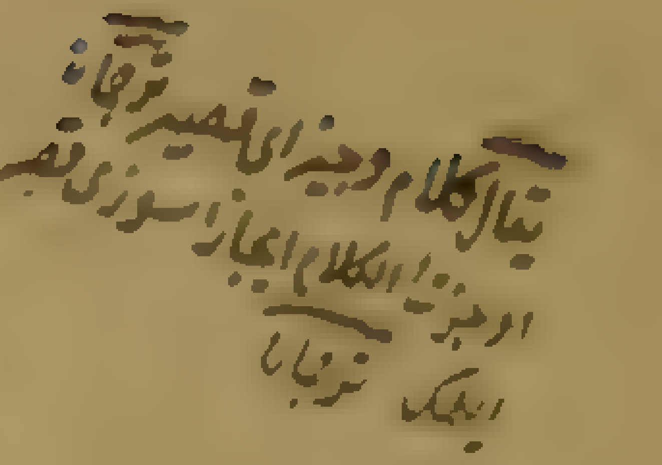

من معتقة وصورة كون الولاء لقوم الام ما اذا كان الاب نبطيا حر الاصل تزوج بمعتقة انسان او من ولدت من معتقة فان ولاء الولد في الاول لقوم الاب اتفاقا وفي الثاني لقوم الام عند ابي حنيفة ومحمد رح واما حر الاصل وحرة الاصل في قوله ان كان الاب حر الاصل لا ولاء لقوم الاب وكذا ان كانت الام حرة الاصل وفي قوله وان كان الاب حر الاصل فعلى وجهين فمحمول على المعنى الثاني المذكور في المقدمة فكأنه رحمه الله اراد بيان الاصطلاح وقصد التنبيه على التوفيق بين الروايات والاصطلاح ومنه ما قال في التاتارخانية ولو شهدا ان اب المدعي هذا اعتق اب الميت هذا وهو يملكه ثم مات المعتق وترك ابنه هذا وهو المدعي ثم مات المعتق وترك ابنه وهو الميت وهو ولد من امرأة حرة قضى بالميراث للمدعي [illegible] مراده ايضا بامرأة حرة الحرة الاصلية بالمعنى الاول فلا يخالف لما سبق من الحق [illegible] في نقل ما ذكر في بعض كتب على ظهر شرح الجامع الصغير للعتابي وايراد ما يرد عليه فانه قيل فيه ولو كان ابواه عربيين فلا ولاء على الولد لاحد لان العرب حر الاصل لانه لا استرقاق عليهم وكذا اذا كانا نبطيين حربيين من الاصل وكذلك اذا كان الاب عربيا او نبطيا وهو حر الاصل والام معتقة لا ولاء على الولد لانه يتبع الاب وان كانت الام عربية والاب معتق او نبطي اسلم ووالى رجلا او كانا معتقين فالولد مولى لمولى الاب لان الولد يتبع الاب في الولاء كما في النسب انما الخلاف فيما اذا كانت الام معتقة والاب مولى الموالاة [illegible] فيه بحث اما اولا فلان ضم النبطي الى العربي في قوله وكذلك اذا كان الاب عربيا او نبطيا وهو حر الاصل والام معتقة لا ولاء على الولد غير صحيح لوجهين الاول انه مخالف للرواية حيث قال في المبسوط وغيره اذا كانت الام معتقة انسان والاب حر مسلم نبطي لم يعتقه احد

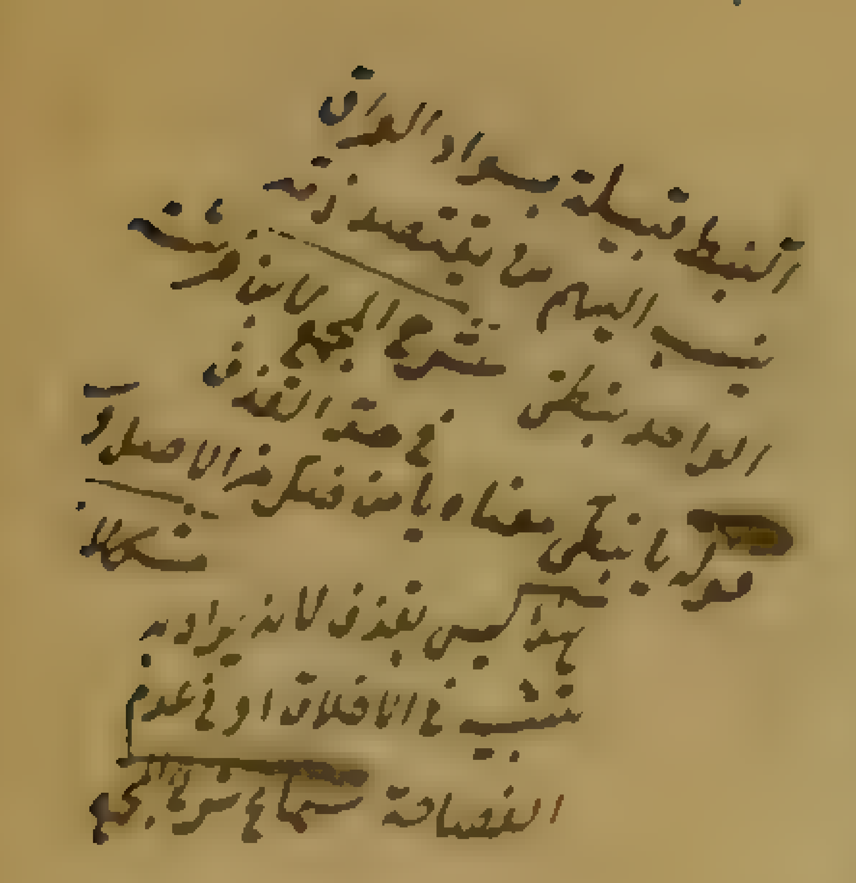

فالولد مولى لموالي الام في قول ابي حنيفة ومحمد رح وكذلك ان كان الاب
والى رجلا وعند ابي يوسف رح في الفصلين لا يكون مولى لموالي الام ولكنه
منسوب الى قوم ابيه واما الثاني انه مخالف للدراية لما عرفت ان الولد
يتبع الام في الرق والحرية وان الولاء مبني على زوال الملك فالام اذا
كانت معتقة كان الولد تابعا لها في زوال الملك وزواله بالواسطة لا يكون
الا من قبل وليها فلا يكون الولاء الا له واما ثانيا فلان قوله وان كانت
الام عربية والاب معتق فالولد مولى لموالي الاب باطل لانه مخالف للرواية
والدراية اما الاول فلما عرفت من الروايات الصحيحة ان الام اذا كانت
حرة الاصل لا سيما اذا كانت عربية لا يكون على ولدها ولاء لاحد واما
الثاني فلما عرفت مرارا ان الولد يتبع الام في الحرية وان الولاء مبني
على زوال الملك ومملوكية الاب لا تسري الى الابن فاذا كانت الام حرة
اصلية لا سيما اذا كانت عربية كيف يثبت على الولد ولاء وبكونه
مخالفا للدراية يعلم انه لا اختلاف رواية ههنا فلا يكون ما ذكر فيه
معمولا عليه فتدبر واستقم واما ثالثا فلان قوله لان الولد يتبع الاب
في الولاء باطل لانه ليس على الاطلاق بل اذا كانت الام ايضا معتقة ليتحقق
الضعف في الجانبين ويترجح جانب الاب لكونه اكتسب له كما صرح
به في الهداية واما رابعا فلان الحصر المستفاد من قوله انما الخلاف فيما
اذا كانت الام معتقة والاب مولى الموالاة مخالف لما نقلنا من المبسوط
من كون خلاف ابي يوسف في الفصلين ولبعض شروح الجامع الكبير حيث ذكر
فيه لو كان الرجل نبطيا فتزوج بمولاة لقوم وللرجل ولاء موالاة او لم يكن
له ولاء موالاة فالولد تابع للام في الولاء العتاقة في قول ابي حنيفة ومحمد رح
وقال ابو يوسف رح يكون تبعا للاب كما قلنا في الغرر وللكافي وللشروح الهداية
وللزاد ولشرح الاقطع ايضا حيث صرحوا فيها بالخلاف في الفصلين ولم يوجد

هذا الحصر فيها وان في غيرها سوى هذا الكتاب ولا يخفى على خبير منصف وبالسداد
والاستقامة متصف ان كلاما يكون في نفسه مخالفا للرواية والدراية
ومحفوفا بكلامين مخالفين للدراية الصحيحة والرواية الصريحة كيف
يصح الاستدلال به والاستشهاد وانى يتأتى به الاعتماد والاستمداد
فقد تلخص من جميع ما ذكرنا ان الابوين اذا كانا حرين اصليين بالمعنى
الثاني فلا ولاء على الولد واذا كانا معتقين او في اصلهما معتق فالولاء
لقوم الاب واذا كان الاب معتقا او في اصله معتق والام حرة الاصل بذلك المعنى
سواء كانت عربية او لا فلا ولاء على الولد لقوم الاب واذا كانت الام
معتقة والاب حر الاصل بذلك المعنى فان كان عربيا فلا ولاء على الولد لقوم
الام وان كان عجميا فعند ابي حنيفة ومحمد يكون لقوم الام عليه ولاء
خلافا لابي يوسف رح هذا ما تيسر لي في هذا المحل من التدقيق
والتحقيق والحل مستظهرا في ذلك بالملك الوهاب الهادي بفضله
عباده الى سبيل الصواب وقد اتفق الفراغ
عن نظمها في سلك التحرير وتصويرها على
احسن التصوير بالطف التقرير
في اوايل رمضان المبارك من
شهور سنة ثلث وسبعين
وثمانمائة

رسالة الولاء لمولانا كوراني • نور الله مرقده • وطاب ثراه •

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لمن انطقنا بحمده • والصلوة على من لا نبي من بعده • وعلى آله واصحابه وذرياته الراعين لعهده • اما بعد فقد وقفنا على رسالة انشاها بعض الفضلاء في مسئلة الارث بالولاء نسب فيها علماء الزمان الى الضلال عن نهج الحق • وزعم انه سبق الكل كل السبق • ولم يدر انه في فيافي التخيلات تاه • وفي كلما سطره سهاه ولاه • فبنفضنا اذا تا ملنا عرق الحمية لحماية الدين • وكشف الظلام عن غرة الصبح المبين • بقواطع الرواية • وسواطع الدراية • بحيث يظهر كالشمس لدى العينين • ولا يبقى في البين مجال القولين • هذا وانشير اولا الى ما وقع منه قبل شروعه فيما اخذه ومن ذلك انه قال ان ملوك هذه المملكة فاقوا سائر الملوك باسقاط فرض الجهاد عن سائر الملوك هذا كلامه ومع كونه صادرا عند ربان باطل في نفسه اذ قيام طائفة بالجهاد في قطر لا يسقط عمن في سائر الاقطار وانما اوهمه من قول علماء الاصول فرض الكفاية واجب على الكل ويسقط بفعل البعض وانما قالوا هذا ردا على من قال انه واجب على واحد بعينه واراد بالكل الذين يتصور لهم القيام به كالجواب للسلام فانه واجب على كل من كان حاضرا لا على كل من كان في الدنيا وقس عليه غسل الميت والصلوة عليه ودفنه ومن ذلك ما قال معترضا على القوم اكتفوا في ثبوت العتق على الشهادة بالاشتهار والسماع ولم يقفوا على ما في ذلك من مخالفة الجمهور بل الاجماع وهذا الذي قاله مع ركاكة لفظه اذ حق العبارة ان يقول اكتفوا في ثبوت العتق بالاشتهار والسماع خطأ في نفسه قال الاستروشني والعمادي ذكر شمس الائمة ان الشهادة مختلف فيها وكذا الولاء فاين الاجماع واين الجمهور ومن ذلك انه قال مشيرا الى المسئلة التي هو بصددها معترضا

على القوم

على القوم جعلوا جانب الاب مطمح النظر ولم يدروا ما في ترك جانب الام من الضرر وهذا صريح في انه جعل جانب الام في مسئلة الولاء مراعى كانه مخالف للحديث واجماع الفقهاء على ان جانب الام لا يراعى فيها الا عند الضرورة كما سنحققه اذا شرعنا في تحرير المسئلة وهذا اوان الشروع في المسئلة ونحررا ولا محل النزاع ثم نذكر ما عول عليه في زعمه ثم نقدم مقدمات لا يخالف فيها احد من العقلاء فضلا عن العلماء زعم هذا الفاضل ان الام اذا كانت حرة اصلية بان لم يمسها ولا لاحد اصولها رق لا ولاء على ولدها وان كان الاب معتقا والذي عول عليه في ذلك امور احدها ان بناء الولد على زوال الملك لانه مسببه وزوال الملك فرع ثبوته ولا ثبوت ملك على الولد الا من طرف الام لان الولد يتبع الام في الرق والحرية واذا كانت حرة اصلية بان لا يمسها ولا احد اصولها رق ولا ملك على الولد من طرف الاب فلا ولاء لان سببه زوال الملك وكما توجه عليه ان العلماء ذكروا في مسئلة الولاء ان الام وان كانت حرة الاصل الولاء لمولى الاب قدم مقدمة هي ان حرة الاصل عند الفقهاء على قسمين احدهما ان لا يمسها ولا احد اصولها الرق والآخر ان يكون العتق طاريا عليها او على احد اصولها فحيث اثبتوا الولاء مع حريتها الاصل ارادوا القسم الثاني اعني العتق الطاري هذا الذي ذكرنا من قوله ونحن نقول الاصل في ثبوت الولاء حديثان احدهما الاول قوله عليه السلام الولاء لمن اعتق قاله عند شراء ام المؤمنين عائشة رضي الله عنها عن الصديق الاكبر بريرة وقد شرط من باعها ان يكون الولاء له رواه مسلم والبخاري والحديث الثاني قوله عليه السلام الولاء لحمة كلحمة النسب رواه ابن الاثير في النهاية وغيره اما الحديث الاول فاتفق اهل الحديث على ان من في من اعتق عام في كل معتق وهو من عموم المجاز اذ لا يشترط مباشرة الاعتاق بل اذا اعتق انسانا بسبب اثر الولاء اي الارث بالولاء في ذرية المعتق مهما سفلوا كما انه يسري الوارثية

في عصبات المعتق كيف كانوا اصولا وفروعا او في الحواشي وعلى هذا اطباق الفقهاء
من سائر المذاهب معلوم عند كل احد ولم يشترط احد ان اخذ الارث شرطه
ان لا تكون الام حرة اصلية والحديث الثاني الولاء لحمة كلحمة النسب قال في
بيانه الحديث في شرح الهداية اعني النهاية معناه ان انتشار الولاء في الاصول
والفروع يشبه انتشار النسب واختلاطه يصير كالشيء الواحد مع شدة
المخالطة كالثوب المنسوج من السدآء لان الكلام من الاستعارة المكنية
قال ابن الاثير وروى كلحمة النسب وهذا تشبيه لا استعارة وقال وروى
بفتح اللام وضمه وكان القياس ان يكون النساء ايضا مشاركا الا ان الحديث
وهو قوله عليه السلام ليس للنساء من الولاء الا ما اعتقن الحديث قال المرتضى المحقق
في شرح الفرايض هذا الحديث وان كان فيه شذوذ الا انه تأكد بما روي عن
خيار الصحابة فصار كالمشهور فان قلت روى بعض شراح الهداية ان ابن
مسعود وشريحا والنخعي وهو المروي عن ابي يوسف قالوا ان حكم الولاء حكم
الميراث قلت لعله لم يبلغ الحديث هؤلاء لكن الذي رواه المرتضى المحقق في
شرح الفرايض ان مذهب ابن مسعود موافق لهذا الحديث ولعله اطلع على الحديث
بعد ذلك واذا تقرر هذا فلنشرع في بطلان ما استدل به قوله الولاء بسبب
زوال الملك مسلم اذ مع الرق لا يعقل الولاء وقوله الولد يتبع الام في الرق
والحرية مسلم وكذا قوله ولا ملك لمولى الاب على الولد مسلم قوله واذا لم يكن من جانب
الاب ملك فلا يتصور زوال الملك الا من جانب الام مسلم وقوله فاذا لم يكن
من جانب الام رق فلا يتصور على الولد ولاء هذه المقدمة غير لازمة لما تقدمها
وبيان عدم اللزوم يتوقف على معرفة الولاء لغة وشرعا اما لغة فهو القرب
مصدر ولي بمعنى قرب واما شرعا قال في النهاية شرح الهداية وكذا في الكافي
وشرح النافع الولاء شرعا عبارة عن التناصر والتناصر علة الارث والعقل
وهما بالرجال دون النساء وايضا قوله عليه السلام الولاء لحمة كلحمة النسب يدل على

الاختصا

الاختصاصا بالرجال لان النسبة انما تكون الى الاباء وانما نسب الولد الى الوالدة
اذا كان الاب عبدا ليس الا فاذا زال الرق انقطع النسبة الى الام سواء كانت حرة اصلية
او عارضية بلا خلاف كولد الملاعنة اذا كذب الملاعن نفسه انقطعت النسبة
الى الام وصار منسوبا الى الاب فنقول الولاء مسبب عن زوال الملك وهو عبارة
عن التناصر شرعا ولا تناصر من طرف النساء واتفقوا على ان الارث والعقل معلولا
التناصر والنسب وهما من خواص الرجال فلا دخل للحرية الاصلية في الام وعدمها في ذلك
ولان زوال الملك لم يدخل في الارث كذا في الكفاية والكافي بل هو سبب الولاء الذي
هو التناصر شرعا وهو علة الارث شرعا والعقل فان قلت موالي الاب ليس لهم
ملك على الولد فاي علاقة بينهم وبينه حتى استحقوا ارثه قلت نبهنا اشرنا
الى ان الولاء شرعا هو التناصر وان التناصر علة الارث لا توجه لهذا السؤال
ويرد النقض ايضا بالحرية العارضية فان الولد تابع لها في الحرية ولا ملك لمولى
الاب عليه ولهم ولاؤه باعتراف الخصم والتحقيق ان هذا كما يقول اهل المنطق
آ علة لب وب علة لج فلا علية بين آ وج ولا تاثير وان كان علة العلة
فكذا ههنا زوال الملك علة للولاء وهو التناصر وهو علة الارث والنسب الى
الاباء قال في النهاية ومثله في الكافي في الولد المتولد من الحرة الولد جزء من اجزائها
فينفصل منها حرا ثم الولاء كالنسب والولد ينسب الى ابيه في النسب فكذلك
في الولاء ينسب الى من ينسب اليه ابوه والاب بعد العتق منسوب بالولاء الى معتقه
فكذلك الابن فلم يفرقوا بين الحرة اصالة وغيرها فقد طلعت الشمس لدى العينين
واضمحل كل خلل والعجب انه نقل عن بعض شروح الجامع الصغير انه قال اذا
كان الابوان عربيين الى آخر عبارة هذا الشرح ثم قال هذا كلام باطل لمخالفة
الرواية والرواية الصحيحة اما درايته فلتلك الاوهام التي ظهر بطلانها والرواية الصحيحة
ما ينقل من البدايع ان حرة الاصل لا ولاء لمولى الاب عليها وهو كتاب في العقائد
ولو سلم وجود ما ذكره كانت رواية شاذة لا يعتمد بها ولفظ البدايع يدل على انه وضع

معلولا بالتناصر والنسب ثم

... في التناصر والنسب

هذا الكتاب للمسائل الغريبة كالنوادر ومن القواعد التي لا اختلاف فيها ان
الرواية اذا كانت في المختصرات تقدم على المطولات اذا خالف وتقدم رواية المتون
على الشروح والشروح على الفتاوى على مقدار مؤلفها يقدم بعضها على بعض وكما
قد قدم في المقدمة ان مطلق الرواية محمول على المقيد وكان الواجب ان يحمل
مطلقات الروايات على المقيد في شرح الجامع الصغير ولا يخترع اصطلاحا
على ان حر الاصل قسمان او يتوقف فان نقل البدائع لو صح من كل قدح يعارض
بنقل شرح الجامع فاي دليل دل على بطلان هذا وصحة ذلك والعجب
من هذا انه نقل عبارة المنية وهي قوله الولد وان علق حر الاصل بان
كانت امه حرة اصلية او عارضية يجوز ان يثبت عليه الولاء الى قوله
فلا يثبت الولاء هذه عبارته كما نقلنا ثم قال الحرة الاصلية ههنا بالمعنى
الاول المذكور في المقدمة والمعنى الاول عبارة عن الحرة العارضية بدليل
انه جعل الولد المتولد من الحرة العارضية حر الاصل فلا مخالفة بينه
وبين ما سبق من الحق هذا كلامه في توجيه ما نقله لئلا يخالف ما قدمه
وانا اقول ما اليق بهذا ان يقال حفظت شيئا وغابت عنك اشياء
اما اولا فلان الحرة الاصلية ههنا مذكورة في مقابلة الحرة العارضية
المذكورتان معا فاذا حمل الحرة الاصلية على ذلك فما معنى ذكر العارضية
بعدها وكيف يصح قول المنية في التعليل لقوله لا ولاء لقوم الام اذا كانت
حرة اصلية لان حر الاصل لم يجر عليه عتق ولا ولاء واما ثانيا وقع في
هذه الورطة انه فهم من قول المنية ان الولد وان علق حر الاصل بان
تولد من حرة اصلية او عارضية ان المتولد من الحرة العارضية يطلق
عليه حر الاصل ولم يدر ان معنى ذلك ان الولد يتبع الام ولم يمسه رق بدليل
ما ذكر بعد من ان حر الاصل لم يجر عليه عتق والذي يقطع دابر شبهته ما ذكره
البزازي في الحادي عشر في دعوى الرق والحرية لو ادعى الحرية الاصلية ثم ادعى العتق العارضي

تقبل

تقبل ولا يمنع التناقض صحة الدعوى ولا شك ان التناقض انما يتصور
اذا كان معنى الحرية الاصلية والعارضية واحدا وظهر منه ما فرعه الفقهاء
على هذه القاعدة من ان الحرة الاصلية لا يشترط فيها الدعوى بلا خلاف
هذا عند الامام ويشترط في العارضية ثم بعد التنا والتي لو سلم ان الحرة
الاصلية يقال بين الفقهاء بالمعنيين فاي فائدة له في هذا اما عقلا
فانه جعل علة الارث زوال الملك وقد بينا فساده بان زوال الملك علة الولاء
والولاء شرعا عبارة عن التناصر والتناصر علة الارث والعقل باتفاق
الفقهاء حتى قالوا في ابواب المعاقل ان الام وان كانت حرة اصلية باي معنى
كانت كان العقل على موالي الاب بلا خلاف والعقل والارث فرقدان وان
شئت قل توأمان ونقلنا عن النهاية ان الولد منسوب الى ابيه في الولاء
كما في النسب فولاؤه لمن كان له ولاء ابيه ولا يلاحظ مالكية موالي الام
على الاب سواء كانت امه حرة عارضية او اصلية ان تعلق الولد
حرا وحرر بعد الولادة على وجه كان لا يخالف في هذا احد من ارباب
المذاهب من عهد الصحابة رضي الله عنهم الى يومنا هذا فاذا اوهم كلام شيئا ثم
فيما بعده ما يرفعه ويبين المراد فيه بحيث يصير نصا محكما لم يبق لذي
مسكة مجال وهم وموضع البسط في هذه المسألة علم الفرائض
ولم يقل احد ممن صنف فيه وبسط القول في شرائط الولاء واحكامه
وتعاريفه ان شرطه ان لا تكون الام حرة اصلية وله الفاظ اخر

ركيكة ومعان غثة تمجها الاسماع
وتنفر منها الطباع اعرضنا عنها
فالبعرة تدل على البعير و
الله بعباده خبير بصير
تمت الرسالة لمولانا
كورالي رحمه الله
تعالى رحمة
واسعة
۴۴

سئل صاحب المنح عن زيد له على عمرو الف درهم واراد
ان ينقل الالف من ذمة عمرو الى ذمة بكر برضاه ودفع
الى بكر كيسا مقفلا وقال خذ هذا الكيس الذي فيه الف
درهم قرضا مني لك وادفعه قرضا عن نفسك الى عمرو
المذكور واخذ بكر الكيس ولم يعلم بما فيه ايضا ثم
[illegible] قرضا كما قال واخذه عمرو ولم يعلم بما فيه ايضا
[illegible] صاحب الكيس يزعم انه قضى دينه
بهذا الوجه ويبرأ عمرو من دين زيد ولزيد ان
[illegible] بالالف المقروض ولبكر ان يطالب عمروا بتلك
ام لا فاجاب لا يصح هذا الوجه اذ المقروض موهوم
فلم يوجد الاقراض ولا الاستقراض وليس لزيد ان يطالب
بكرا بشيء وليس لبكر ان يطالب عمروا بشيء ايضا
ودينه على عمرو باق على حاله ذكره صاحب المنح في فتاواه
وبه افتى ابو السعود العمادي حررة الفتاوى

وللوصي ان يأخذ ربح مال اليتيم وللاوقاف اذا عومل
في اول معاملة شرعية وكذا له ان يأخذ ربحه بعده وان
لم يعامل ما دام المال في ذمته نقد الفتاوى كذا في فصول
عمادي وفي الوجيز وصي عامل مال الصغير مع المديون
سنة له ان يأخذ الربح في السنة الآتية وان لم يعامل
نقد الفتاوى

حكم الاقرار انه ملزم على المقر ما اقر به لوقوعه دالا على
المخبر به نقد الفتاوى